
Rhan 1: Canlyniadau Cyfrifiad 2021 a'r Gymraeg

3,107,494

o bobl yn byw yng Nghymru

17.8%

o bobl Cymru sy'n dair
oed neu'n hŷn yn gallu
siarad Cymraeg

1 o bob **5**

64.4%

o bobl sy'n dair oed neu'n hŷn yn
siarad Cymraeg yng Ngwynedd a

55.8% yn Ynys Môn

Mwy o siaradwyr
Cymraeg yng
Nghaerdydd

(42,757)

nag yn Ynys Môn

(37,413)

Mwy na hanner
siaradwyr
Cymraeg yn
iau na

33 oed

1. Cefndir

Mae'r rhan hon o'r adroddiad wedi ei seilio'n rhannol ar ddadansoddiad annibynnol a ddarparwyd i'r Comisiynydd gan Ganolfan Gwleidyddiaeth a Chymdeithas Cymru, Prifysgol Aberystwyth.

Mae hefyd yn pwysu ar ddadansoddiadau awdurdodol a gyhoeddwyd gan ystadegwyr Llywodraeth Cymru, yn ogystal â chompendiwm Prosiect BRO: **Compendiwm Prosiect BRO o Ystadegau Iaith Cyfrifiad 2021**.

Cyhoeddwyd y bwletin cyntaf ar **Y Gymraeg yng Nghymru (Cyfrifiad 2021)** gan Lywodraeth Cymru ym mis Rhagfyr 2022. Mae'r Comisiynydd hefyd wedi sicrhau bod modd i bawb gael mynediad hwylus at y data a chreu eu dadansoddiadau eu hunain drwy ein **Dashfwrdd Data: Pwy sy'n siarad Cymraeg yng Nghymru?**.

Ein nod yma yw tynnu'r prif ystadegau ynghyd gan dynnu sylw at y rhai mwyaf arwyddocaol i sefyllfa'r Gymraeg yn ein tyb ni. Byddwn hefyd yn troi'r chwyddwydr ar rai tueddiadau rhanbarthol a lleol ac yn gosod canlyniadau Cyfrifiad 2021 yng nghyd-destun cyfrifiadau blaenorol.

2. Cyd-destun Cyfrifiad 2021

Cynhaliwyd Cyfrifiad 2021 mewn cyfnod neilltuol a digynsail yn ein hanes. Ar 21 Mawrth 2021 roedd pandemig y coronafeirws (COVID-19) wedi dylanwadu ar bob agwedd ar ein bywydau. Roedd sawl agwedd wedi symud ar-lein a'r boblogaeth gyfan wedi bod drwy gyfnodau estynedig o gyfyngiadau symud llym lle caewyd ysgolion, mannau gwaith a mannau cwrdd. Nid oes modd i ni wybod yn iawn sut yr effeithiodd hyn ar y modd gwnaeth pobl adrodd am nifer o bethau yn y cyfrifiad, gan gynnwys eu sgiliau Cymraeg.

Trafodir cyfyngiadau data'r cyfrifiad mewn rhagor o fanylder yng nghyflwyniad yr adroddiad hwn. Ond serch y cyfyngiadau hyn, y cyfrifiad yw'r ffordd fwyaf awdurdodol a chynhwysfawr sydd gennym ni o ddeall sefyllfa'r wlad.

Disgrifio sefyllfa'r wlad fel ag yr oedd hi ar 21 Mawrth 2021 y mae canlyniadau Cyfrifiad 2021. Bydd llawer wedi newid ers hynny. A bod yn fanwl gywir, dylid rhagymadroddi pob datganiad yn yr adran hon â geiriau tebyg i 'Ar Ddiwrnod y Cyfrifiad, 21 Mawrth 2021, adroddodd X o bobl dair oed neu'n hŷn, sydd fel arfer yn byw yng Nghymru...'. Ond er hwylustod – a hyd nes y cawn ni ganlyniadau Cyfrifiad 2031 – cyfeirir at y canlyniadau hyn yn yr amser presennol, fel pe baent yn disgrifio Cymru heddiw.

3. Beth yw poblogaeth Cymru?

Mae 3,107,494 o bobl yn byw yng Nghymru. Dyma'r boblogaeth uchaf erioed i'w chofnodi mewn cyfrifiad. Mae hyn yn gynydd o 1.4% neu oddeutu 44,000 o bobl ers 2011: cynnydd dipyn yn llai nag a welwyd yn y degawd cynt pan gafwyd twf o 5.3% (tua 153,000 o bobl) rhwng 2001 a 2011. Felly mae poblogaeth Cymru wedi tyfu 6.9% rhwng 2001 a 2021. Mae hynny'n gyfystyr â 197,294 yn fwy o bobl.

Mae mwy o farwolaethau nag o enedigaethau wedi digwydd yng Nghymru rhwng 2011 a 2021. Pobl yn symud i Gymru felly (mudo net positif) sydd i gyfrif am y twf yn y boblogaeth rhwng 2011 a 2021 (tua 55,000 o bobl).

O'r boblogaeth sy'n byw yng Nghymru heddiw, 71% a anwyd yng Nghymru. Cafodd 21% eu geni yn Lloegr ac 1% eu geni yng ngweddill y Deyrnas Unedig. Golyga hyn fod 7% o boblogaeth Cymru wedi'u geni y tu allan i'r Deyrnas Unedig (cyfanswm o tua 215,000 o bobl). Mae hyn yn 28.3% yn fwy o bobl wedi eu geni y tu allan i'r Deyrnas Unedig nag yn 2011.

O Wlad Pwyl y daw'r mwyafrif o fudwyr rhyngwladol i Gymru, â 24,832 neu 0.8% o holl boblogaeth Cymru yn dod o Wlad Pwyl. Daw 13,000 o India ac 11,000 o'r Almaen. Caerdydd yw'r awdurdod lleol sy'n derbyn y mwyafrif o fudwyr rhyngwladol, ond mae Casnewydd ac Abertawe hefyd yn gartrefi i lawer o fudwyr rhyngwladol.

Mae'r twf mwyaf yn y boblogaeth yn y de-ddwyrain, â'r cynnydd mwyaf i'w weld yng Nghasnewydd (9.5%), Caerdydd (4.7%) a Phen-y-bont ar Ogwr (4.5%). Ar y llaw arall, gwelwyd y gostyngiad mwyaf yn y boblogaeth yng Ngheredigion (-5.8%), Blaenau Gwent (-4.2%) a Gwynedd (-3.7%). Er bod cynnydd wedi bod ym mhoblogaeth y rhan fwyaf o awdurdodau lleol Cymru, **mae'n arwyddocaol bod gostyngiad wedi bod ym mhoblogaeth Ynys Môn, Gwynedd a Cheredigion**, tri o'r awdurdodau lleol a ystyrir yn gadarnleoedd traddodiadol y Gymraeg.

Mae poblogaeth Cymru yn byw ar wasgar. Ar gyfartaledd, roedd 150 o bobl fesul cilomedr sgwâr yn byw yng Nghymru yn 2021. Mae hyn dipyn yn is na dwysedd y boblogaeth yn Lloegr, lle mae 434 o bobl fesul cilomedr sgwâr yn byw. Ond mae rhai ardaloedd o Gymru yn fwy poblog na'i gilydd a dweud y lleiaf. Mae 2,572 o bobl fesul cilomedr sgwâr yn byw yng Nghaerdydd o gymharu â 26 o bobl ym Mhowys.

Dangosodd y cyfrifiad i ni hefyd fod poblogaeth Cymru'n heneiddio â mwy o boblogaeth Cymru'n perthyn i'r grwpiau oedran hŷn nag erioed. Mae 21.3% o'r boblogaeth dros 65 oed (18.4% oedd yn y grŵp oedran yma yn 2011). Ar y pegwn arall, mae canran y boblogaeth dan 15 oed wedi gostwng rhwng 2011 a 2021. Yn 2021 roedd 16.5% (513,800) o'r boblogaeth dan 15 oed sy'n ostyngiad o 0.4% a 5,328 o blant o'i gymharu â 2011.

Casgliadau'r Comisiynydd

Wrth i'r boblogaeth dyfu yn sgil mudo, ac wrth i gyfraddau genedigaethau ostwng, mae angen cyflwyno ymyraethau effeithiol er mwyn creu mwy o siaradwyr Cymraeg.

Gan fod llai o blant yn cael eu geni yng Nghymru, ni ellir dibynnu ar enedigaethau er mwyn cynyddu nifer y siaradwyr Cymraeg os yw'r ganran o siaradwyr yn aros yn sefydlog. Golyga hyn fod yn rhaid cynyddu'n sylweddol y ganran o blant sy'n gallu siarad Cymraeg er mwyn gweld cynnydd gwirioneddol yn y niferoedd sy'n medru'r iaith.

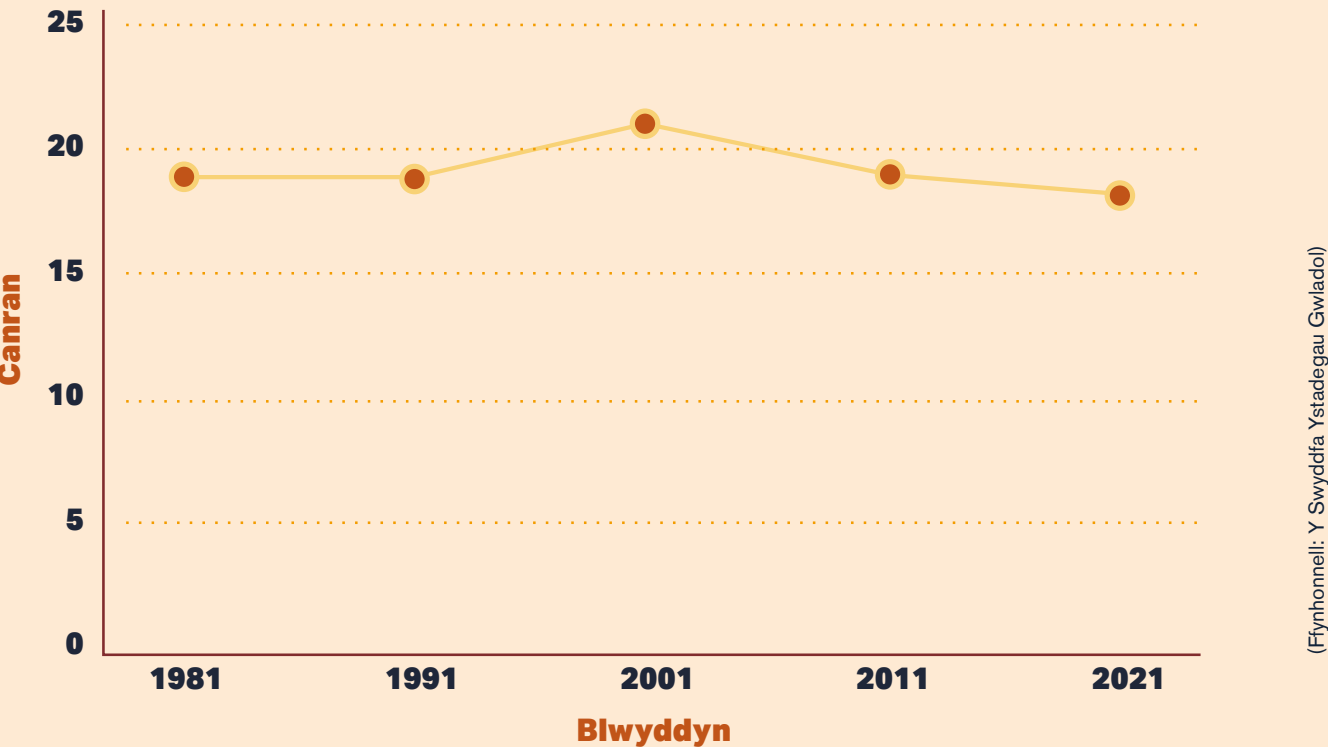
Mae 29% o boblogaeth Cymru heddiw wedi eu geni y tu allan i Gymru, ac felly mae angen ystyried o'r newydd yr ymyraethau sydd eu hangen er mwyn cyflwyno'r Gymraeg i'r rhai sy'n mudo yma. Mae hyn yn arbennig o bwysig yng nghadarnleoedd traddodiadol yr iaith lle mae'r canrannau o bobl a anwyd y tu allan i Gymru yn uwch na'r cyfartaledd cenedlaethol, ond lle hefyd mae'r cyfleoedd i ymarfer defnyddio'r iaith a dod yn siaradwyr hyderus yn niferus.

4. Faint o bobl sy'n gallu siarad Cymraeg?

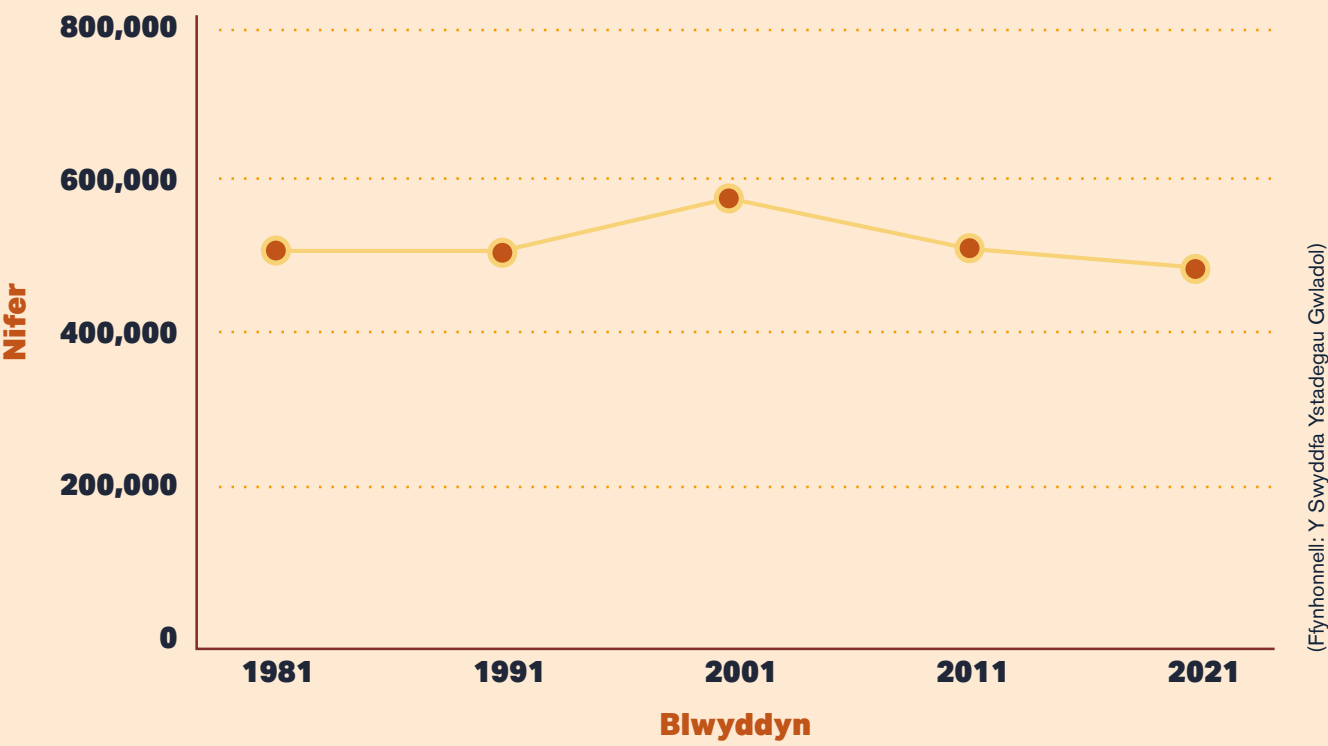
Mae 538,296 o bobl yn gallu siarad Cymraeg yng Nghymru, sef 17.8% o'r boblogaeth sy'n dair oed neu'n hŷn. Mae hyn yn ostyngiad o 1.2 pwynt canran (23,720 o bobl) ers Cyfrifiad 2011 a **dyma'r ganran isaf o siaradwyr Cymraeg i'w chofnodi mewn cyfrifiad erioed.** Ond **nid dyma'r nifer isaf o siaradwyr i'w gofnodi mewn cyfrifiad.** Cymharer â'r 508,197 a gofnodwyd yn 1981.

O fwrw golwg yn ôl dros bedwar degawd, mae modd gweld bod y *nifer* sy'n gallu siarad Cymraeg yng Nghymru rhwng 1981 a 2021 wedi aros yn weddol statig. Gwelwyd cynnydd sylweddol o 74,270 yn nifer y siaradwyr Cymraeg rhwng 1991 a 2001, ond gostwng yn raddol wnaeth y nifer dros y degawdau dilynol, a'r gostyngiad mwyaf i'w weld rhwng 2011 a 2021. Wedi dweud hynny, roedd y nifer o siaradwyr Cymraeg yn 2021 yn dal i fod yn fwy na'r nifer a gofnodwyd yn 1981 (30,099 yn fwy o bobl).

Siart 1: Canran y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg yng Nghymru, 1981–2021

Siart 2: Nifer y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg yng Nghymru, 1981–2021

Mae'r boblogaeth yng Nghymru wedi tyfu'n sylweddol ers 1981, fodd bynnag, sy'n golygu bod **y ganran o'r boblogaeth sy'n siarad Cymraeg wedi gostwng er i'r niferoedd aros yn weddol sefydlog**. Yn 1981, roedd 2,749,640 o bobl yn byw yng Nghymru ac o'r rheini oedd yn dair oed neu'n hŷn roedd 18.9% yn gallu siarad Cymraeg. Erbyn 2021, roedd y boblogaeth wedi tyfu i 3,107,494 ag 17.8% yn medru'r Gymraeg.

Mae gwerth pwysleisio felly mai dim ond o 1.1 pwynt canran mae'r ganran wedi gostwng rhwng 1981 a 2021. Mae'r gostyngiad canrannol rhwng 2011 a 2021 o 1.2 pwynt canran hefyd yn llai na'r gostyngiad a welwyd rhwng 2001 a 2011 lle bu gostyngiad o 1.8 pwynt canran.

Tabl 1: Nifer a chanran y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg yng Nghymru, 1981–2021

Cyfrifiad	Cyfanswm preswylwyr arferol 3 blwydd oed a throsodd	Gallu siarad Cymraeg	
		Nifer	Canran
1981	2,685,390	508,197	18.9
1991	2,723,623	508,098	18.7
2001	2,805,701	582,368	20.8
2011	2,955,841	562,016	19.0
2021	3,018,172	538,296	17.8

(Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)

Tabl 2: Newid yn nifer a chanran y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg yng Nghymru (pwynt canrannol), 1981–2021

Cyfrifiad	Newid personau	Newid pwynt canran
1981–1991	-99	-0.2
1991–2001	74,270	2.1
2001–2011	-20,352	-1.8
2011–2021	-23,720	-1.2
1981–2021	30,099	-1.1

(Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)

Casgliadau'r Comisiynydd

Mae'r ffaith fod nifer y siaradwyr Cymraeg wedi aros yn weddol gyson ers 1981, er i faint y boblogaeth dyfu'n sylweddol, yn dangos **nad yw'r twf yn y boblogaeth yn trosglwyddo i dwf yn nifer y siaradwyr Cymraeg**. Mae angen ystyried felly sut i elwa ar y cynnydd ym maint y boblogaeth a chreu mwy o siaradwyr Cymraeg.

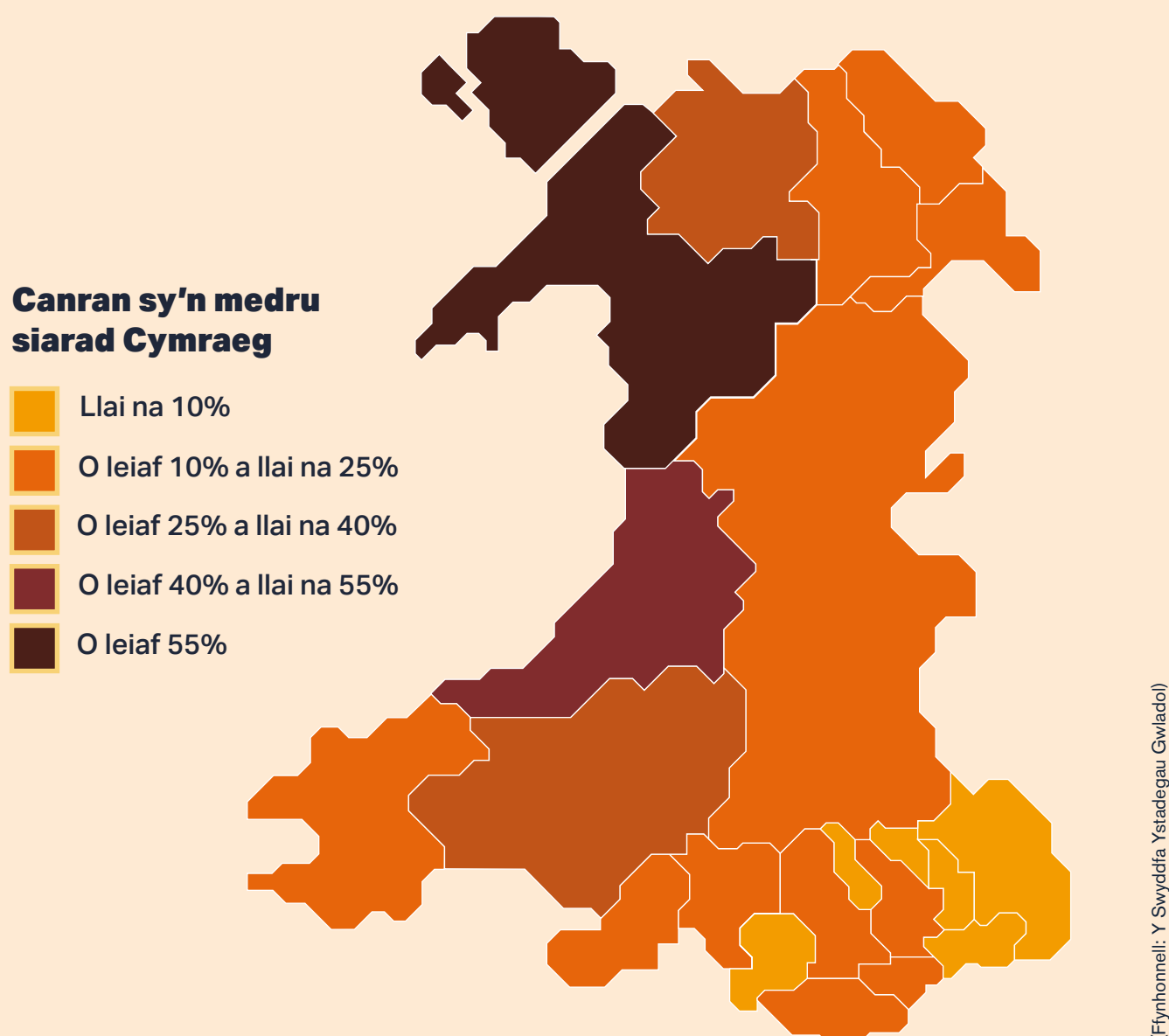
Mae'n beth gweddol gadarnhaol fod y gostyngiad yng nghanran y siaradwyr Cymraeg yn ostyngiad llai rhwng 2011 a 2021 nag a welwyd yn y degawd blaenorol, ond nid arafu'r dirywiad yw'r nod wrth gwrs, a **bydd angen ymyraethau sylweddol ac uchelgeisiol er mwyn troi gostyngiad yn gynnydd erbyn Cyfrifiad 2031**.

Wrth lunio strategaeth *Cymraeg 2050*, cynigiodd Llywodraeth Cymru amcanestyniad ar gyfer y taflwybr at y miliwn a oedd yn seiliedig ar y dybiaeth y byddai 580,000 o siaradwyr Cymraeg erbyn 2021 a hynny yn gyfystyr â 19% o'r boblogaeth. Golyga hyn fod bwlch o 41,700 o bobl a 1.2 pwynt canran rhwng yr amcanestyniad a chanlyniadau Cyfrifiad 2021.

5. Ble mae siaradwyr Cymraeg yn byw?

5.1 Canran y siaradwyr yn ôl awdurdod lleol

Map 1: Canran y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg yng Nghymru yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl awdurdod lleol

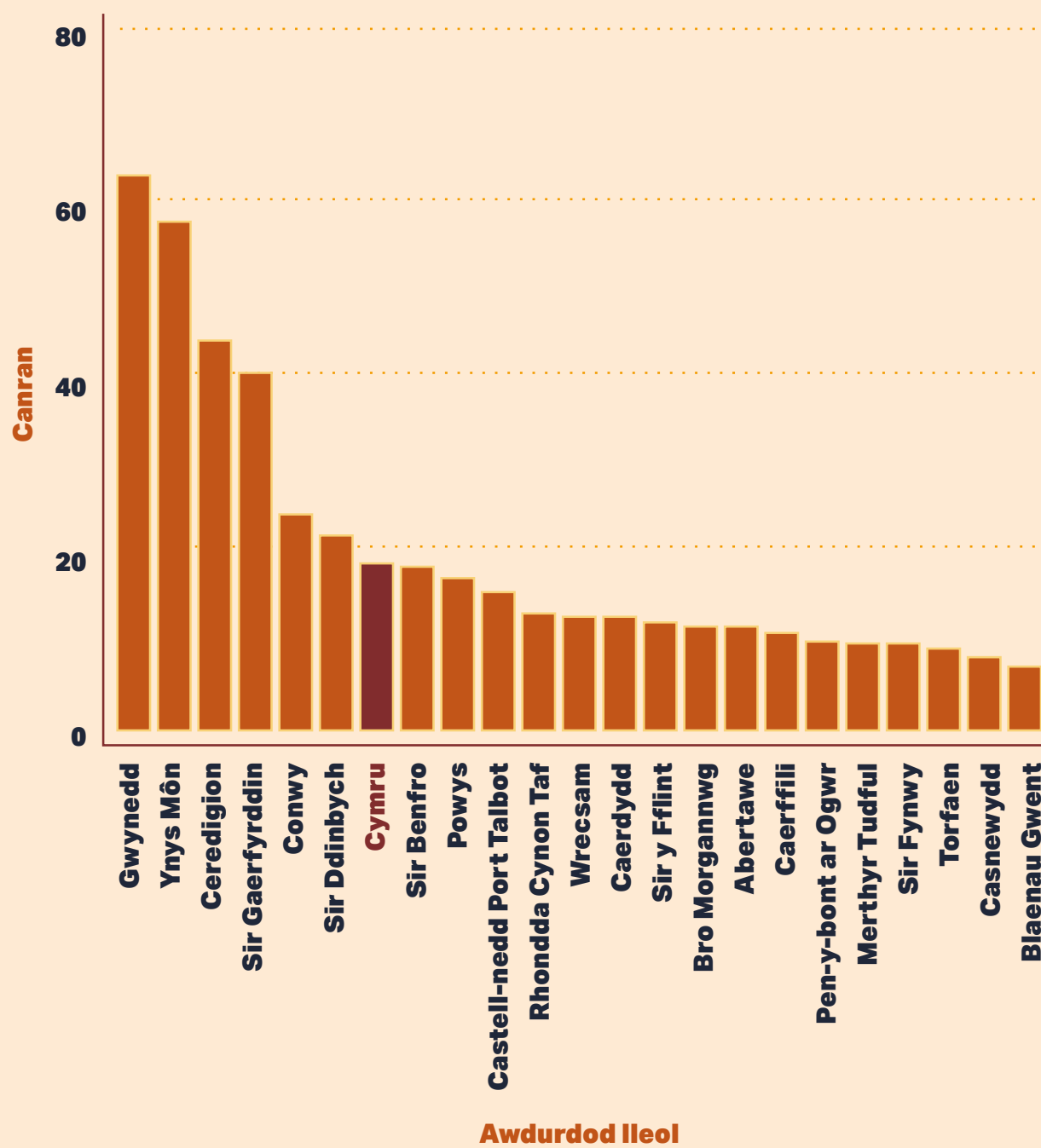

Mae'r canrannau uchaf o siaradwyr Cymraeg yn dal i fyw yn awdurdodau lleol gorllewin Cymru, fel y gwelwyd yng Nghyfrifiad 2011. **Mae dros hanner y boblogaeth yng Ngwynedd ac Ynys Môn yn gallu siarad Cymraeg**, â 64.4% yn medru'r Gymraeg yng Ngwynedd a 55.8% yn Ynys Môn.

Un awdurdod lleol sy'n syrthio i'r categori 40–55% o siaradwyr bellach â 45.3% o boblogaeth Ceredigion yn medru'r Gymraeg. Mae Sir Gaerfyrddin wedi llithro fymryn islaw'r categori hwn â 39.9% o'r boblogaeth yn medru'r iaith, ac mae Conwy hefyd yn perthyn i'r categori 25–40%.

Mae'r ganran o siaradwyr Cymraeg yn is na 25% yn 17 allan o'r 22 awdurdod lleol sydd yng Nghymru.

Siart 3: Canran y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg yng Nghymru yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl awdurdod lleol

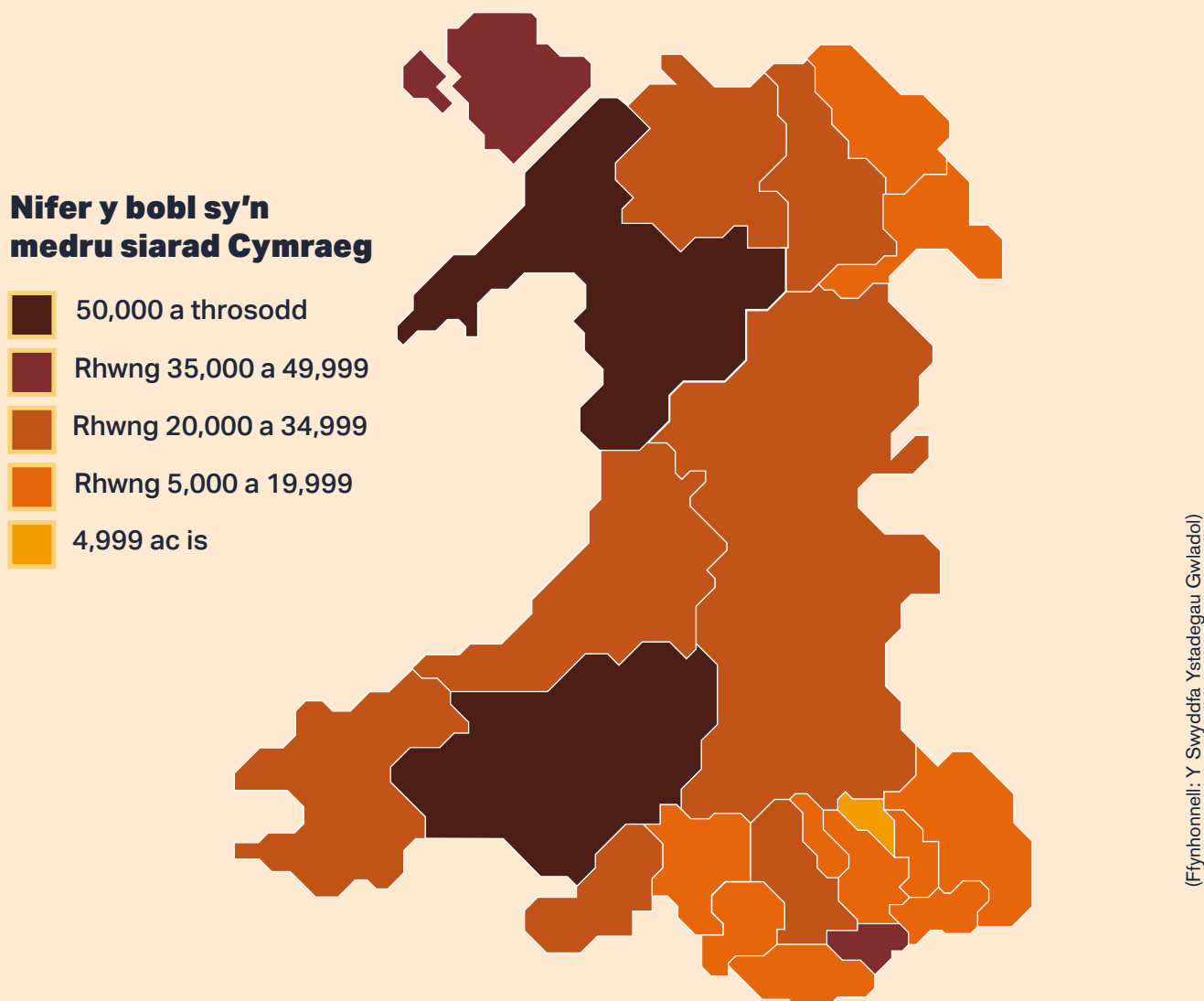

(Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)

5.2 Nifer y siaradwyr yn ôl awdurdod lleol

Mae'r darlun yn edrych fymryn yn wahanol o edrych ar *niferoedd* siaradwyr ar lefel awdurdod lleol.

Map 2: Nifer y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg yng Nghymru yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl awdurdod lleol

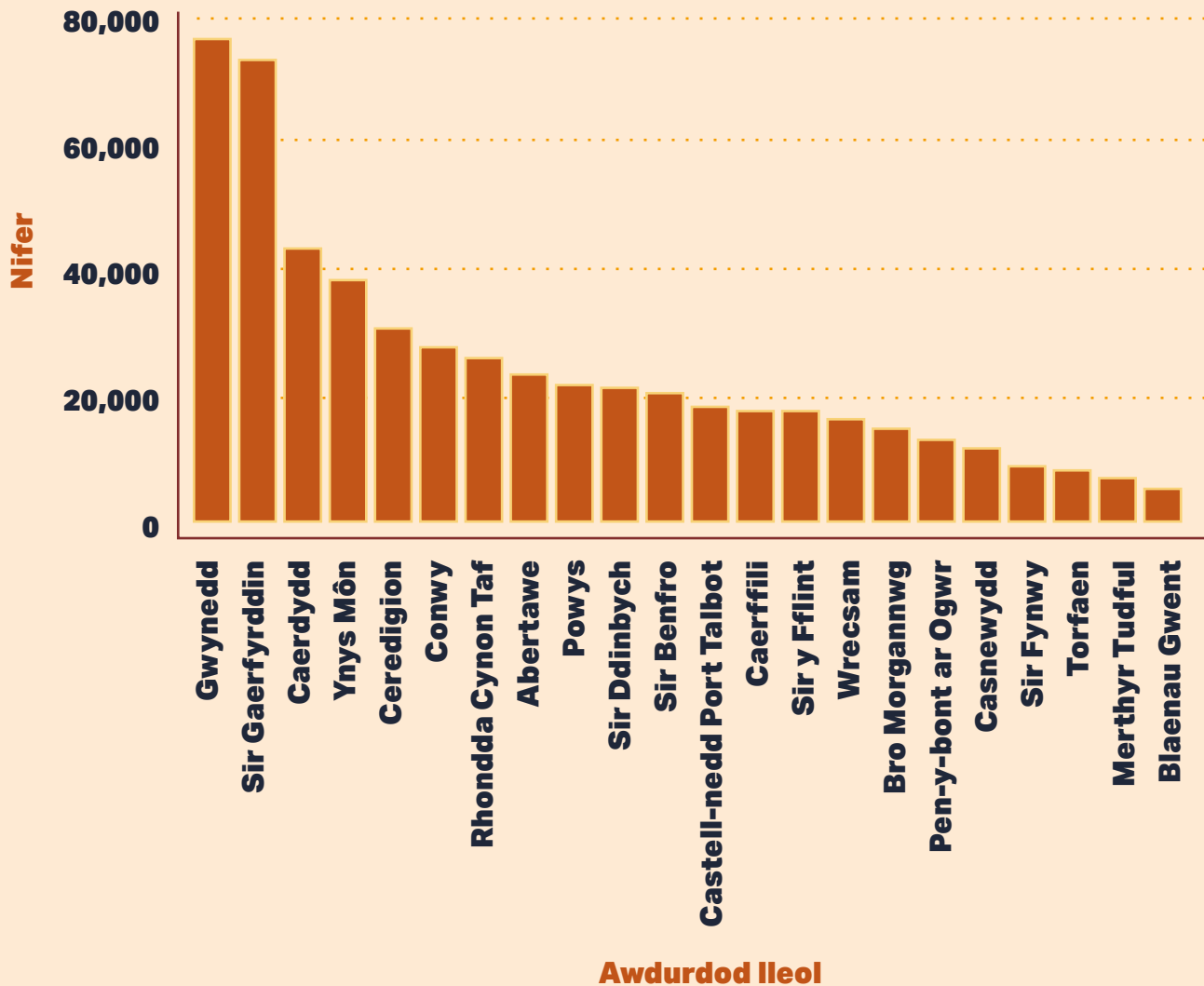

Mae'r niferoedd uchaf o siaradwyr yng Ngwynedd a Sir Gaerfyrddin â dros 70,000 o siaradwyr yn byw ym mhob awdurdod lleol.

Ceir dros 35,000 o siaradwyr yng Nghaerdydd ac yn Ynys Môn; dau awdurdod lleol sydd am y pegwn â'i gilydd o ran canran siaradwyr. Nodwyd eisoes bod 55.8% o boblogaeth Ynys Môn yn gallu siarad Cymraeg, ond er mai dim ond 12.2% sy'n medru'r iaith yng Nghaerdydd, mae **mwyafrith o siaradwyr Cymraeg yn byw yng Nghaerdydd bellach nag yn Ynys Môn.**

Mae niferoedd uchel o siaradwyr Cymraeg hefyd yn byw mewn awdurdodau lleol eraill ar draws y wlad y tu hwnt i'r hyn a ystyrir yn draddodiadol fel 'y Fro Gymraeg' yn y gorllewin. Mae rhwng 20,000 a 32,000 o siaradwyr Cymraeg i'w cael mewn saith awdurdod lleol. Ceir 20,626 o siaradwyr yn Sir Benfro, er enghraifft, 20,946 yn Sir Ddinbych, 25,986 yn Abertawe, a chynifer â 28,556 yn Rhondda Cynon Taf.

Siart 4: Nifer y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg yng Nghymru yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl awdurdod lleol

5.3 Newid yng nghanran a nifer y siaradwyr yn ôl awdurdod lleol rhwng 2011 a 2021

Yng Ngwynedd, lle mae'r nifer a'r ganran uchaf o siaradwyr Cymraeg (64.4%), cafwyd gostyngiad cymharol fach o 1 pwynt canran neu 3,440 o siaradwyr ers 2011. Gwerth nodi yma mai gostwng wnaeth cyfanswm y boblogaeth yng Ngwynedd hefyd dros y degawd. Yn 2011 roedd 121,900 o bobl yn byw yng Ngwynedd; erbyn 2021 roedd y cyfanswm wedi gostwng i 117,400, sy'n ostyngiad o 3.7% neu 4,500 o bobl.¹

Cafwyd sefyllfa debyg yn Ynys Môn ac yng Ngheredigion lle bu gostyngiad yng nghyfanswm poblogaethau'r awdurdodau lleol ers 2011. Efallai nad yw'n ormod o syndod felly bod gostyngiad hefyd yn nifer y siaradwyr Cymraeg. Bu gostyngiad o 1,155 o siaradwyr yn Ynys Môn sy'n gyfystyr â 1.4 pwynt canran, tra bu gostyngiad mwy yng Ngheredigion o 2 bwynt canran neu 3,286 o siaradwyr.

¹ Gwynedd population change, Census 2021 – ONS [Cyhoeddiad ar gael yn Saesneg yn unig].

Er bod yr ail nifer mwyaf o siaradwyr Cymraeg i'w ganfod yn Sir Gaerfyrddin (72,838), dyma lle cafwyd y gostyngiad mwyaf yn nifer a chanran y siaradwyr, gostyngiad o 5,210 o bobl neu 4 pwynt canran ers 2011. Tyfu wnaeth poblogaeth Sir Gaerfyrddin dros y degawd, a hynny ar raddfa uwch na'r raddfa genedlaethol. Tra bod poblogaeth Cymru wedi tyfu 1.4%, tyfodd poblogaeth Sir Gaerfyrddin o 2.2%.²

O droi at yr ardaloedd lle gwelwyd cynnydd yn nifer neu ganran y siaradwyr Cymraeg ers 2011, mae gwerth craffu ar rannau o'r de-ddwyrain. **Gwelwyd cynnydd yn nifer y siaradwyr ym mhedwar o awdurdodau lleol Cymru, pob un ohonynt yn y de-ddwyrain:** Caerdydd, Bro Morgannwg, Rhondda Cynon Taf a Merthyr Tudful.

Cynnydd cyfyngedig a welwyd yn nhri o'r awdurdodau lleol hyn, fodd bynnag. Dim ond 51 o siaradwyr ychwanegol a gofnodwyd ym Merthyr Tudful; cafwyd 777 o siaradwyr ychwanegol yn Rhondda Cynon Taf sy'n gynnydd bychan o 0.1 pwynt canran, a 1,548 o siaradwyr ychwanegol ym Mro Morgannwg, cynnydd o 0.7%.

Gwelwyd cynnydd mwy sylweddol o 6,022 o siaradwyr yng Nghaerdydd, fodd bynnag, a hynny'n gynnydd o 1.1 pwynt canran. Gwelwyd cynnydd sylweddol hefyd ym maint poblogaeth Caerdydd. Yn 2011 roedd 346,100 o bobl yn byw yng Nghaerdydd; erbyn 2021 roedd y cyfanswm wedi cynyddu i 362,400, sy'n gynnydd o 4.7% neu 16,300 o bobl.³

Caerdydd yw'r awdurdod lleol â'r trydydd nifer mwyaf o siaradwyr Cymraeg bellach. Nodwyd eisoes y gymhariaeth ag Ynys Môn ond mae gwerth nodi hefyd bod hyn yn golygu **fod gan Gaerdydd 11,079 yn fwy o siaradwyr na Cheredigion** hefyd.

Y tu hwnt i'r cynnydd hwn ym mhedwar o awdurdodau lleol y de-ddwyrain, a'r gostyngiad o 4 pwynt canran a welwyd yn Sir Gaerfyrddin, mae'r gostyngiad canrannol o siaradwyr Cymraeg yng ngweddill awdurdodau lleol Cymru yn lled sefydlog ac yn rhychwantu o ostyngiad 0.2 pwynt canran yn Abertawe i ostyngiad 2.2 pwynt canran ym Mhowys.

Ym Mlaenau Gwent a Merthyr Tudful mae'r niferoedd isaf sy'n gallu siarad Cymraeg ar lefel awdurdod lleol. Mae 4,035 o boblogaeth Blaenau Gwent yn gallu siarad Cymraeg, mae hynny'n 6.2% o'r boblogaeth sy'n ostyngiad o 1.6 pwynt canran ers 2011. Gostwng wnaeth cyfanswm poblogaeth Blaenau Gwent hefyd yn ystod y cyfnod. Ceir rhyw fil yn fwy o siaradwyr Cymraeg ym Merthyr Tudful â 5,079 neu 8.9% o'r boblogaeth yn medru'r iaith, sy'n weddol sefydlog ers 2011. Sefydlog fu cyfanswm poblogaeth Merthyr Tudful dros y degawd hefyd.

Casnewydd oedd yr awdurdod a welodd y cynnydd mwyaf yn ei boblogaeth rhwng 2011 a 2021 â chynnydd o 13,900 o bobl neu 9.5%.⁴ Er mai yno y mae'r ail ganran isaf o siaradwyr Cymraeg (7.5% sy'n ostyngiad o 1.8 pwynt canran ers 2011), mae 11,594 o bobl yno sy'n gallu siarad Cymraeg.

² Carmarthenshire population change, Census 2021 – ONS [Cyhoeddiad ar gael yn Saesneg yn unig].

³ Cardiff population change, Census 2021 – ONS [Cyhoeddiad ar gael yn Saesneg yn unig].

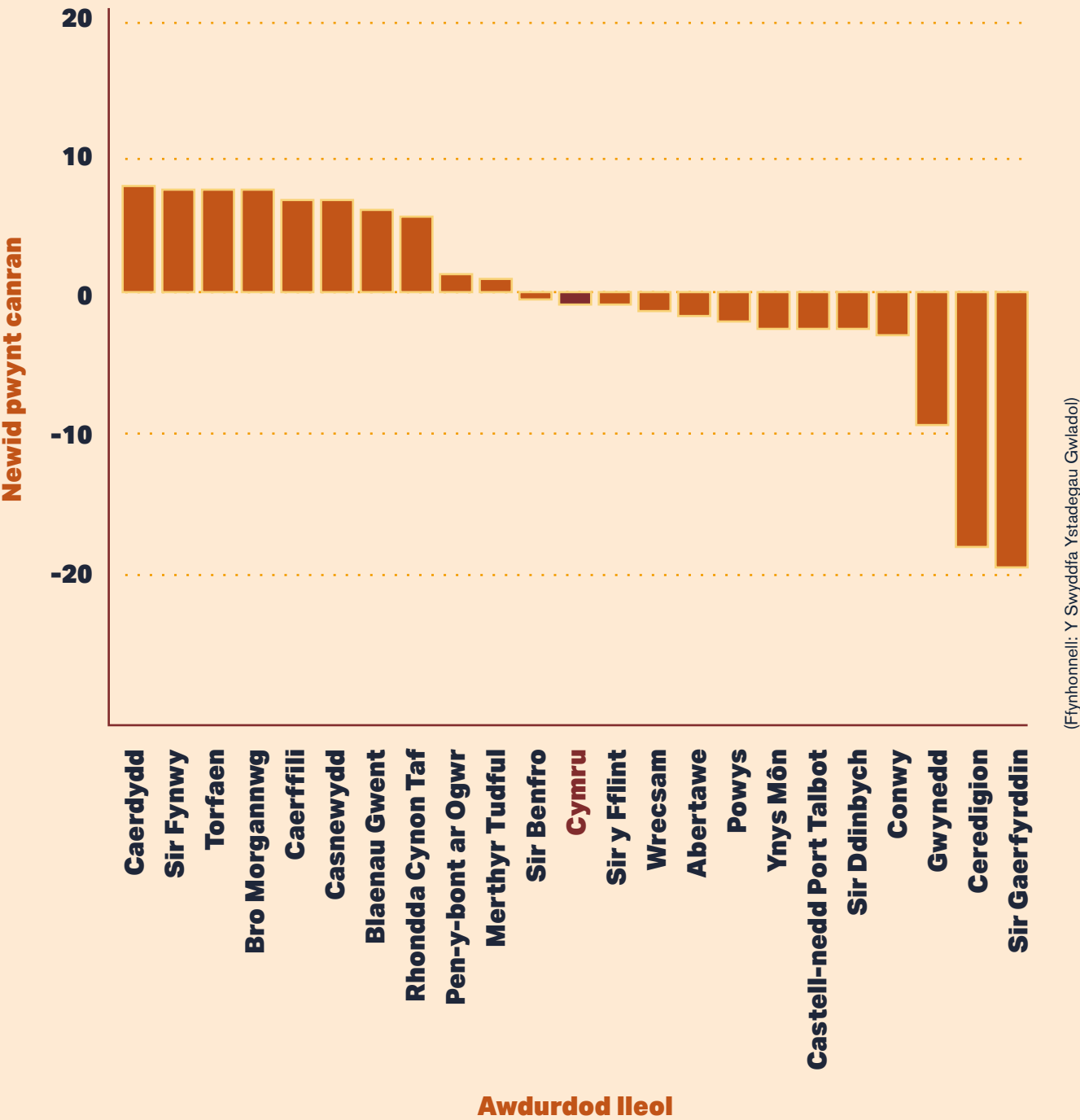
⁴ Newport population change, Census 2021 – ONS [Cyhoeddiad ar gael yn Saesneg yn unig].

Tabl 4: Cymhariaeth o'r ganran o bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg yng Nghymru yn ôl awdurdod lleol, 1981–2021

Awdurdod lleol	Canran				
	1981	1991	2001	2011	2021
Ynys Môn	61.0	62.0	60.1	57.2	55.8
Gwynedd	73.8	72.1	69.0	65.4	64.4
Conwy	31.6	30.6	29.4	27.4	25.9
Sir Ddinbych	28.2	26.9	26.4	24.6	22.5
Sir y Fflint	12.7	13.5	14.4	13.2	11.6
Wrecsam	14.7	13.8	14.6	12.9	12.2
Powys	20.7	20.7	21.1	18.6	16.4
Ceredigion	63.2	59.1	52.0	47.3	45.3
Sir Benfro	18.0	18.3	21.8	19.2	17.2
Sir Gaerfyrddin	59.0	54.8	50.3	43.9	39.9
Abertawe	14.7	13.3	13.4	11.4	11.2
Castell-nedd Port Talbot	19.1	17.9	18.0	15.3	13.5
Pen-y-bont ar Ogwr	8.2	8.3	10.8	9.7	9.2
Bro Morgannwg	5.9	6.8	11.3	10.8	11.5
Caerdydd	5.9	6.6	11.0	11.1	12.2
Rhondda Cynon Taf	9.1	9.0	12.5	12.3	12.4
Merthyr Tudful	8.4	7.5	10.2	8.9	8.9
Caerffili	5.3	6.0	11.2	11.2	10.4
Blaenau Gwent	2.2	2.2	9.5	7.8	6.2
Torfaen	2.5	2.4	11.1	9.8	8.2
Sir Fynwy	2.8	2.2	9.3	9.9	8.7
Casnewydd	2.4	2.3	10.0	9.3	7.5

5.4 Newid yng nghanran a nifer y siaradwyr yn ôl awdurdod lleol dros amser

Siart 5: Newid yng nghanran y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg yng Nghymru, yn ôl awdurdod lleol (newid pwynt canrannol), 1981–2021

O droi i graffu ar newidiadau mwy hirdymor o ran canrannau siaradwyr Cymraeg **rhwng 1981 a 2021, gwelir eto mai yn Sir Gaerfyrddin y cafwyd y gostyngiad mwyaf yng nghanran y siaradwyr Cymraeg**, sef gostyngiad o 19.1 pwynt canran. Gostwng yn gyson wnaeth nifer a chanran y siaradwyr yn Sir Gaerfyrddin bob degawd ers 1981 â'r gostyngiad mwyaf i'w weld rhwng 2001 a 2011 lle disgynnodd y ganran o 50.3% i 43.9% (gostyngiad o 6.4 pwynt canran). Mae'n arwyddocaol mai yn ystod y degawd hwnnw y cafwyd y cynnydd mwyaf ym maint poblogaeth Sir Gaerfyrddin hefyd â 6.3% yn fwy o bobl yn byw yno yn 2011 nag oedd yn 2001. Tyfu wnaeth poblogaeth Sir Gaerfyrddin yn gyson ers 1981.⁵

Yng Ngheredigion y gwelwyd yr ail ostyngiad mwyaf o ran canran siaradwyr Cymraeg yn yr un cyfnod. Â gostyngiad o 17.9 pwynt canran rhwng 1981 a 2021, dyma'r unig awdurdod lleol arall lle gwelwyd gostyngiad rhwng 10 ac 20 pwynt canran. Ac fel yn achos Sir Gaerfyrddin, gostwng wnaeth y ganran o siaradwyr bob degawd. Er i nifer y siaradwyr gynyddu yng Ngheredigion dros ddau ddegawd rhwng 1981 a 2001, bu'r gostyngiad yn y niferoedd dros y ddau ddegawd dilynol yn fwy na'r cynnydd a fu yn y blynyddoedd cynt gan arwain at 3,479 yn llai o siaradwyr yn 2021 nag oedd yn 1981.

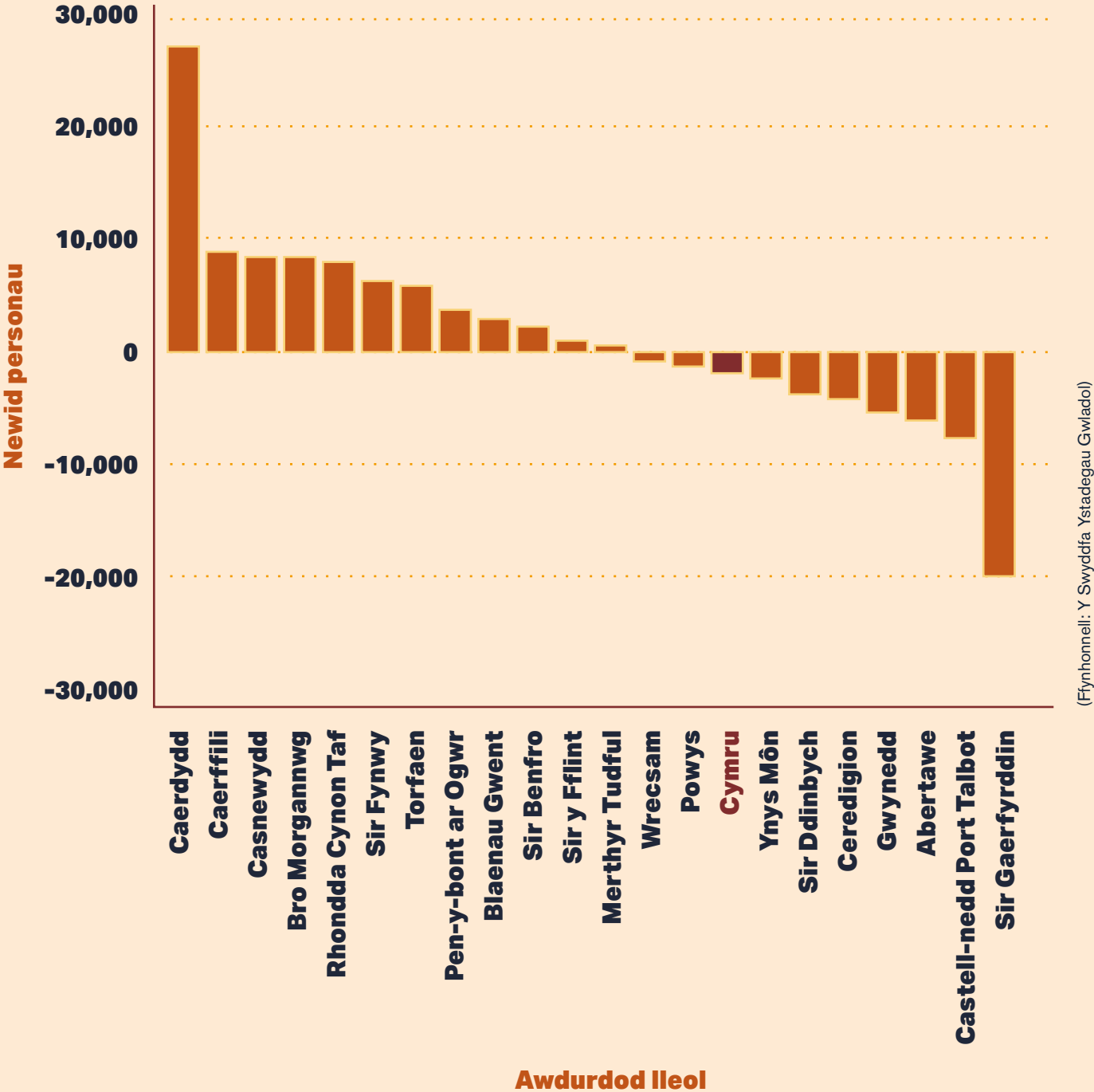
Yr awdurdod lleol â'r trydydd gostyngiad mwyaf yng nghanran y siaradwyr Cymraeg yn yr un cyfnod oedd Gwynedd â gostyngiad o 9.5 pwynt canran. Nid yw'r gostyngiad canrannol o 1 pwynt canran a welwyd rhwng 2011 a 2021 mor llym â'r gostyngiad a welwyd yn y ddau ddegawd blaenorol. Cafwyd gostyngiad o 3.1 pwynt canran rhwng 1991 a 2001 a gostyngiad o 3.6 pwynt canran rhwng 2001 a 2011.

Ond tyfu wnaeth cyfanswm poblogaeth Gwynedd rhwng 1991 a 2011 (o 8,543 o bobl),⁶ ac o roi hynny ochr yn ochr â gostyngiad o 1,719 o siaradwyr Cymraeg yn yr un cyfnod, mae gostyngiad canrannol uwch i'w ddisgwyl. Roedd colli llai na 1,000 o siaradwyr mewn degawd yn cyfateb i ostyngiad o dros 3 phwynt canran.

⁵ [Carmarthenshire census population profile - 1981 to 2021](#) [Cyhoeddiad ar gael yn Saesneg yn unig].

⁶ [Gwynedd census population profile - 1981 to 2021](#) [Cyhoeddiad ar gael yn Saesneg yn unig].

Siart 6: Newid yn nifer y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg yng Nghymru, yn ôl awdurdod lleol, 1981–2021

Er nad yw'r gostyngiad canrannol yng Ngwynedd mor llym rhwng 2011 a 2021, dyma'r cyfnod lle gwelwyd y cwmp mwyaf yn nifer y siaradwyr. Yn 2021, roedd 3,440 o bobl yn llai yn siarad Cymraeg yng Ngwynedd nag yn 2011. Dyma'r cyfnod cyntaf lle cafwyd gostyngiad ym maint poblogaeth Gwynedd hefyd, wrth gwrs.

O edrych ar yr awdurdodau lleol lle bu cynnydd **rhwng 1981 a 2021, mae'r cynnydd mwyaf yng nghanran y siaradwyr Cymraeg yng Nghaerdydd**, cynnydd o 6.3 pwynt canran. Gwelwyd cynnydd hefyd mewn naw awdurdod lleol arall yn amrywio o 5.9 pwynt canran yn Sir Fynwy i 0.5 pwynt canran ym Merthyr Tudful.

Mae'r deg awdurdod lleol lle bu cynnydd ers 1981 i gyd yn ne-ddwyrain Cymru a gwelwyd cynnydd sylweddol o ran niferoedd a chanrannau ym mhob un o'r awdurdodau hyn rhwng 1991 a 2001. Yn y rhan fwyaf o achosion, dyma'r cynnydd sydd i'w gyfrif am y cynnydd cyffredinol dros y pedwar degawd hyd at 2021. Dim ond dau awdurdod lleol sydd wedi gweld cynnydd cyson yn niferoedd y siaradwyr Cymraeg dros pob degawd, sef Caerdydd a Bro Morgannwg.

Ond er nad yw'r cynnydd yn awdurdodau lleol eraill y de-ddwyrain wedi bod yn gyson a bod gostyngiadau wedi bod mewn ambell ddegawd, mae'r cynnydd cyffredinol yn arwyddocaol yn rhai o'r awdurdodau lleol ers 1981. Gwelwyd cynnydd o 9,300 o siaradwyr yng Nghaerffili, er enghraifft, a chynnydd o rhwng 7,800 ac 8,600 o siaradwyr yn Rhondda Cynon Taf, Bro Morgannwg a Chasnewydd.

Efallai mai'r data mwyaf trawiadol o ran newidiadau yn nifer siaradwyr Cymraeg yn ôl awdurdod lleol dros y pedwar degawd hwn yw'r **cynnydd o 27,044 yng Nghaerdydd**, sy'n cyd-fynd â'r cynnydd cyffredinol yn awdurdodau lleol y de-ddwyrain, a'r **gostyngiad o 20,424 yn Sir Gaerfyrddin**.

Mae cryn fwlch rhwng graddau'r gostyngiad yn Sir Gaerfyrddin a'r gostyngiad mewn awdurdodau eraill cyfagos, fodd bynnag, â gostyngiad o 7,308 o siaradwyr yng Nghastell-nedd Port Talbot a 6,100 yn Abertawe. Hefyd yn ffinio â Sir Gaerfyrddin mae Sir Benfro a welodd gynnydd o 1,772 o siaradwyr ers 1981.

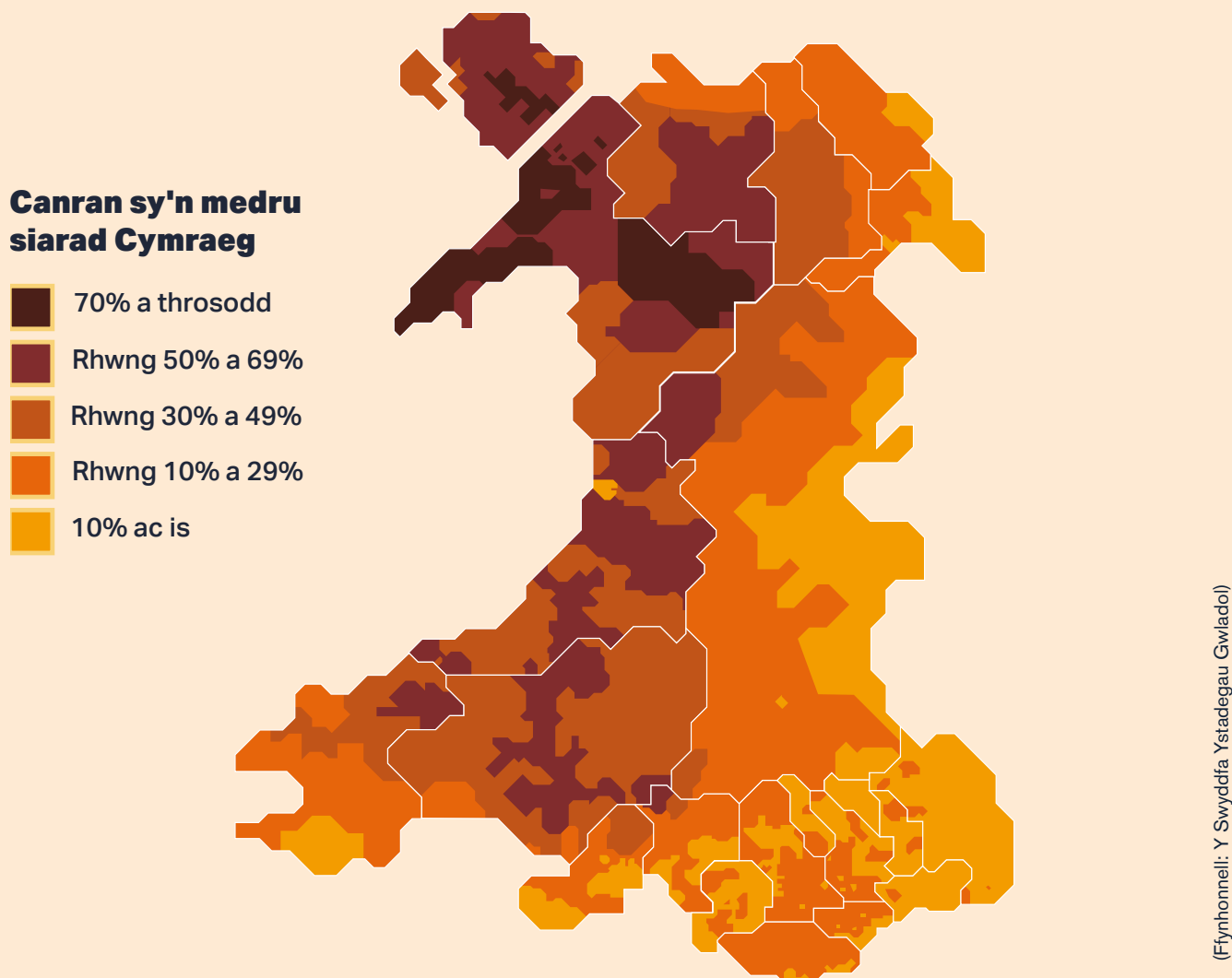
Mae'r un anghysondeb yn bod o gymharu'r gostyngiad yn Sir Gaerfyrddin â'r gostyngiad yn yr awdurdodau lleol eraill sy'n cael eu hystyried yn draddodiadol yn gadarnleoedd y Gymraeg. Cafwyd gostyngiad dipyn yn llai o 4,989 o siaradwyr yng Ngwynedd, 3,479 yng Ngheredigion a 1,915 yn Ynys Môn ers 1981.

5.5 Niferoedd a chanrannau siaradwyr Cymraeg ar lefel mwy lleol, yn ôl Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Haen Is (ardaloedd bach)

Mae Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Haen Is ('ardaloedd bach') yn ardaloedd daearyddol bach sy'n cynnwys rhwng 400 a 1,200 o gartrefi a rhwng 1,000 a 3,000 o breswylwyr arferol. Y Swyddfa Ystadegau Gwladol sy'n pennu'r ardaloedd hyn ar sail nifer y cartrefi a'r preswylwyr, a rhaid pwysleisio nad yw'r ardaloedd yn cyfateb i *gymunedau* fel y cyfryw, felly mae angen ychydig o ofal wrth ddefnyddio'r data i geisio dadansoddi defnydd cymunedol o'r Gymraeg.

Ond mantais mapio ar raddfa ardaloedd bach yw fod modd dirnad newidiadau yng nghanrannau siaradwyr Cymraeg yn llawer manylach nag ar raddfa awdurdodau lleol.⁷ Gall patrymau ar raddfa awdurdodau lleol guddio patrymau mwy lleol, sy'n arwyddocaol o ran defnydd iaith.

Map 3: Canran y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg yng Nghymru yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl ardal fach

⁷ Yn sgil newidiadau poblogaeth ac aelwydydd ers 2011, gwnaed newidiadau i rai ACEHlau erbyn 2021 drwy gyfuno neu rannu rhai ACEHlau i gyrraedd trothwyon penodol. Er mai dim ond cynyddu o 8 wnaeth cyfanswm ACEHlau Cymru o 1,909 i 1,917 rhwng 2011 a 2021, bu newidiadau i ffiniau ACEHlau yn 15 o 22 awdurdod lleol Cymru. Mae angen cymryd hyn i ystyriaeth wrth geisio cymharu'r ardaloedd hyn rhwng 2011 a 2021. Arhosodd 1,837 o ardaloedd yn gyson rhwng y ddau gyfrifiad, ond byddai canolbwyntio ar yr ardaloedd hynny yn cyflwyno darlun anghyflawn ac anfodhaol.

Mae'r patrymau a welir yn Map 3 yn ategu nifer o'r patrymau a welwyd eisoes yn Map 1 â chanrannau uwch o siaradwyr Cymraeg yn y gorllewin a'r gogledd-orllewin. Ond mae hefyd modd gweld pocedi bach o fewn yr awdurdodau lleol hyn lle mae'r Gymraeg yn fwy ffyniannus, lle **mae ardaloedd bach â thros 70% yn siarad Cymraeg, ym Mhen Llŷn, rhannau o Feirionnydd, Arfon a rhannau llai o Ynys Môn.**

Mae'r map hefyd yn dangos pocedi lle mae niferoedd gweddol lewyrchus o siaradwyr Cymraeg mewn awdurdodau lleol sydd, fel arall, â chanrannau is o siaradwyr Cymraeg, gan gynnwys rhannau o ogledd Penfro, gogledd-orllewin Powys a gogledd Abertawe.

Yng Nghaernarfon y ceir yr ardal fach â'r dwysedd uchaf o siaradwyr Cymraeg lle mae 86.3% o bobl yn medru'r iaith. **Mae'r ardal fach â'r ganran isaf o siaradwyr i'w cael mewn rhan o Lyn Ebwy ym Mlaenau Gwent** lle mae 3.8% yno yn gallu siarad Cymraeg.

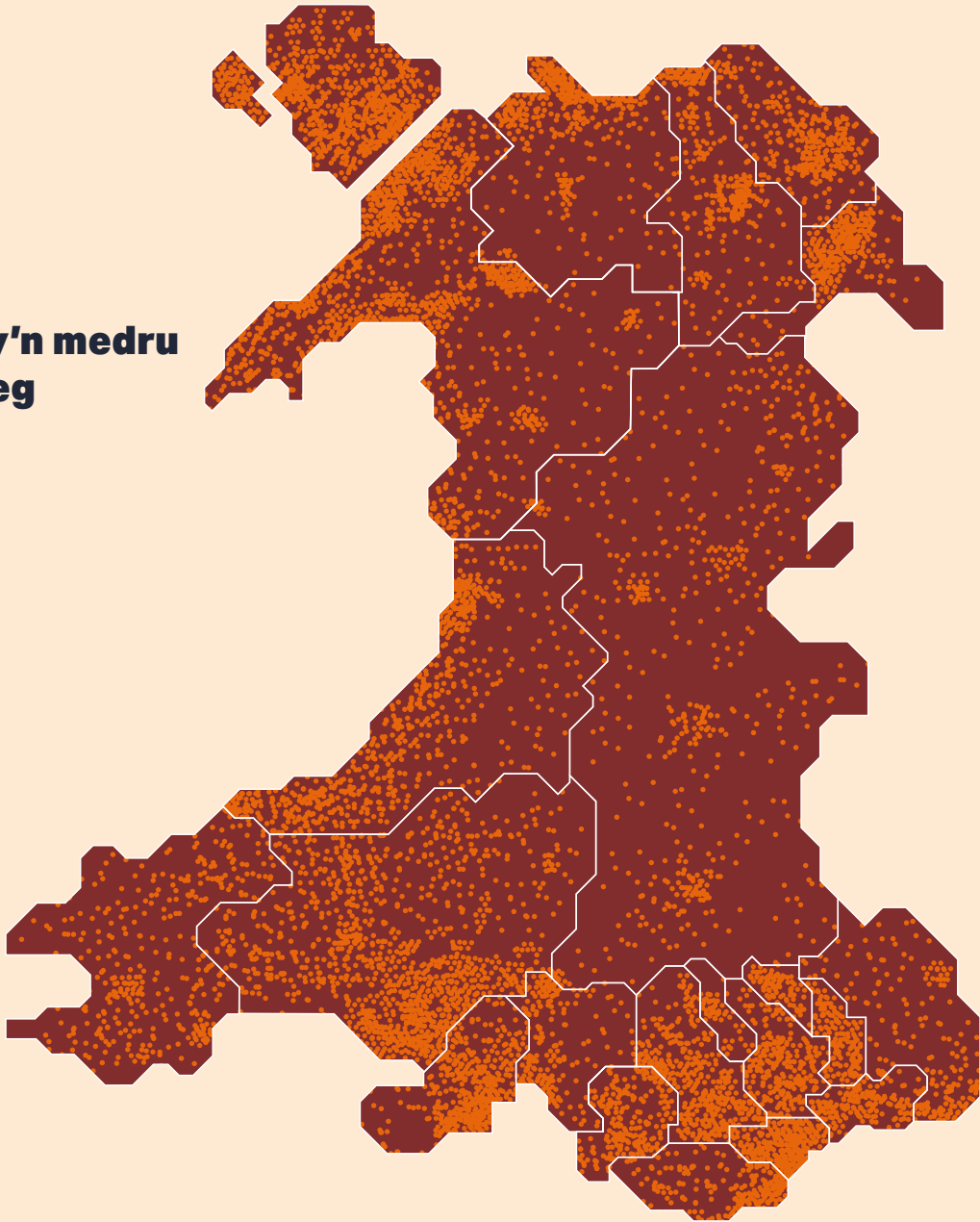
Cyfeiriwyd eisoes at y cynnydd yn nifer a chanran y siaradwyr yng Nghaerdydd, ac o edrych ar yr ardaloedd bach **yn y brifddinas, mae'r canrannau uchaf o siaradwyr Cymraeg i'w cael mewn ardal ym Mharc Fictoria, Treganna** lle mae 34.7% yn gallu siarad Cymraeg, ac yn rhan o'r Eglwys Newydd a Thongwynlais lle mae 31% yn medru'r iaith.

Mae Map 4 yn dangos ble mae siaradwyr Cymraeg yn byw ar sail niferoedd. Mae'n pwysleisio eto fyth arwyddocâd Gwynedd ac Ynys Môn fel rhai o gadarnleoedd y Gymraeg. Ond mae hefyd yn effeithiol i bwysleisio arwyddocâd ardaloedd eraill o ran niferoedd: arfordir gogledd Cymru; gogledd-ddwyrain Cymru; dwyrain Sir Gaerfyrddin ac Abertawe; Caerdydd a'r cymoedd.

Map 4: Nifer y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg yng Nghymru yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl ardau fach

Nifer y bobl sy'n medru siarad Cymraeg

● = 20 person

(Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)

Tabl 7: Nifer a chanran yr ardaloedd bach, yn ôl nifer a chanran y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg yng Nghymru yn ôl Cyfrifiad 2021, fesul awdurdod lleol

Awdurdod lleol	Canran sy'n gallu siarad Cymraeg											
	Dan 25%		25–39%		40–59%		60–69%		70%+		Cyfanswm	
	Nifer a chanran yr ardaloedd bach											
	Nifer	%	Nifer	%	Nifer	%	Nifer	%	Nifer	%	Nifer	%
Ynys Môn	0	0.0	7	17.1	20	48.8	8	19.5	6	14.6	41	100
Gwynedd	2	2.8	4	5.6	16	22.5	15	21.1	34	47.9	71	100
Conwy	49	69.0	10	14.1	8	11.3	4	5.6	0	0.0	71	100
Sir Ddinbych	40	69.0	10	17.2	8	13.8	0	0.0	0	0.0	58	100
Sir y Fflint	91	98.9	1	1.1	0	0.0	0	0.0	0	0.0	92	100
Wrecsam	82	97.6	2	2.4	0	0.0	0	0.0	0	0.0	84	100
Powys	66	83.5	9	11.4	4	5.1	0	0.0	0	0.0	79	100
Ceredigion	4	8.9	4	8.9	37	82.2	0	0.0	0	0.0	45	100
Sir Benfro	56	78.9	6	8.5	9	12.7	0	0.0	0	0.0	71	100
Sir Gaerfyrddin	21	18.9	32	28.8	53	47.7	5	4.5	0	0.0	111	100
Abertawe	146	97.3	4	2.7	0	0.0	0	0.0	0	0.0	150	100
Castell-nedd Port Talbot	80	88.9	6	6.7	4	4.4	0	0.0	0	0.0	90	100
Pen-y-bont ar Ogwr	91	100.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	91	100
Bro Morgannwg	82	100.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	82	100
Caerdydd	211	96.8	7	3.2	0	0.0	0	0.0	0	0.0	218	100
Rhondda Cynon Taf	150	98.0	3	2.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	153	100
Merthyr Tudful	36	100.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	36	100
Caerffili	110	100.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	110	100
Blaenau Gwent	46	100.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	46	100
Torfaen	60	100.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	60	100
Sir Fynwy	58	100.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	58	100
Casnewydd	100	100.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	100	100
Cyfanswm	1581	82.5	105	5.5	159	8.3	32	1.7	40	2.1	1917	100

5.6 Canran y siaradwyr yn ôl Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Haen Is (ardaloedd bach) yn 2021 ac yn 2011

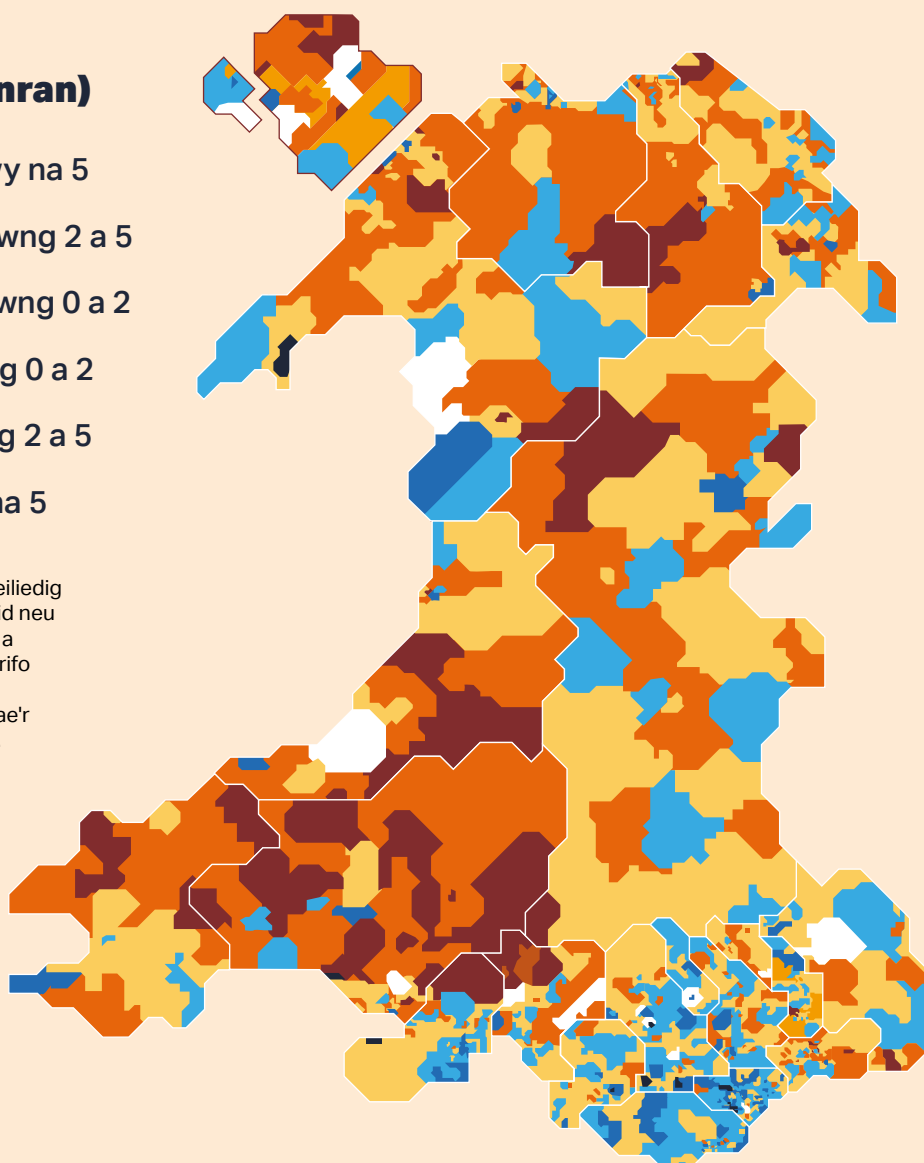
Mae Map 5 yn dangos y newidiadau yng nghanran y boblogaeth sy'n medru siarad Cymraeg rhwng 2011 a 2021. Mae'n dangos pocedi bach o ddirywiad mewn awdurdodau lleol sydd, fel arall, wedi gweld cynnydd yn y ganran o siaradwyr. Ac, i'r gwrthwyneb, gwelir ardaloedd bach o dwf mewn awdurdodau lleol sydd wedi profi gostyngiad cyffredinol yng nghanran y siaradwyr.

Map 5: Newid yng nghanran y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg yng Nghymru, yn ôl ardal fach (newid pwynt canrannol), 2011–21

Newid (pwynt canran)

Noder: mae'r data ym Map 5 yn seiliedig ar ardaloedd bach oedd heb newid neu a oedd wedi eu hollti rhwng 2011 a 2021 yn unig. Nid oedd modd cyfrifo newidiadau ar gyfer ardaloedd a gyfunwyd rhwng 2011 a 2021. Mae'r rhain yn ymddangos mewn gwyn.

Tabl 8: Nifer a chanran yr ardaloedd bach yng Nghymru, yn ôl y ganran o’r boblogaeth dair oed neu’n hŷn sy’n medru siarad Cymraeg, 2011–21

Ardaloedd bach (ACHElau)				
% yn gallu siarad Cymraeg	2011		2021	
	Nifer	Canran	Nifer	Canran
Llai na 25%	1545	80.9	1581	82.5
Rhwng 25 a 39%	113	5.9	105	5.5
Rhwng 40 a 59%	161	8.4	159	8.3
Rhwng 60 a 69%	41	2.1	32	1.7
70% ac uwch	49	2.6	40	2.1
Cyfanswm	1909	100	1917	100

(Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystradegau Gwladol)

Gan fod nifer yr ardaloedd bach wedi cynyddu ers 2011 a bod ffiniau rhai o’r ardaloedd wedi newid, amhosibl yw cymharu’r sefyllfa rhwng y ddau ddegawd yn uniongyrchol, ond mae gwerth edrych yn fanylach ar yr ardaloedd bach hyn yn 2011 ac yn 2021 ar wahân er mwyn cael syniad o’r newid a fu.

Mae 70% neu fwy o’r boblogaeth yn gallu siarad Cymraeg mewn 40 ardal fach yng Nghymru heddiw, sef 2.1% o’r holl ardaloedd bach ar draws y wlad. Mae’r ardaloedd bach hyn i’w canfod mewn dwy sir yn unig: 34 ohonynt yng Ngwynedd a 6 yn Ynys Môn. Yng Ngwynedd, mae hynny’n bron i hanner yr ardaloedd bach yno. Yn 2011 roedd 49 ardal fach â 70% neu fwy o’r boblogaeth yn gallu siarad Cymraeg: 39 yng Ngwynedd, 8 yn Ynys Môn ac roedd 1 yn Nghonwy ac 1 yn Sir Gaerfyrddin.

O edrych ar yr ardaloedd bach lle mae 60–69% o’r boblogaeth yn gallu siarad Cymraeg, mae 32 o’r rheini’n bod. Yng Ngwynedd (15), Ynys Môn (8), Sir Gaerfyrddin (5) a Chonwy (4) mae’r ardaloedd hyn bellach. Yn 2011, roedd modd canfod ardaloedd yn y categori hwn mewn saith awdurdod lleol: yn Sir Gaerfyrddin (12) , Gwynedd (11), Ynys Môn (8), Conwy (4), Ceredigion (3), Castell-nedd Port Talbot (2), a Sir Benfro (1).

Mae 159 o ardaloedd bach ar draws Cymru lle mae 40–59% o'r boblogaeth yn siarad Cymraeg â'r nifer uchaf ohonynt yn Sir Gaerfyrddin (53), Ceredigion (37) ac Ynys Môn (20). Mae bron i hanner ardaloedd bach Sir Gaerfyrddin ac Ynys Môn yn perthyn i'r categori hwn, tra bo dros 80% o ardaloedd bach Ceredigion yn perthyn i'r categori. Roedd 161 o ardaloedd bach yn perthyn i'r categori hwn yn 2011 â 55 yn Sir Gaerfyrddin, 33 yng Ngheredigion a 22 yn Ynys Môn. Arhosodd nifer yr ardaloedd yn sefydlog yn Sir Benfro (9), Sir Ddinbych (8), Conwy (8), a Chastell-nedd Port Talbot (4). Roedd 15 ardal fach yn y categori hwn yng Ngwynedd yn 2011 tra bo 16 ardal fach yn 2021, ac roedd 7 ardal fach ym Mhowys yn 2011 tra bo 4 i'w cael yn 2021.

Mae 105 o ardaloedd bach yng Nghymru lle gall 25–39% y cant o'r boblogaeth siarad Cymraeg. Mae'r nifer mwyaf o'r rhain yn Sir Gaerfyrddin (32), Conwy (10) a Sir Ddinbych (10). Roedd 113 o'r ardaloedd hyn i'w cael yn 2011 â 31 yn Sir Gaerfyrddin, 13 yng Nghonwy a 12 yn Sir Ddinbych. Yn 2011, dim ond 2 ardal fach oedd yn y categori hwn yng Nghaerdydd ac nid oedd yr un ardal i'w cael yn Rhondda Cynon Taf, ond erbyn 2021 mae 7 ardal yn perthyn i'r categori hwn yng Nghaerdydd a 3 yn Rhondda Cynon Taf.

Golyga hyn **fod llai na 25% o'r boblogaeth yn siarad Cymraeg yn 83% o ardaloedd bach Cymru heddiw**, a hynny'n cyfateb i 1,581 o ardaloedd bach. Nid oes yr un o ardaloedd bach Ynys Môn yn perthyn i'r categori isaf hwn. Ceir 2 ardal yn y categori hwn yng Ngwynedd, a'r ddwy mewn rhannau o ddinas prifysgol Bangor. Ar y llaw arall, mae holl ardaloedd bach Pen-y-bont ar Ogwr, Bro Morgannwg, Merthyr Tudful, Caerffili, Blaenau Gwent, Torfaen, Sir Fynwy, a Chasnewydd yn perthyn i'r categori hwn.

5.7 Siaradwyr Cymraeg sy'n byw y tu allan i Gymru

Dim ond yng Nghymru mae cwestiynau am y Gymraeg yn cael eu gofyn yn holiadur y cyfrifiad, ac felly nid yw'r cyfrifiad yn dweud llawer wrthym ni am bwy sy'n gallu siarad Cymraeg tu draw i'r ffin.

Ond mae'r holiadur yn holi pobl sy'n byw yn Lloegr beth yw eu prif iaith. Yn 2021, **nododd 7,349 o bobl yn Lloegr fod y Gymraeg yn brif iaith iddynt** (0.01% o'r boblogaeth) o'i gymharu ag 8,248 yn 2011. Nid yw'r cwestiwn na'r data yn cyfleu'r nifer sy'n gallu siarad Cymraeg ond nad ydynt yn ei hystyried hi'n 'brif iaith' iddynt.

Nododd

7,349

o bobl yn Lloegr fod y
Gymraeg yn brif iaith iddynt

Casgliadau'r Comisiynydd

Mae Gwynedd, Môn a Cheredigion yn parhau i fod yn gadarnleoedd i'r Gymraeg, ac mae'n destun pryder bod poblogaethau'r tri awdurdod lleol wedi gostwng tra bo poblogaeth Cymru gyfan wedi tyfu. Wrth i'r boblogaeth leihau yn yr ardaloedd hyn, heb fod ymdrech fawr i greu mwy o siaradwyr Cymraeg o'r boblogaeth bresennol neu greu cyfleoedd i ddenu neu gadw siaradwyr Cymraeg yn yr ardaloedd, mae'n anorfod mai gostwng eto wna nifer y siaradwyr Cymraeg yno.

Mae graddfa'r gostyngiad yn Sir Gaerfyrddin hefyd yn peri pryder wrth i'r boblogaeth dyfu'n sylweddol yno. Nid yw'r twf hwnnw wedi trosglwyddo i gynnydd yn nifer y siaradwyr, ac **mae angen deall rhagor am sut mae'r boblogaeth wedi tyfu er mwyn ystyried yr ymyraethau sydd eu hangen er mwyn gwyrdroi'r sefyllfa yno.**

Mae'n drawiadol fod nifer uwch o siaradwyr Cymraeg yng Nghaerdydd erbyn hyn na sydd yn Ynys Môn neu Geredigion. Mae llawer mwy o bobl yn byw yng Nghaerdydd, wrth gwrs, ac felly mae canran y siaradwyr Cymraeg yn parhau i fod yn isel yno. Ond ni ellir anwybyddu'r niferoedd uchel hyn o siaradwyr Cymraeg a **rhaid manteisio ar y sgiliau ieithyddol sydd i'w cael yn y brifddinas erbyn hyn.**

Mae'r ffaith bod ardaloedd bach yng Nghaerdydd lle mae canran uwch o siaradwyr Cymraeg na sydd mewn sawl ardal fach arall yng Nghymru hefyd yn brawf o dwf y Gymraeg yn y brifddinas, a gellid dweud bod y Gymraeg bellach yn rhan ddigon naturiol ac amlwg o'r ardaloedd bach hynny er mai Saesneg yw'r iaith fwyafrifol o hyd.

Mae'r cynnydd mawr yn nifer y siaradwyr Cymraeg yng Nghaerdydd dros y degawdau yn cael ei adlewyrchu i raddau llai mewn awdurdodau lleol cyfagos, ac **mae angen parhau i wthio'r cynnydd yn yr ardaloedd hyn yn y de-ddwyrain.**

Mae'n bwysig peidio ag anghofio am y niferoedd uchel o siaradwyr Cymraeg sy'n byw mewn awdurdodau lleol ac ardaloedd penodol sydd y tu hwnt i gadarnleoedd traddodiadol yr iaith. **Siaradwyr sydd â'r un hawliau i ddefnyddio'u Cymraeg â'r siaradwyr sy'n byw mewn ardaloedd o ddwysedd uwch.** Mae'n bwysig hefyd greu cyfleoedd pwrpasol i bobl gymdeithasu a defnyddio'u Cymraeg yn yr ardaloedd hynny lle nad yw'r Gymraeg yn brif iaith y gymuned fel eu bod hwythau'n cael cyfleoedd i'w defnyddio'n naturiol yn rhan o'u bywydau bob dydd.

6. Oes yna ffyrdd eraill o roi siaradwyr Cymraeg ar fap?

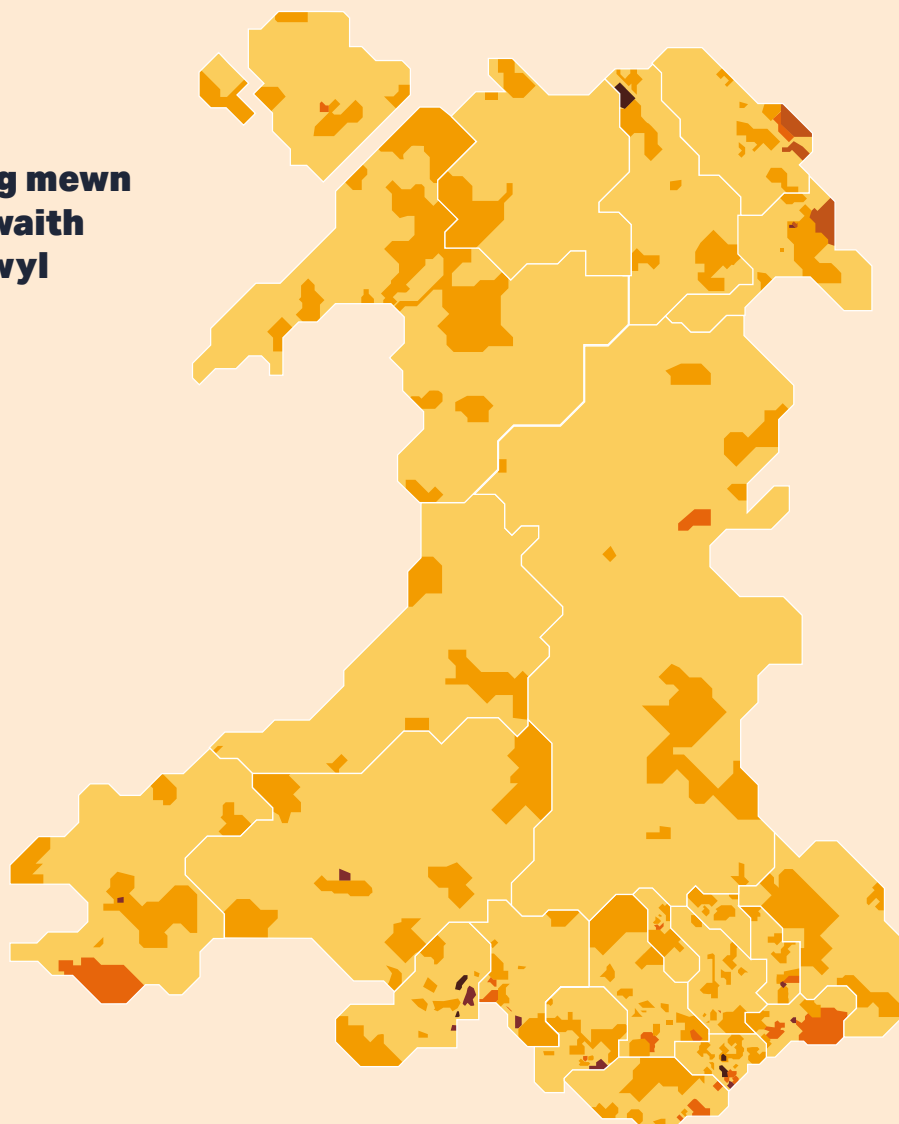
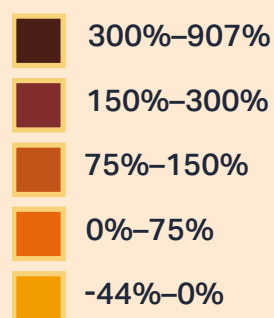
Wrth gwrs, nid yw siaradwyr Cymraeg yn aros yn y cyfeiriad lle wnaethon nhw lenwi holiadur y cyfrifiad bob awr o'r dydd a'r nos. Ac mae perygl i'n hawydd ni i roi siaradwyr Cymraeg ar y map greu darlun camarweiniol o boblogaeth sy'n statig iawn.

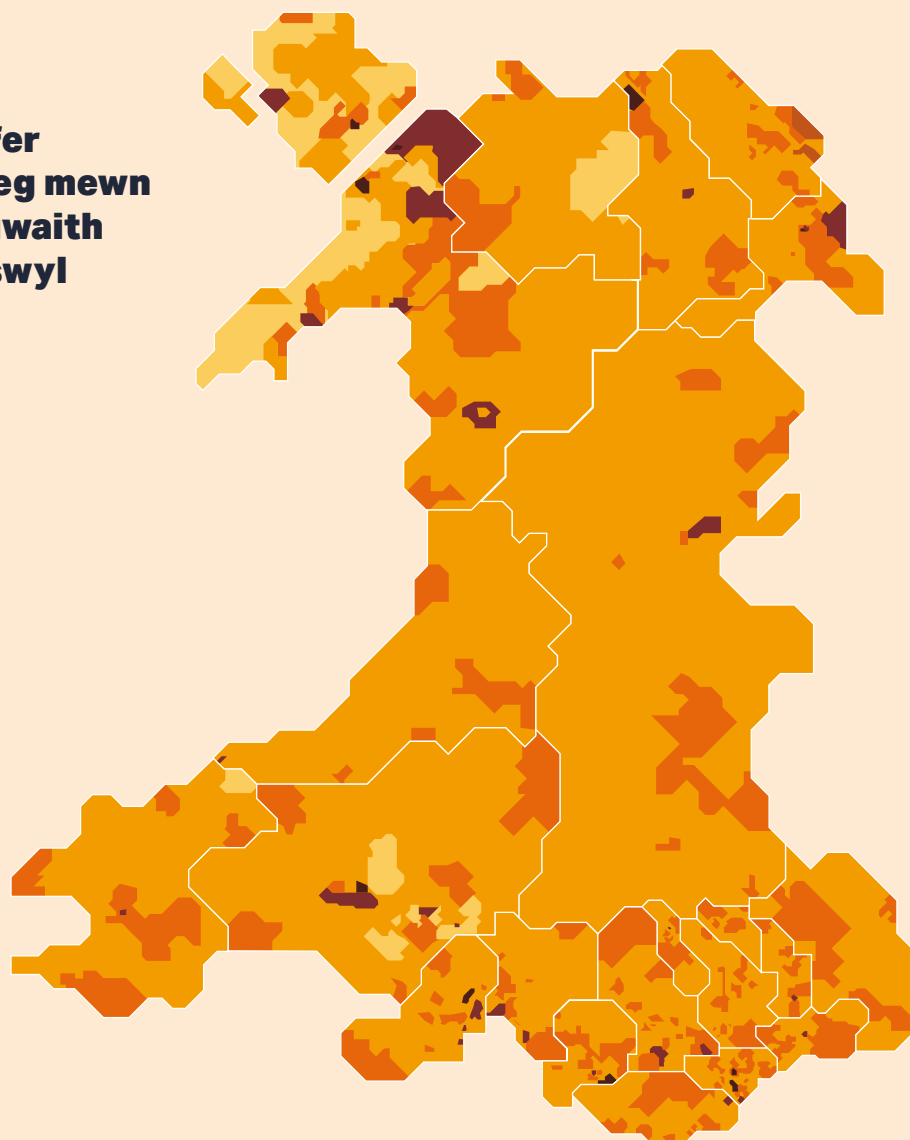
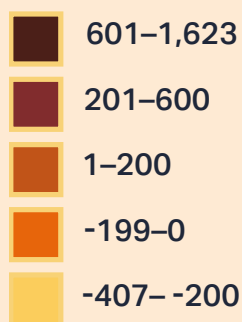
Rydym ni'n boblogaeth symudol â ffactorau economaidd, cymdeithasol ac addysgol yn dylanwadu ar ein patrymau dyddiol.

Map 6: Mapiau sy'n dangos y newid canrannol a'r newid yn nifer y siaradwyr Cymraeg mewn ardaloedd bach ar ddiwrnod gwaith o gymharu â'r boblogaeth breswyl

Y newid canrannol o siaradwyr Cymraeg mewn ardal ar ddiwrnod gwaith a'r boblogaeth breswyl

**Y newid rhwng y nifer
o siaradwyr Cymraeg mewn
ardal ar ddiwrnod gwaith
a'r boblogaeth breswyl**

(Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)

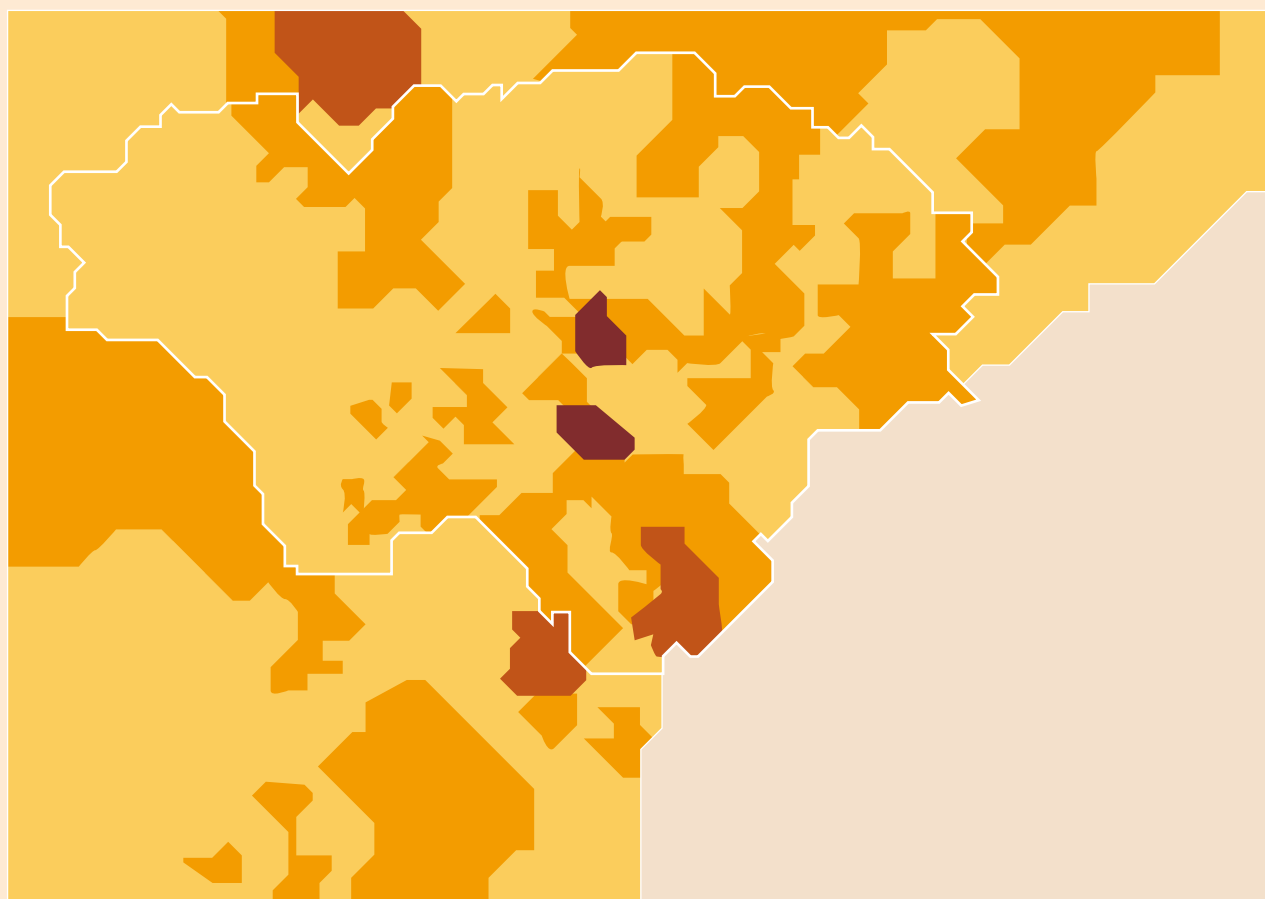
Mae Map 6 yn ymgais i arddangos y patrymau symud hyn. Mae'r ddau fap yn cymharu lleoliad siaradwyr Cymraeg yn ystod y dydd â'u cartref – mae un yn dangos y newid canrannol a'r llall yn dangos y newid yn niferoedd y siaradwyr Cymraeg.⁸ Yr ardaloedd bach melyn ar y ddau fap yw'r ardaloedd hynny sy'n colli'r nifer mwyaf o siaradwyr Cymraeg yn ystod y dydd, a'r ardaloedd bach sydd wedi eu lliwio'n frown ar y mapiau yw'r rhai sy'n derbyn y nifer mwyaf o siaradwyr Cymraeg yn ystod y dydd.

⁸ Diolch i Hywel Jones [Ystadegau sy'n ymwneud â'r Gymraeg a Chymru - a rhagor](#) am ei gyngor arbenigol er mwyn datblygu'r rhan hwn o'r adroddiad.

At ei gilydd, **ardaloedd gwledig sy'n dueddol o golli siaradwyr Cymraeg yn ystod y dydd ac ardaloedd trefol sy'n eu derbyn. Rhaid pwysleisio, fodd bynnag, nad oes modd gwneud cysylltiadau** uniongyrchol rhwng yr ardaloedd hynny sy'n colli siaradwyr Cymraeg a'r rheini sy'n eu derbyn. Hynny yw, nid oes modd olrhain siaradwyr penodol wrth iddynt gymudo i'r gwaith neu i'r ysgol, rydym yn damcaniaethu ar sail yr hyn rydym ni'n ei wybod am y cyflogwyr blaenllaw yn yr ardaloedd hynny sy'n derbyn nifer uchel o siaradwyr Cymraeg yn ystod y diwrnod gwaith.

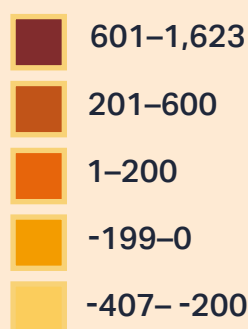
Er mwyn edrych yn fanylach ar y patrymau hyn dyma enghreifftiau o dair ardal wahanol iawn i'w gilydd: Caerdydd a'r cyffiniau; Bangor/Caernarfon a'r cyffiniau; a dwyrain Sir Gaerfyrddin ac Abertawe. Mae'r mapiau hyn yn canolbwyntio ar y newid mewn niferoedd gan fod hynny'n amlygu'n well y patrymau cymudo i weithleoedd.

Map 7: Map sy'n dangos y newid yn nifer y siaradwyr Cymraeg mewn ardaloedd bach ar ddiwrnod gwaith o gymharu â'r boblogaeth breswyl (Caerdydd)

(Flynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)

Y newid rhwng y nifer o siaradwyr Cymraeg mewn ardal ar ddiwrnod gwaith a'r boblogaeth breswyl: Cyd-destun Caerdydd

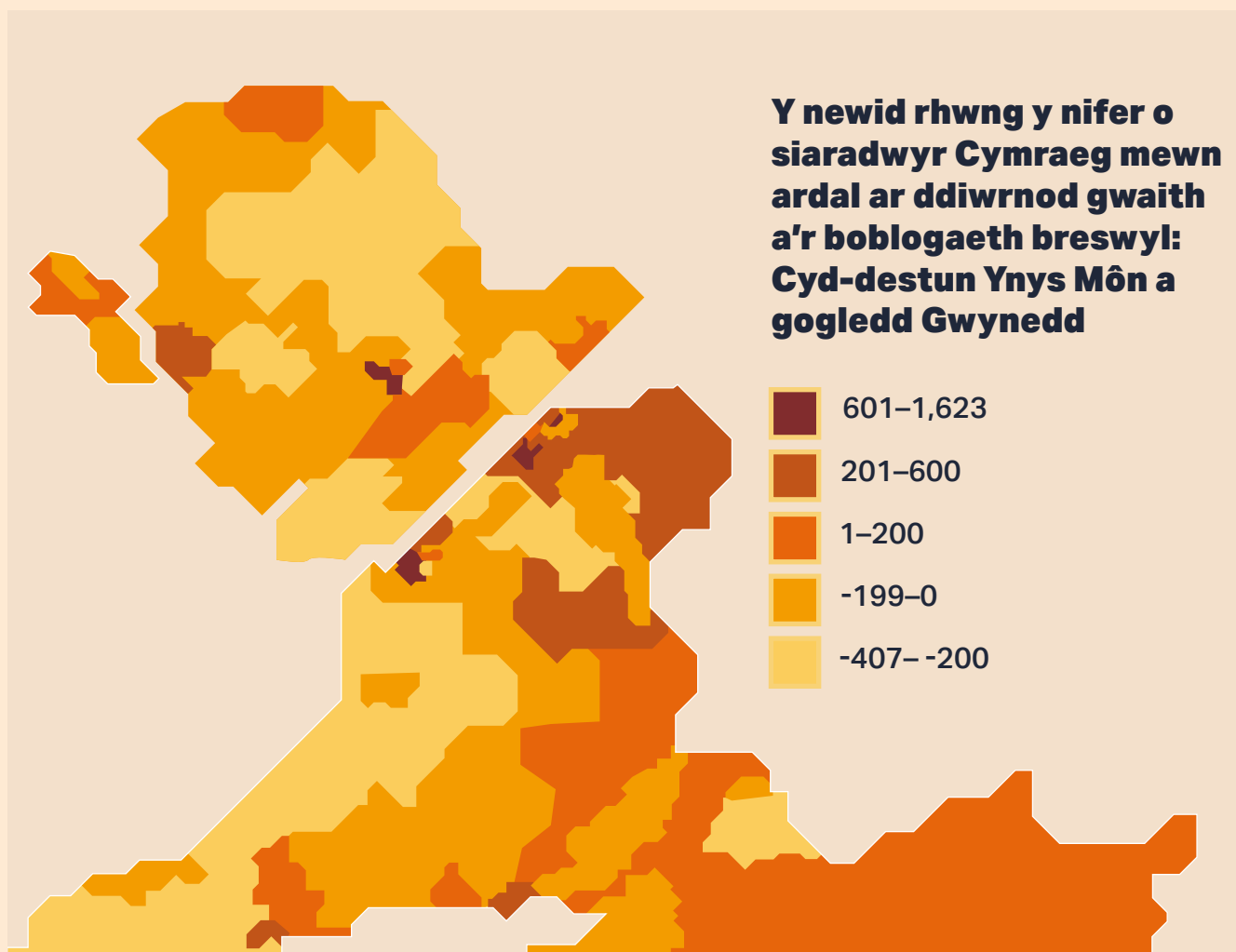

Mae Map 7 o Gaerdydd a'r cyffiniau yn dangos yn eglur sut mae ardaloedd yng nghyffiniau Caerdydd yn colli siaradwyr Cymraeg yn ystod y dydd ac ardaloedd eraill yn derbyn niferoedd helaeth o siaradwyr Cymraeg: **y Bae a Pharc Cathays yn amlwg yn eu plith.**

O ystyried y sefydliadau mawr a'r cyflogwyr amlwg sydd wedi eu lleoli yn yr ardaloedd hyn – Llywodraeth Cymru, Prifysgol Caerdydd a'r Senedd, er enghraifft – mae'n debygol iawn mai gweithwyr yn cymudo i'w lle gwaith sydd i gyfrif am y niferoedd hyn. **Mae'r cynnydd hwn yn dangos yn eglur y potensial sydd i'r Gymraeg gael ei defnyddio yn yr ardaloedd penodol hyn o Gaerdydd ar ddiwrnod gwaith.**

Mae patrymau tebyg iawn i'w gweld mewn ardal lle mae yna ddwysedd uwch o siaradwyr, fel yr amlygir yn Map 8 o ogledd-orllewin Cymru. Mae hyd yn oed ardal yr ystyrir ei bod yn perthyn i'r Fro Gymraeg draddodiadol yn profi shiftt ieithyddol ddyddiol. Gwelir yno fod ardaloedd gwledig y rhanbarth yn colli siaradwyr yn ystod y dydd i ardaloedd trefol penodol – **Caernarfon a Bangor yng Ngwynedd, a Llangefni yn Ynys Môn.**

Map 8: Map sy'n dangos y newid yn nifer y siaradwyr Cymraeg mewn ardaloedd bach ar ddiwrnod gwaith o gymharu â'r boblogaeth breswyl (Ynys Môn a gogledd Gwynedd)

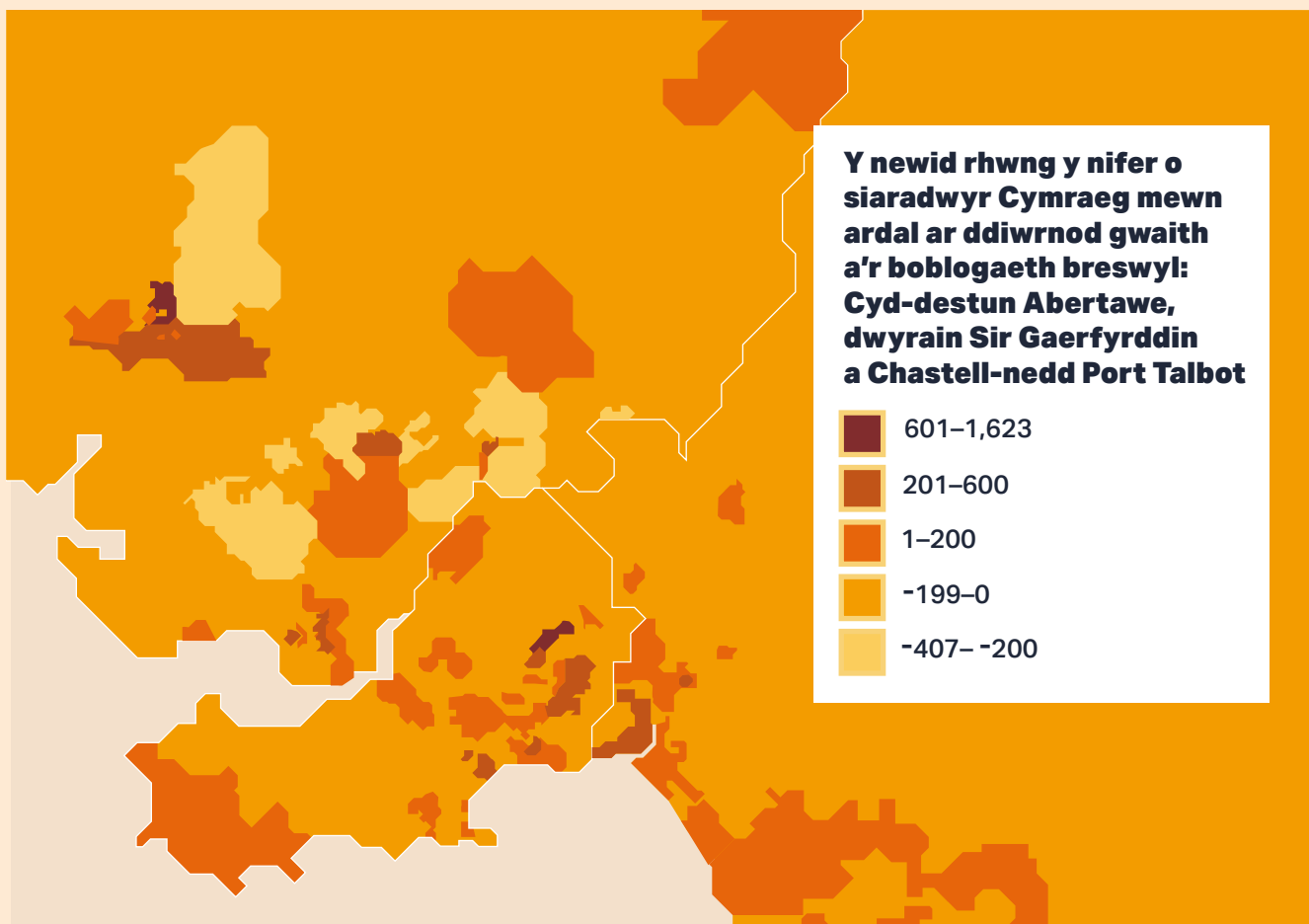

Unwaith eto, gellir dyfalu mai patrymau cymudo sy'n gyfrifol am hyn, wrth i siaradwyr Cymraeg deithio i weithio i rai o brif gyflogwyr yr ardal, gan gynnwys Prifysgol Bangor, Cyngor Gwynedd, Cyngor Môn, a'r ysgolion uwchradd.

Mae Map 9 yn dangos y newidiadau dyddiol yn nosbarthiad siaradwyr Cymraeg yn ardal dwyrain Sir Gaerfyrddin, Abertawe a Chastell-nedd Port Talbot. Dewiswyd canolbwyntio ar yr ardal hon am ei bod yn cwmpasu ardaloedd lle mae dwysedd uchel o siaradwyr – y 'Fro Gymraeg' draddodiadol – yn ogystal ag ardaloedd sydd â dwysedd is o lawer.

Unwaith eto, mae rhai ardaloedd gwledig yn yr ardal hon yn colli siaradwyr Cymraeg yn ystod y dydd tra bo ardaloedd mwy trefol yn eu denu – **Caerfyrddin, Abertawe a Phort Talbot. Mae'n drawiadol sylwi ar y niferoedd uchel o siaradwyr Cymraeg sy'n teithio i Dreforys, a hynny, mae'n debyg o ganlyniad i gyflogwyr blaenllaw yno megis yr ysbyty a'r DVLA.**

Map 9: Map sy'n dangos y newid yn nifer y siaradwyr Cymraeg mewn ardaloedd bach ar ddiwrnod gwaith o gymharu â'r boblogaeth breswyl (Abertawe, dwyrain Sir Gaerfyrddin a Chastell-nedd Port Talbot)

Casgliadau'r Comisiynydd

Mae'n bwysig cofio bod siaradwyr Cymraeg yn symud yn ystod y dydd ar gyfer gwaith a hamdden ac y gellid manteisio ar y ffaith bod mwy o siaradwyr Cymraeg yn ymgasglu mewn canolfannau dinesig neu drefol yn ystod y dydd.

Mae cyfle yma hefyd i **weithleoedd ddenu siaradwyr Cymraeg**, dod â siaradwyr ynghyd a rhoi cyfleoedd i staff sy'n siarad Cymraeg ddefnyddio eu sgiliau iaith.

7. Beth yw oed siaradwyr Cymraeg?

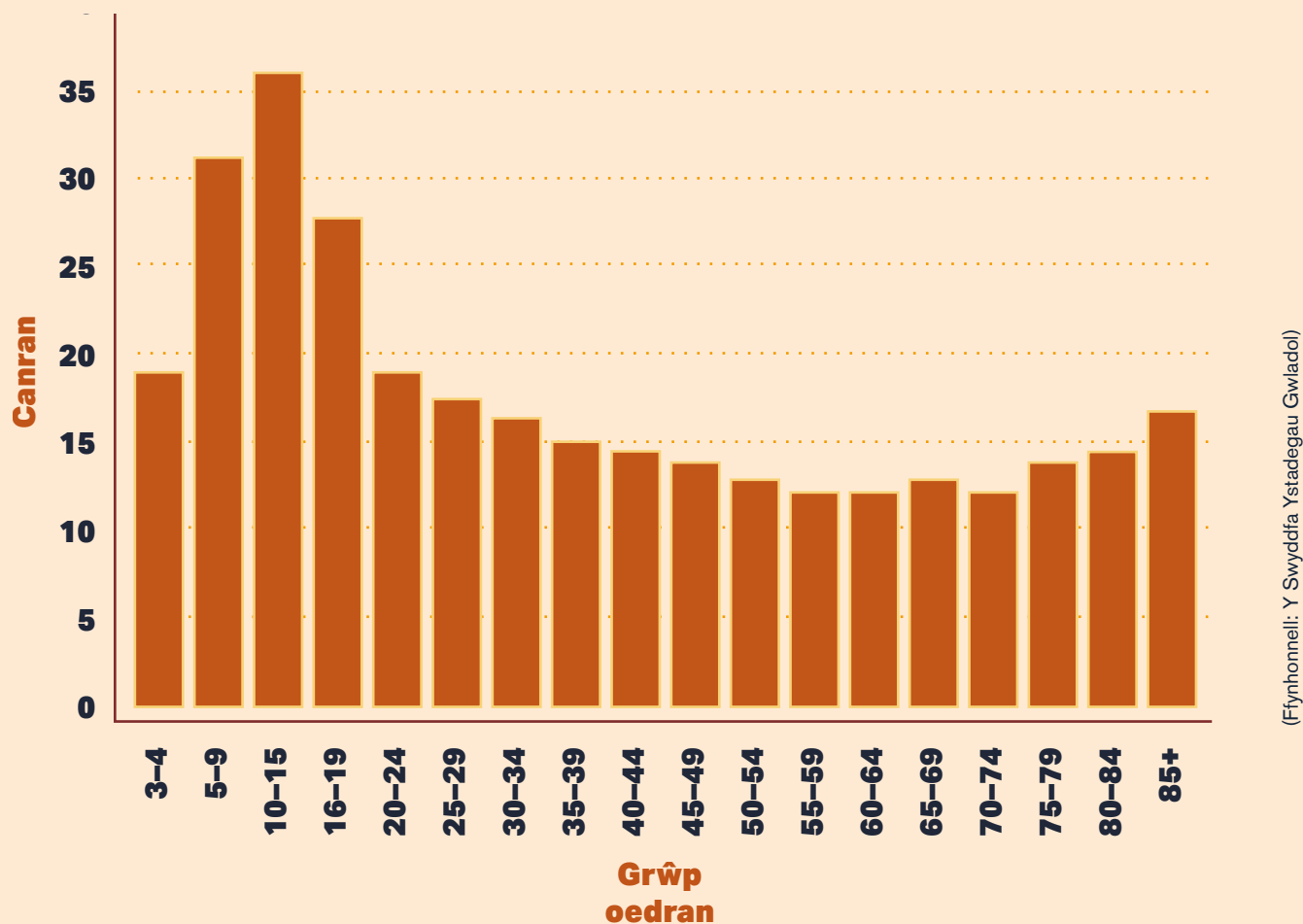
7.1 Canrannau a niferoedd siaradwyr Cymraeg yn ôl grŵp oedran

O edrych ar y boblogaeth fesul categorïau oedran o bum mlynedd yn fras, gwelir bod y canrannau a'r niferoedd uchaf o siaradwyr Cymraeg rhwng 5 a 15 oed. Dyma'r oedran lle mae plant yn derbyn addysg statudol, wrth gwrs. Mae 36.6% o blant 10–15 oed yn gallu siarad Cymraeg a hynny'n gyfystyr â 79,345 o ran nifer, tra bo 31.4% neu 55,328 o blant 5–9 oed yn medru'r iaith.

Gellir dweud felly fod
oddeutu traean y plant
5–15 oed yng Nghymru
yn gallu siarad Cymraeg

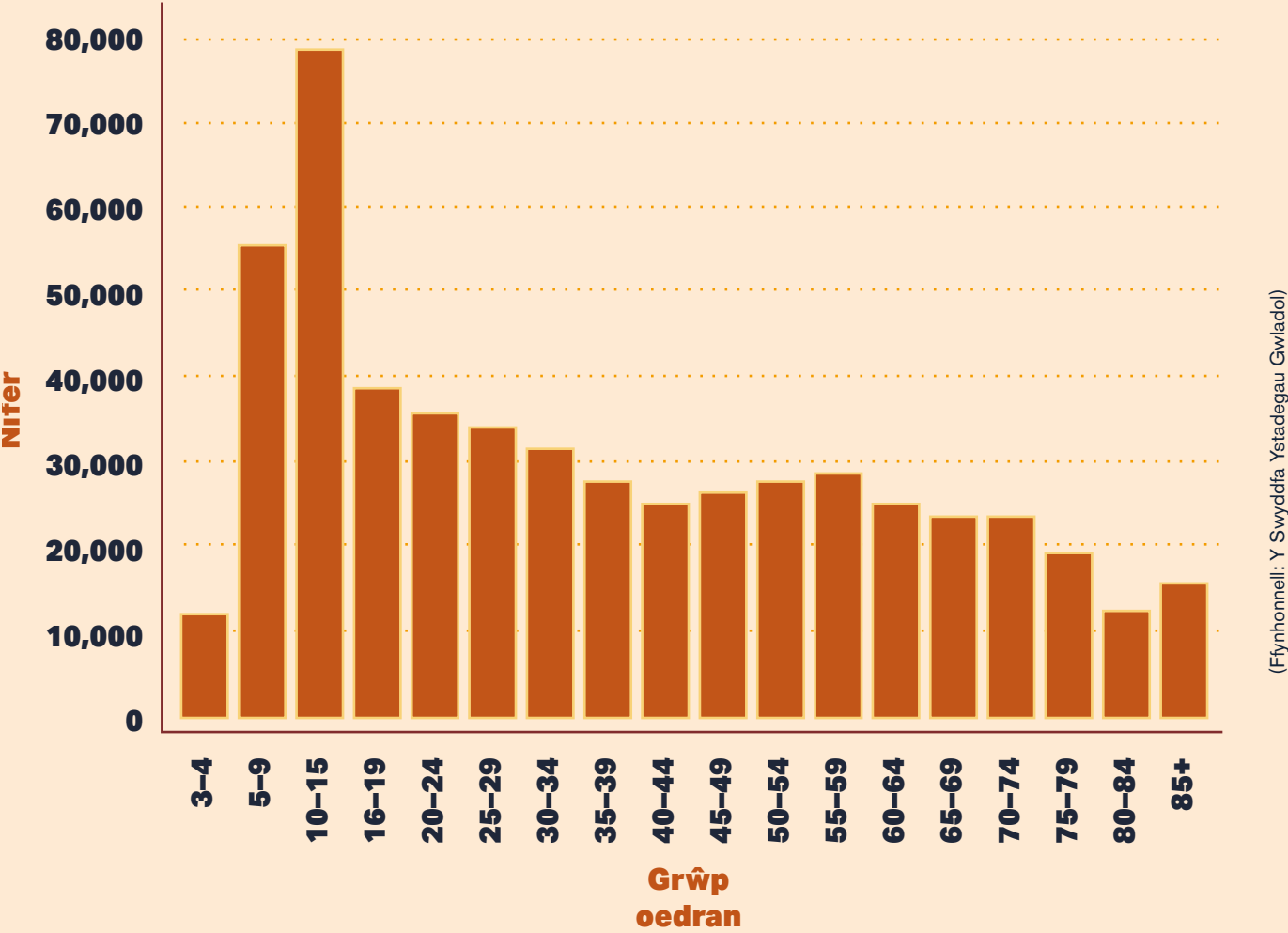
Siart 7: Canran y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg yng Nghymru yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl grŵp oedran

Y grŵp oedran â'r drydedd ganran uchaf o siaradwyr yw'r grŵp 16–19 oed lle mae 27.5% yn gallu siarad Cymraeg. Mae hynny'n gyfystyr â 38,818 o bobl. Mae'r ganran yn gostwng i 18.6% yn y categori oed nesaf, 20–24 oed, ac yn sefydlogi rhywfaint o 25 oed ymlaen.

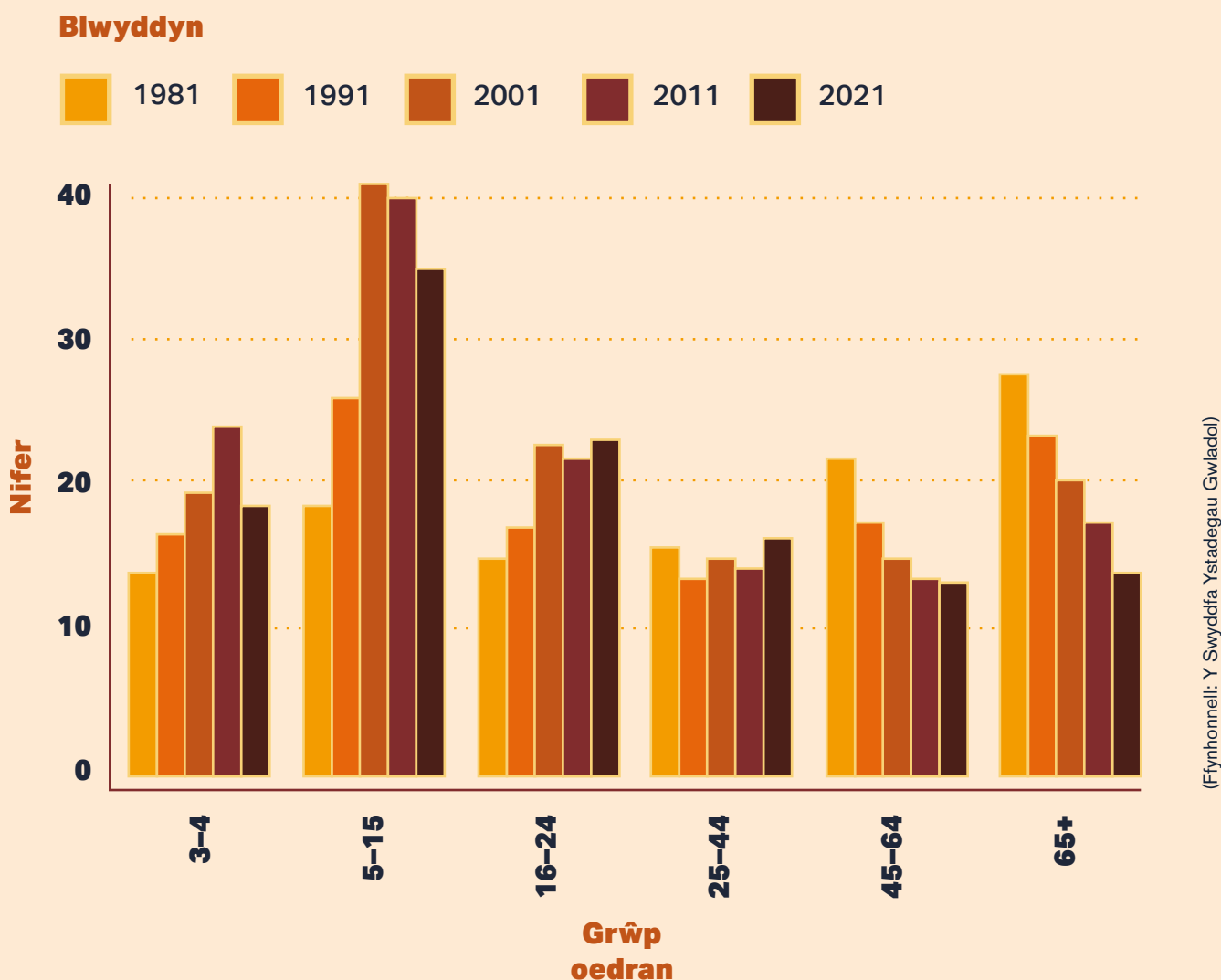
O grwpio gweddill y categorïau â'i gilydd yn ystyrllon, 16% o bobl 25–44 oed sy'n siarad Cymraeg. Mae'r canrannau isaf o siaradwyr yn y grwpiau hŷn; mae 13% o bobl yn y grŵp 45–64 oed ac 13.9% o bobl dros 65 yn gallu siarad Cymraeg. Ond er mai dyma lle mae'r canrannau isaf, ni ellir diystyru'r grwpiau hyn gan fod niferoedd uchel o siaradwyr yn perthyn i'r grwpiau. Mae 107,345 yn y grŵp oedran 45–64 oed a 91,745 o siaradwyr dros 65 oed.

Siart 8: Nifer y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg yng Nghymru yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl grŵp oedran

7.2 Cymharu canlyniadau 2011 a 2021 o ran grŵp oedran

Siart 9: Canran y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg yng Nghymru yn ôl grŵp oedran, 1981–2021

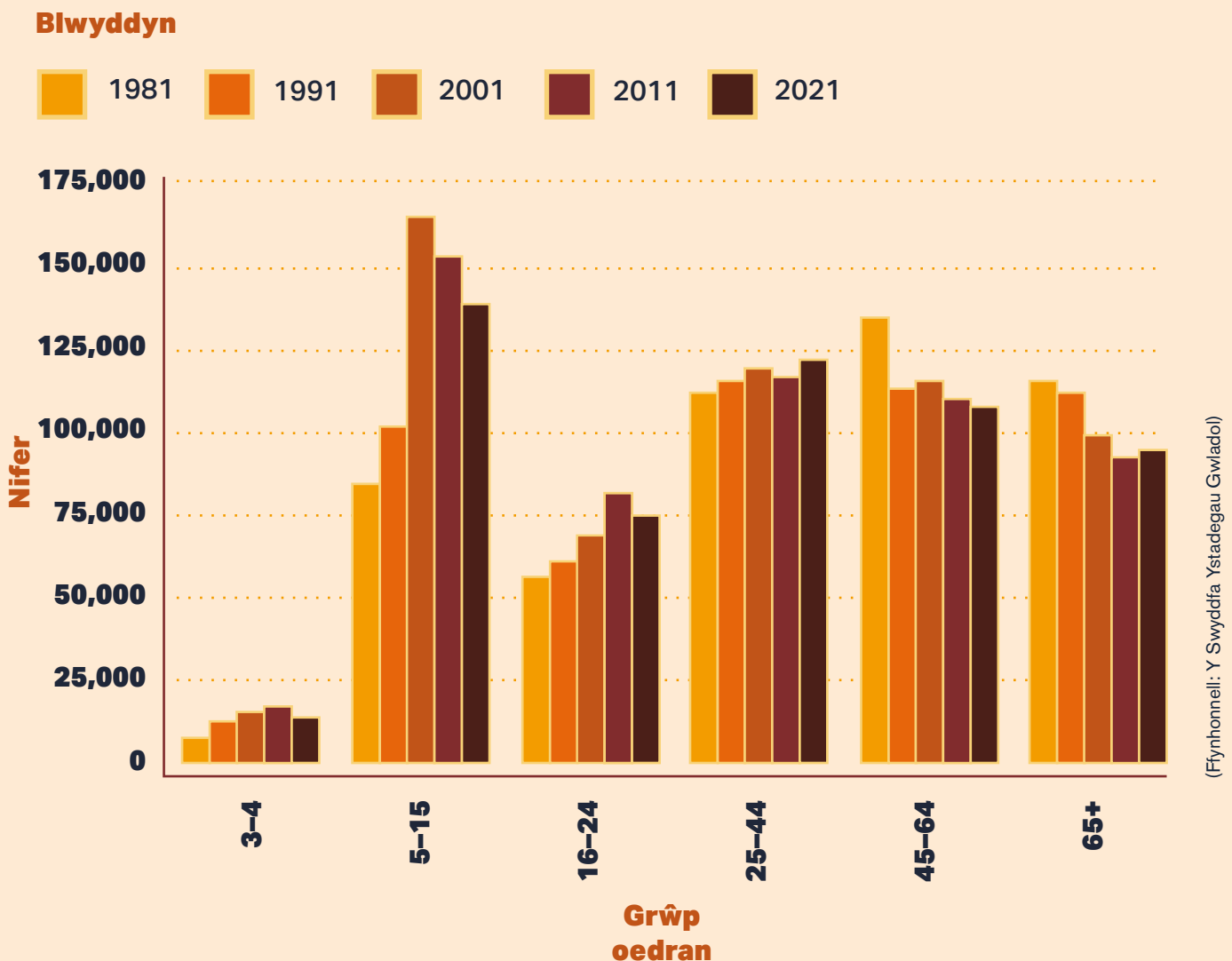
Er bod y canrannau uchaf o siaradwyr Cymraeg i'w cael yn y grŵp oedran 5–15 yn 2021 fel ag yn 2011, dyma lle gwelwyd y gostyngiad mwyaf yng nghanran a nifer y siaradwyr ers 2011. Gostyngodd y ganran o 6 phwynt canran dros y degawd, o 40.3% yn 2011 i 34.3% yn 2021. Mae hynny'n 17,582 yn llai o blant yn medru'r iaith yn 2021.

Gostwng hefyd wnaeth nifer a chanran y plant 3–4 oed sy'n gallu siarad Cymraeg yn ystod yr un cyfnod, o 23.3% yn 2011 i 18.2% yn 2021, sy'n ostyngiad o 5.1 pwynt canran neu 4,548 o blant. Gwerth nodi mai cynyddu wnaeth nifer a chanran y plant 3–4 dros y degawdau blaenorol ac felly bod y gostyngiad rhwng 2011 a 2021 yn groes i batrwm y blynyddoedd cynt. Cynyddu wnaeth nifer a chanran y plant 5–15 rhwng 1981 a 2001 hefyd cyn dechrau gostwng yn y blynyddoedd dilynol.

Gwelwyd cynnydd bychan o 0.8 pwynt canran yng nghanran y boblogaeth 16–24 oed sy'n gallu siarad Cymraeg er mai gostwng wnaeth nifer y siaradwyr yn y categori oed hwn. Mae hynny'n adlewyrchu'r gostyngiad yng nghyfanswm y boblogaeth 16–24 oed yn gyffredinol. **Gwelwyd cynnydd o 1.0 pwynt canran yng nghanran y boblogaeth 25–44 oed sy'n gallu siarad Cymraeg**, a hynny'n gynydd o 5,364 o ran nifer.

Aros yn lled sefydlog wnaeth y grwpiau oedran 45–64 a 65+. Cafwyd gostyngiad canrannol bychan iawn o 0.3 pwynt canran yn y boblogaeth 45–64 sy'n gallu siarad Cymraeg, a hynny'n cyfateb i ddim ond 596 o bobl yn llai yn medru'r iaith yn 2021 nag oedd yn 2011. Cafwyd gostyngiad o 2.3 pwynt canran yn y boblogaeth 65+ sy'n gallu siarad Cymraeg, ond er y gostyngiad canrannol hwn, cynyddu wnaeth nifer y boblogaeth yn y categori hwn o 813 o bobl. Mae hynny'n adlewyrchu'r cynnydd yng nghyfanswm y boblogaeth 65+ oed yn gyffredinol.

Siart 10: Nifer y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg yng Nghymru yn ôl grŵp oedran, 1981–2021

Gostwng wnaeth canran y siaradwyr Cymraeg yn y ddau gategori oed hŷn yma bob degawd ers 1981, ond mae'r gostyngiad canrannol a welwyd rhwng 2011 a 2021 yn dipyn llai na'r gostyngiad a welwyd yn y degawdau blaenorol.

O gymharu canlyniadau nifer y siaradwyr Cymraeg yng Nghyfrifiad 2021 a Chyfrifiad 2011, mae patrymau tebyg i'w gweld fesul grŵp oedran. Mae'r niferoedd uchaf o siaradwyr Cymraeg yn dal i'w cael yn y plant a phobl ifanc sydd mewn addysg tra bo'r niferoedd yn gostwng yn raddol cyn sefydlogi yn y grwpiau oedran hŷn.

Tabl 10: Newid yng nghanran y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg yng Nghymru, yn ôl grŵp oedran (newid pwynt canrannol), 1981–2021

Grŵp oedran	Newid pwynt canran				1981–2021
	1981–1991	1991–2001	2001–2011	2011–2021	
3–4	2.9	2.6	4.5	-5.1	4.9
5–15	7.6	14.9	-0.5	-6.0	16.0
16–24	2.1	5.1	-0.6	0.8	7.4
25–44	-1.1	0.6	-0.1	1.0	0.4
45–64	-3.3	-1.8	-2.3	-0.3	-7.7
65+	-4.8	-3.1	-3.3	-2.3	-13.5

(Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)

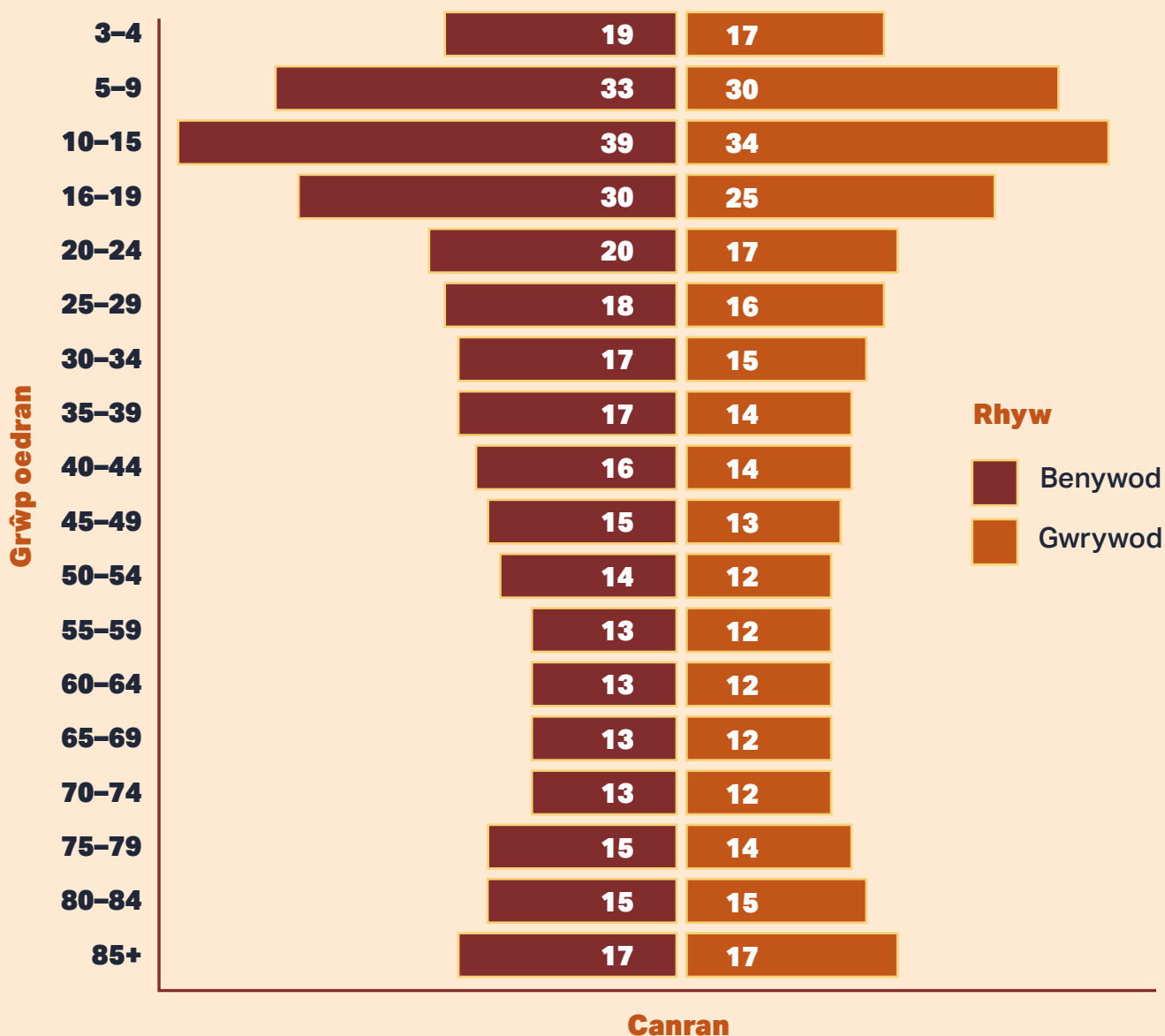
Tabl 11: Newid yn nifer y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg yng Nghymru, yn ôl grŵp oedran, 1981–2021

Grŵp oedran	Newid personau				1981–2021
	1981–1991	1991–2001	2001–2011	2011–2021	
3–4	3,834	1,079	3,256	-4,548	3,621
5–15	18,363	70,092	-18,913	-17,582	51,960
16–24	4,186	10,521	10,849	-7,171	18,385
25–44	3,465	3,450	-3,231	5,364	9,048
45–64	-20,249	1,577	-4,801	-596	-24,069
65+	-5,033	-12,449	-7,512	813	-24,181

(Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)

7.3 Oed a rhyw siaradwyr

Siart 11: Canran y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg yng Nghymru yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl grŵp oedran a rhyw

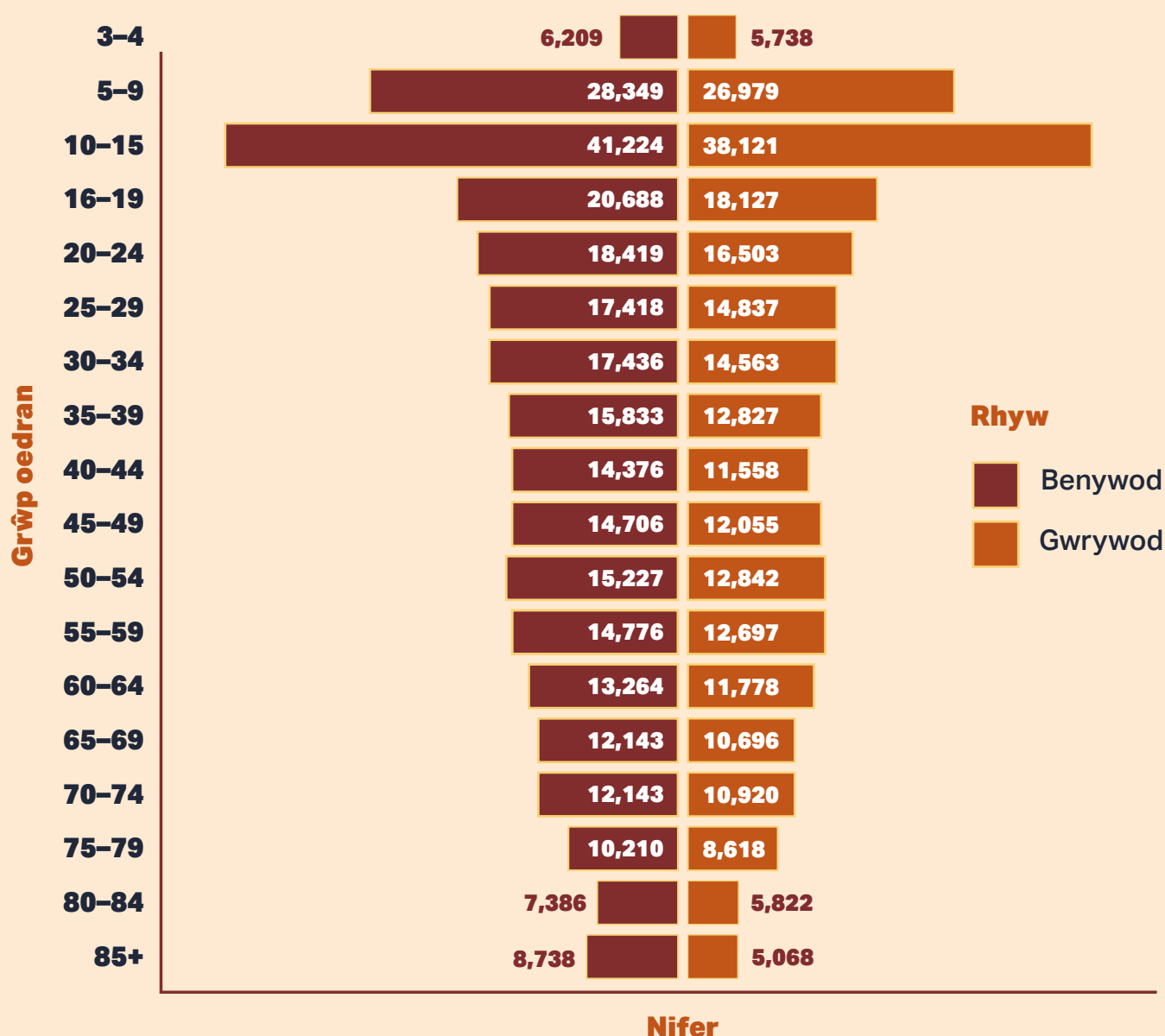

(Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)

Mae'r ganran a'r nifer o ferched sy'n gallu siarad Cymraeg yn parhau i fod yn uwch na'r ganran a'r nifer o ddynion, â 18.7% neu 288,546 o ferched Cymru yn medru'r iaith o'i gymharu ag 16.9% neu 249,750 o ddynion.

Mae'r patrwm hwn i'w weld ym mhob grŵp oedran. Ceir y gwahaniaeth canrannol mwyaf yn y grwpiau oedran 10–15 ac 16–19 lle mae tua 5 pwynt canran o wahaniaeth rhwng canrannau'r merched a'r dynion sy'n gallu siarad Cymraeg.

Siart 12: Nifer y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg yng Nghymru yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl grŵp oedran a rhyw

(Flynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)

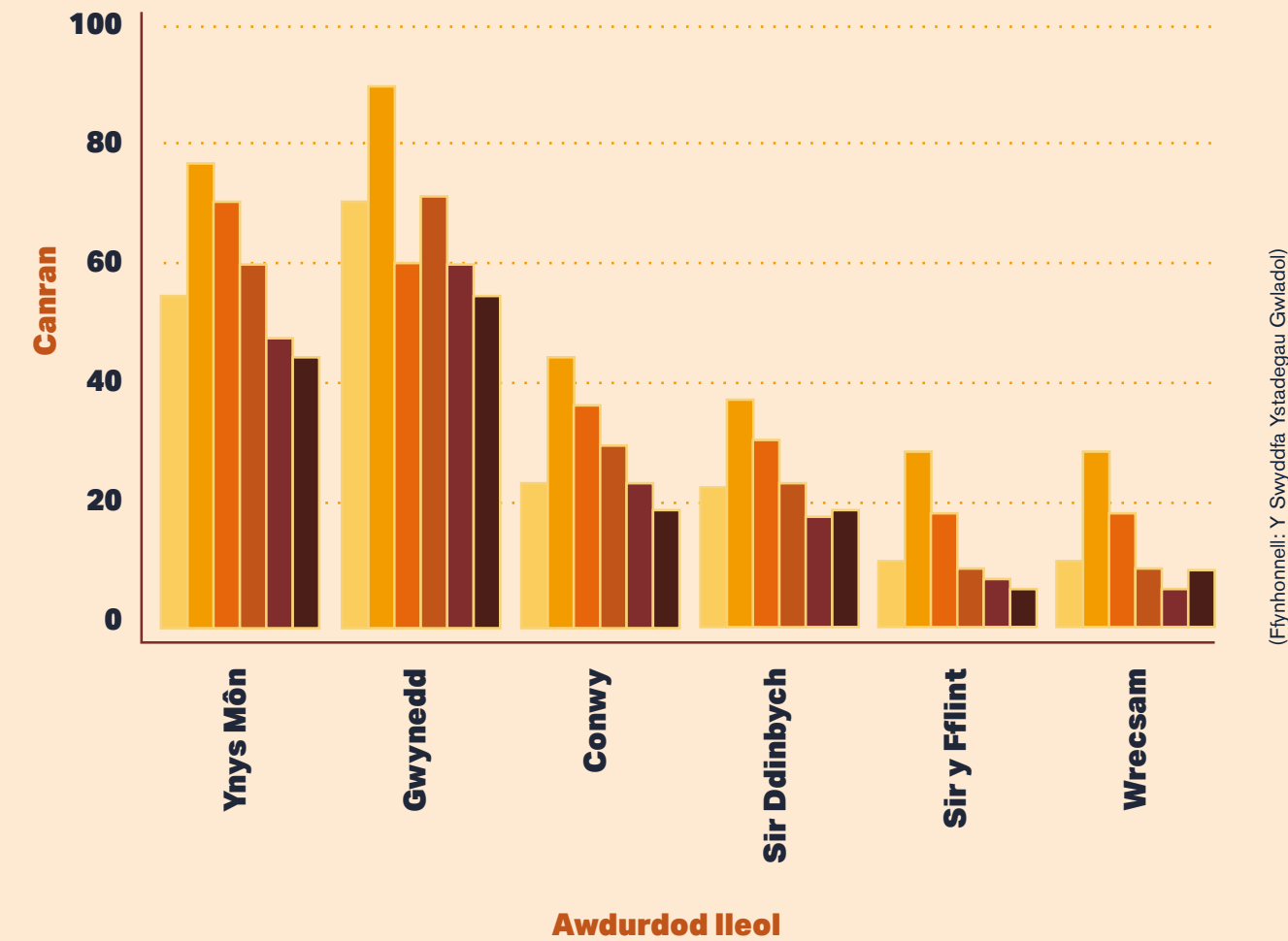
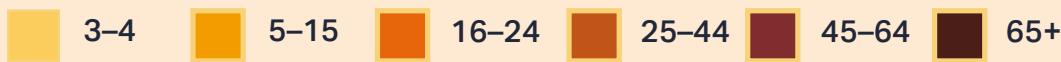
Yn yr un modd, mae nifer uwch o ferched nag o ddynion yn gallu siarad Cymraeg ym mhob grŵp oedran, â'r gwahaniaethau mwyaf yn y grwpiau oedran 85+ lle mae 3,670 yn fwy o ferched, y grŵp oedran 10–15 lle mae 3,103 yn fwy o ferched, a'r grŵp oedran 35–39 lle mae 3,006 yn fwy o ferched.

7.4 Siaradwyr Cymraeg yn ôl oed ac awdurdod lleol

Gall fod yn ddefnyddiol edrych ar ganrannau'r siaradwyr yn ôl oed fesul awdurdod lleol er mwyn cynllunio gwasanaethau ar gyfer siaradwyr Cymraeg neu gynllunio ymyraethau er mwyn cynyddu nifer y siaradwyr Cymraeg mewn gwahanol ardaloedd.

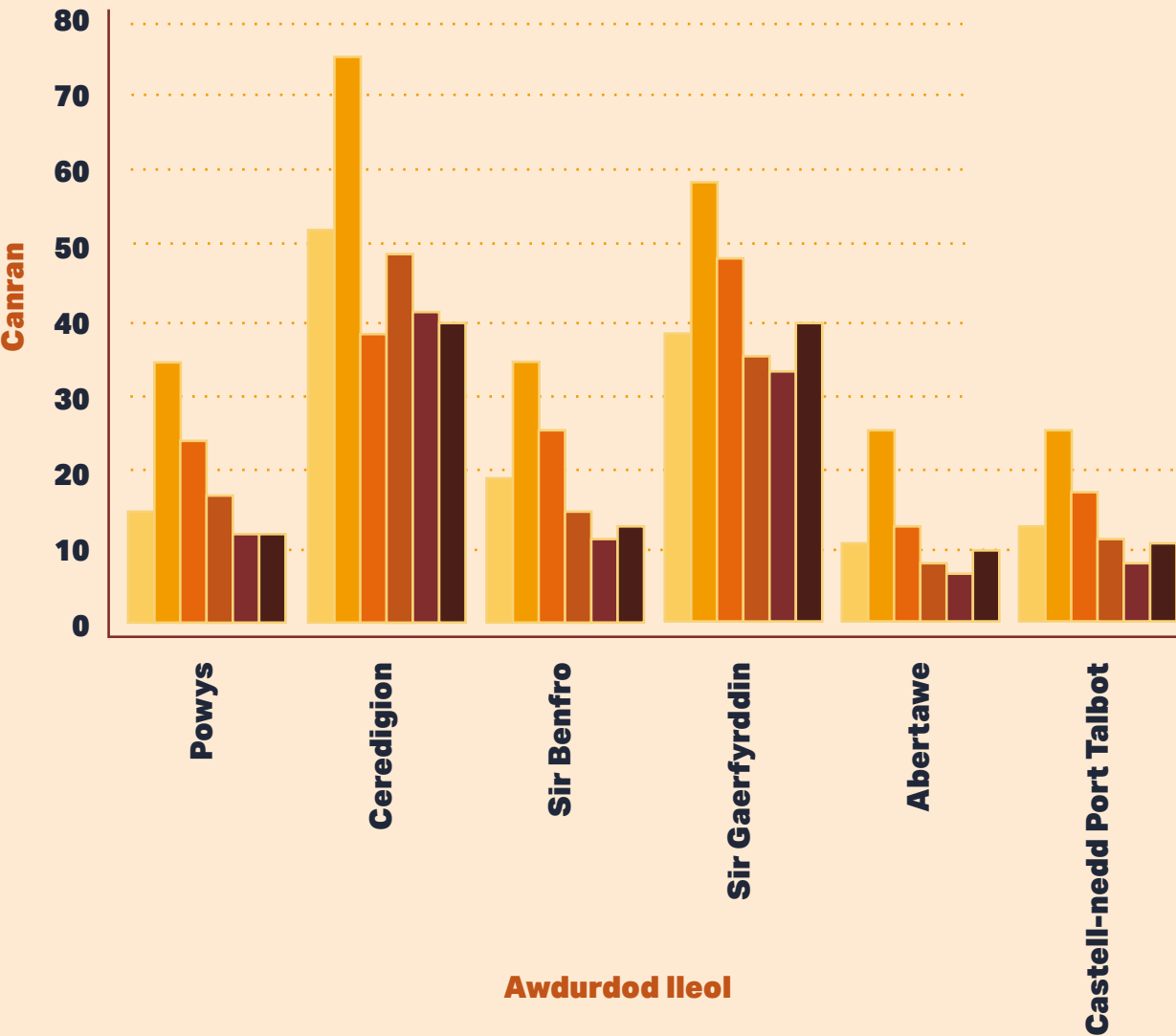
Siart 13: Canran y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl awdurdod lleol a grŵp oedran yn awdurdodau lleol gogledd Cymru

Grŵp oedran

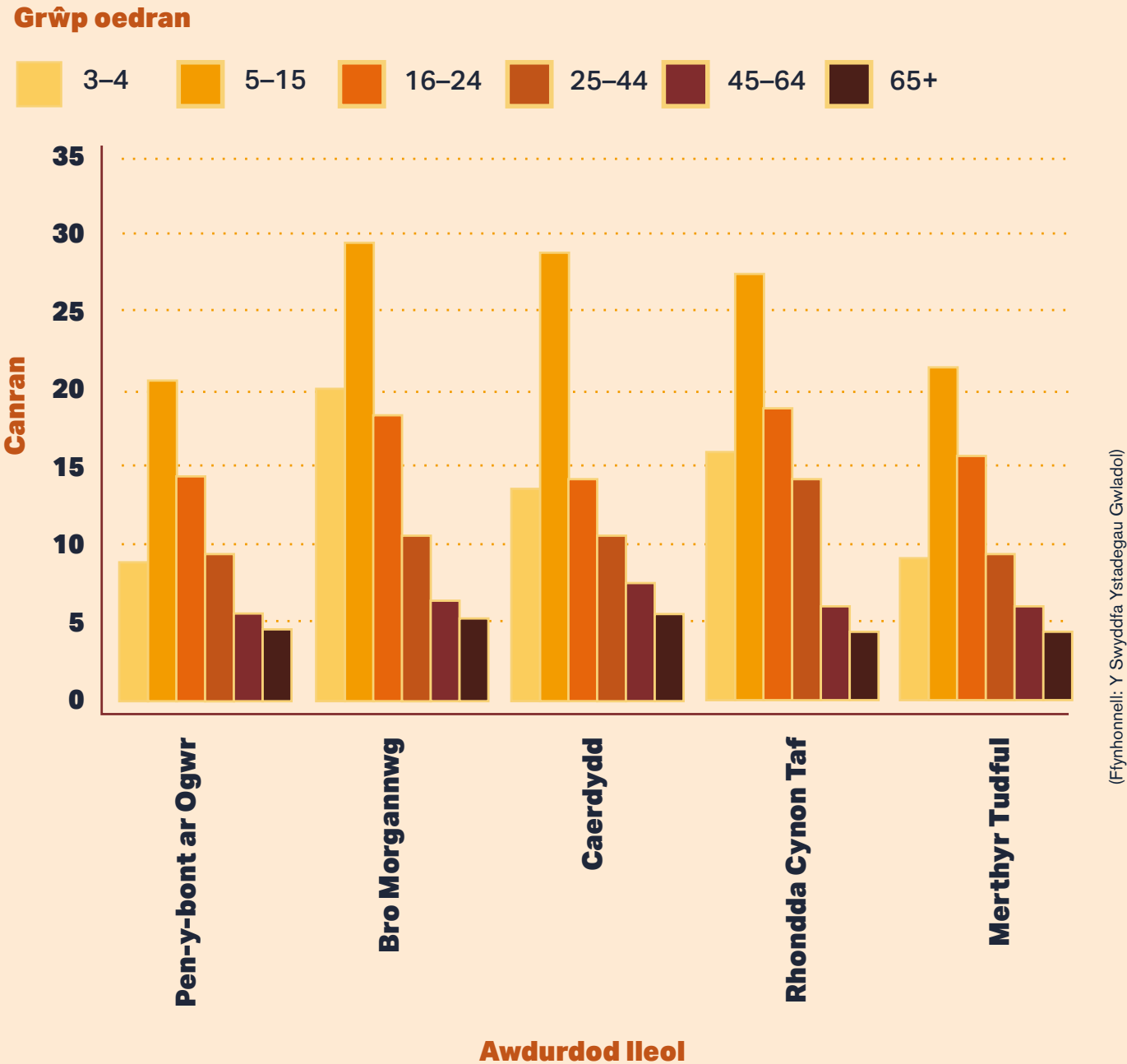
Siart 14: Canran y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl awdurdod lleol a grŵp oedran yn awdurdodau lleol de-orllewin a chanolbarth Cymru

Grŵp oedran

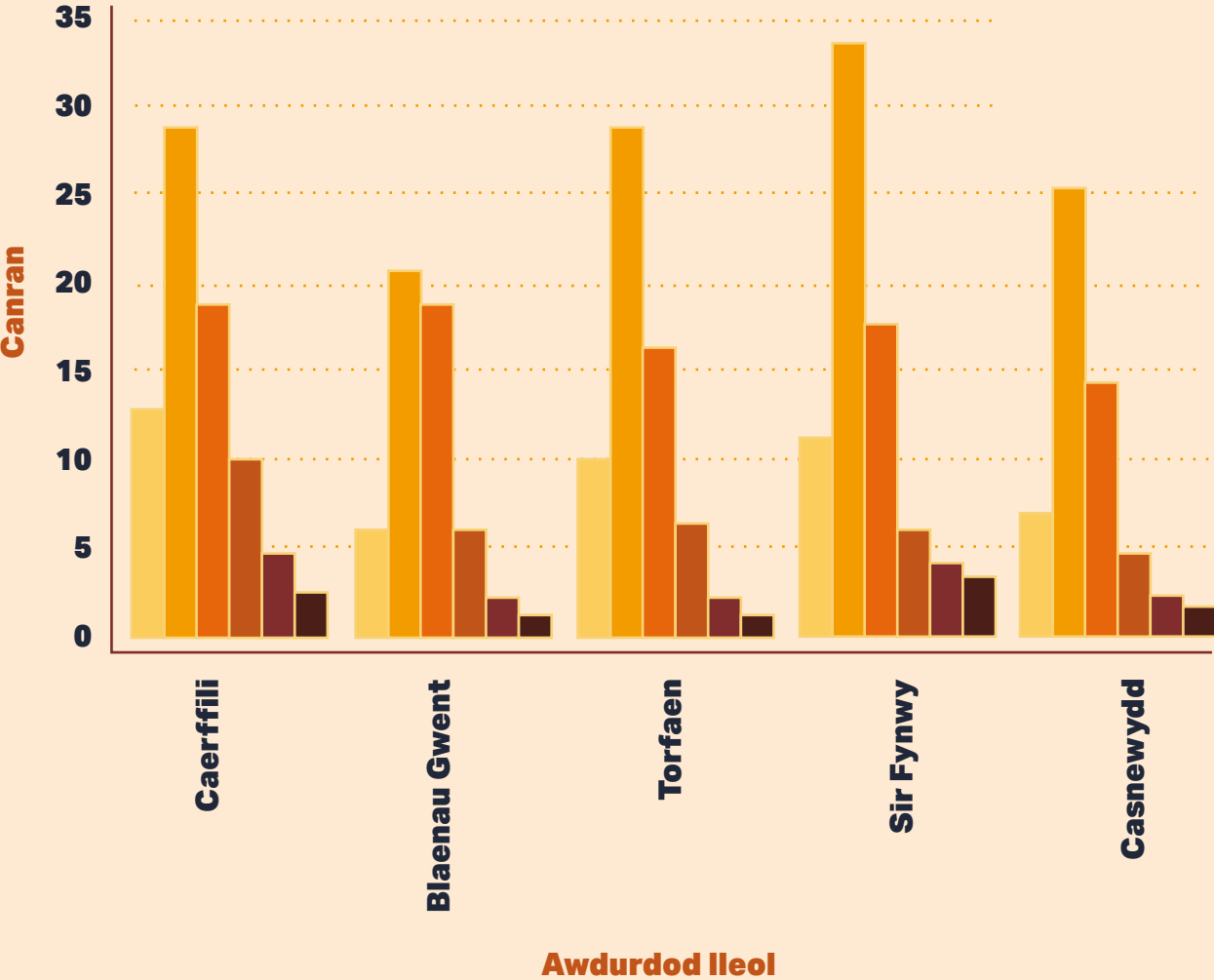
(Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)

Siart 15: Canran y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl awdurdod lleol a grŵp oedran yn awdurdodau lleol canol de Cymru

Siart 16: Canran y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl awdurdod lleol a grŵp oedran yn awdurdodau lleol de-ddwyrain Cymru

Grŵp oedran

(Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)

Yng nghategoriâu oedran y plant a phobl ifanc mae'r canrannau uchaf o siaradwyr Cymraeg ym mhob awdurdod lleol. Mae'n drawiadol fod **88.6% o blant 5–15 oed yng Ngwynedd yn gallu siarad Cymraeg**, tra mai 20.4% o'r plant yr un oed sy'n medru'r Gymraeg ym Mhen-y-bont ar Ogwr ac ym Mlaenau Gwent hefyd.

Nid yw'n syndod fod canrannau'r plant sy'n gallu siarad Cymraeg yn uchel yn Ynys Môn a Cheredigion hefyd, ac oddeutu tri chwarter y boblogaeth 5–15 oed yn medru'r iaith.

Mae'r canrannau isaf o blant a phobl ifanc sy'n medru'r iaith yn awdurdodau lleol y de-ddwyrain, a'r ganran o'r plant 5–15 oed o dan 30% ym mhob un o awdurdodau lleol yr ardal (ac eithrio Sir Fynwy), yn ogystal ag yn Abertawe, Castell-nedd Port Talbot, Sir y Fflint a Wrecsam. Gostwng wnaeth y ganran o siaradwyr Cymraeg yn y grŵp oedran 5–15 ym mhob awdurdod lleol ers 2011. Cafwyd y gostyngiad mwyaf ym Mlaenau Gwent o 13.6%, ac yng Nghasnewydd lle cafwyd gostyngiad o 13.4%.

Wrth edrych ar ganrannau isel y plant 5–15 oed yn awdurdodau lleol y de-ddwyrain, difyr yw sylwi ar y ganran ychydig yn uwch yn Sir Fynwy lle mae 33.1% o blant 5–15 yn gallu siarad Cymraeg.

Difyr hefyd yw cymharu Sir Fynwy â'r awdurdodau lleol sydd ar y ffin yn y gogledd. Mae canran uwch o blant a phobl ifanc 5–15 oed yn gallu siarad Cymraeg yn Sir Fynwy na sydd yn Sir y Fflint neu Wrecsam.

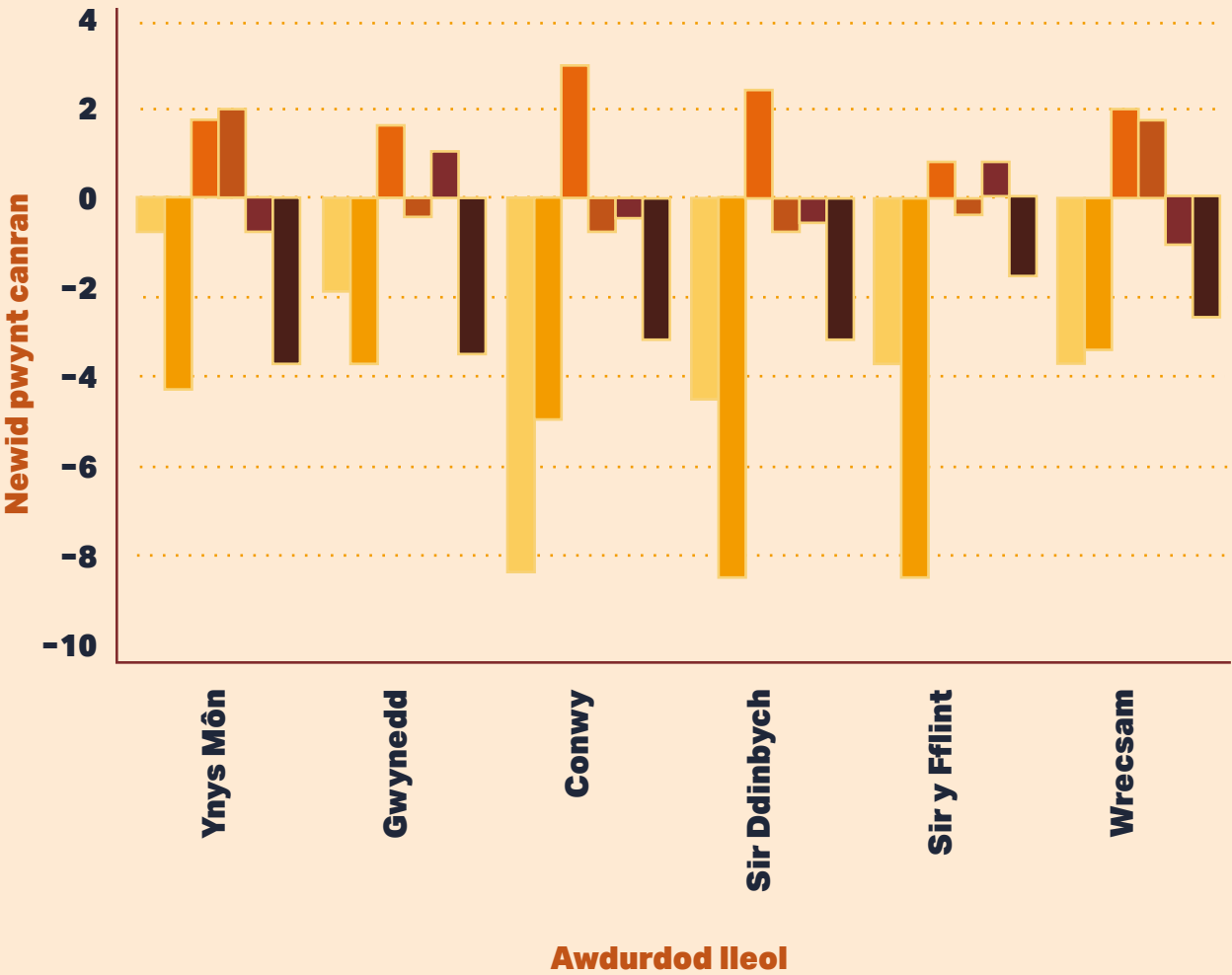
Nodwyd eisoes bod cynnydd o 1.0 pwynt canran wedi bod yn y siaradwyr Cymraeg 25–44 oed ar lefel genedlaethol, ac mae cynnydd canrannol wedi bod yn siaradwyr Cymraeg y grŵp oedran hwn yn 17 allan o'r 22 awdurdod lleol ers 2011. Gwelwyd y cynnydd mwyaf o 3.2 pwynt canran yn Rhondda Cynon Taf a 2.7 pwynt canran ym Mro Morganwg. **Ceir y nifer uchaf o siaradwyr Cymraeg 25–44 oed yng Ngwynedd, Sir Gaerfyrddin a Chaerdydd.**

Wrth droi ein golygon at y siaradwyr 65 oed neu'n hŷn, dyma lle mae rhai o'r canrannau isaf o siaradwyr Cymraeg i'w cael mewn sawl awdurdod lleol. Gwelwyd gostyngiad canrannol digon tebyg yng Ngwynedd (3.3 pwynt canran) ac yn Ynys Môn (3.7 pwynt canran) tra bu'r gostyngiad ychydig yn fwy yng Ngheredigion (6.5 pwynt canran) ac yn Sir Gaerfyrddin (8.7 pwynt canran).

Yng Ngwynedd heddiw, mae 54.7% o'r boblogaeth dros 65 oed yn gallu siarad Cymraeg, tra bo dan 2% o bobl yr un oed yn medru'r Gymraeg ym Mlaenau Gwent, Torfaen a Chasnewydd.

Siart 17: Newid yng nghanran y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl awdurdod lleol yn awdurdodau lleol gogledd Cymru (newid pwynt canrannol), 2011–21

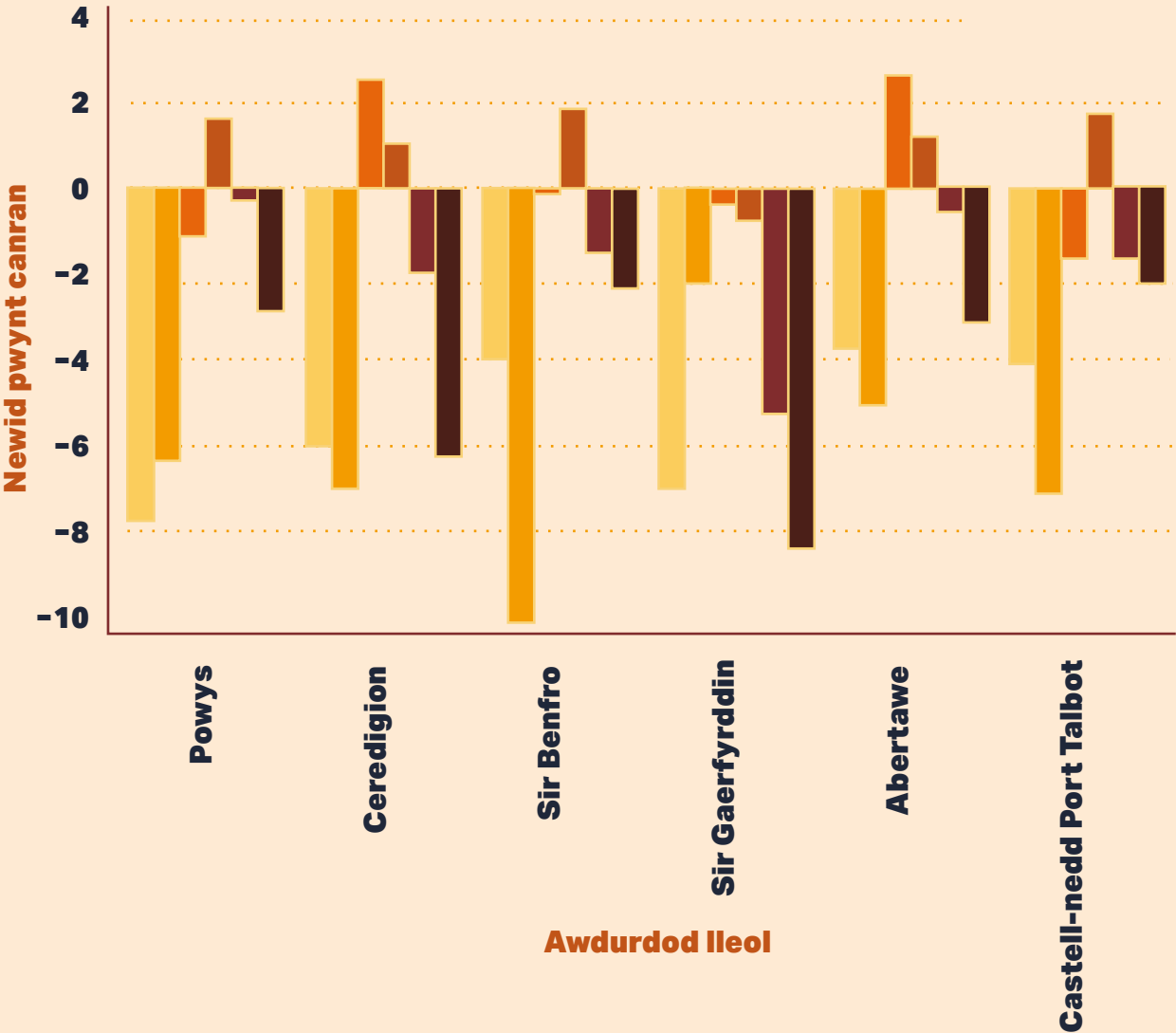
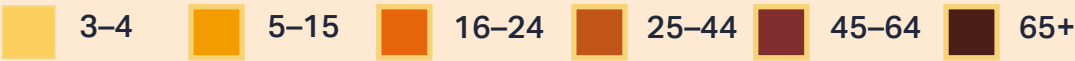
Grŵp oedran

(Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)

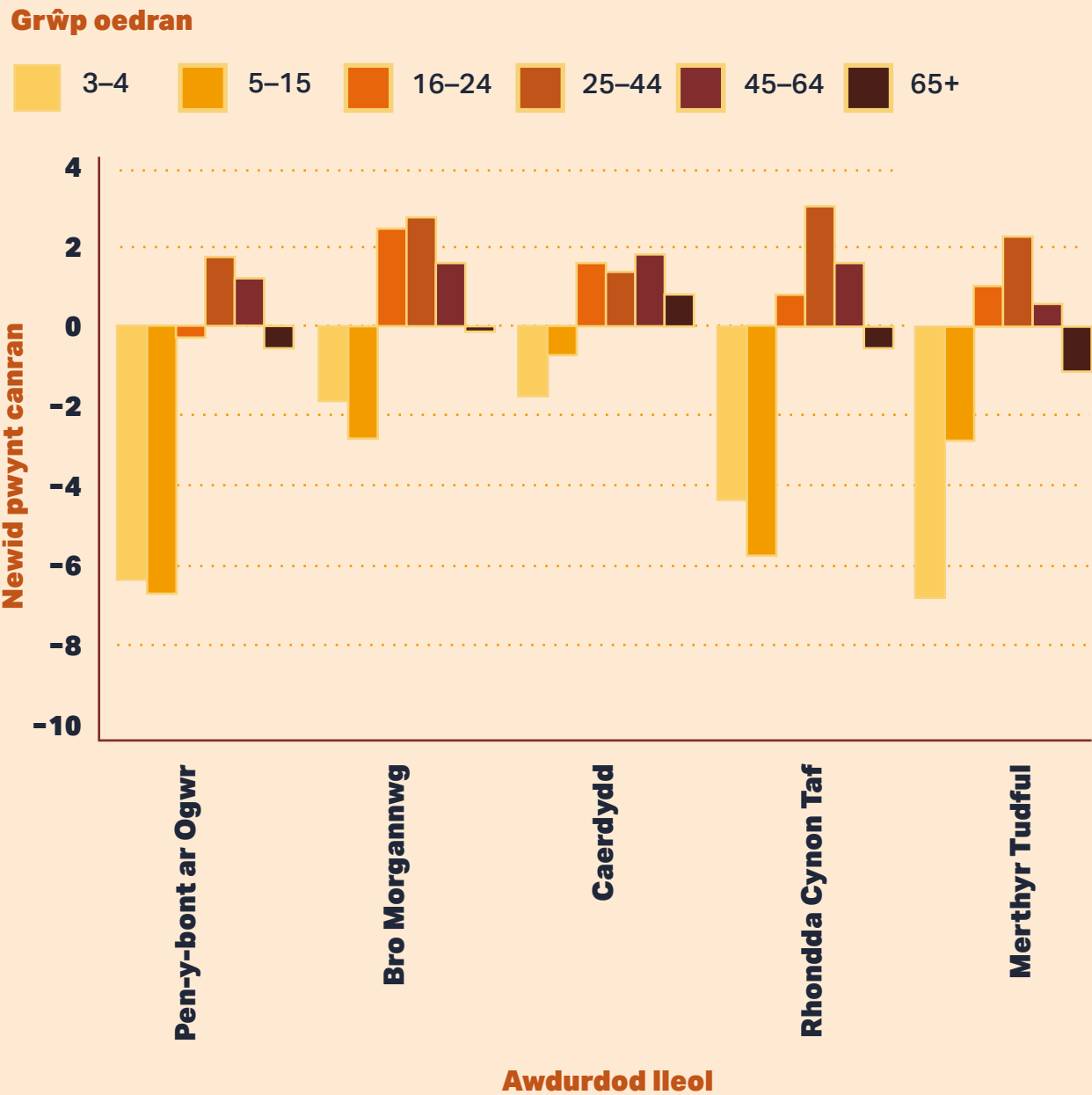
Siart 18: Newid yng nghanran y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl grŵp oedran ac awdurdodau lleol de-orllewin a chanolbarth Cymru (newid pwynt canrannol), 2011–21

Grŵp oedran

(Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)

Siart 19: Newid yng nghanran y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl grŵp oedran yn awdurdodau lleol canol de Cymru (newid pwynt canrannol), 2011–21

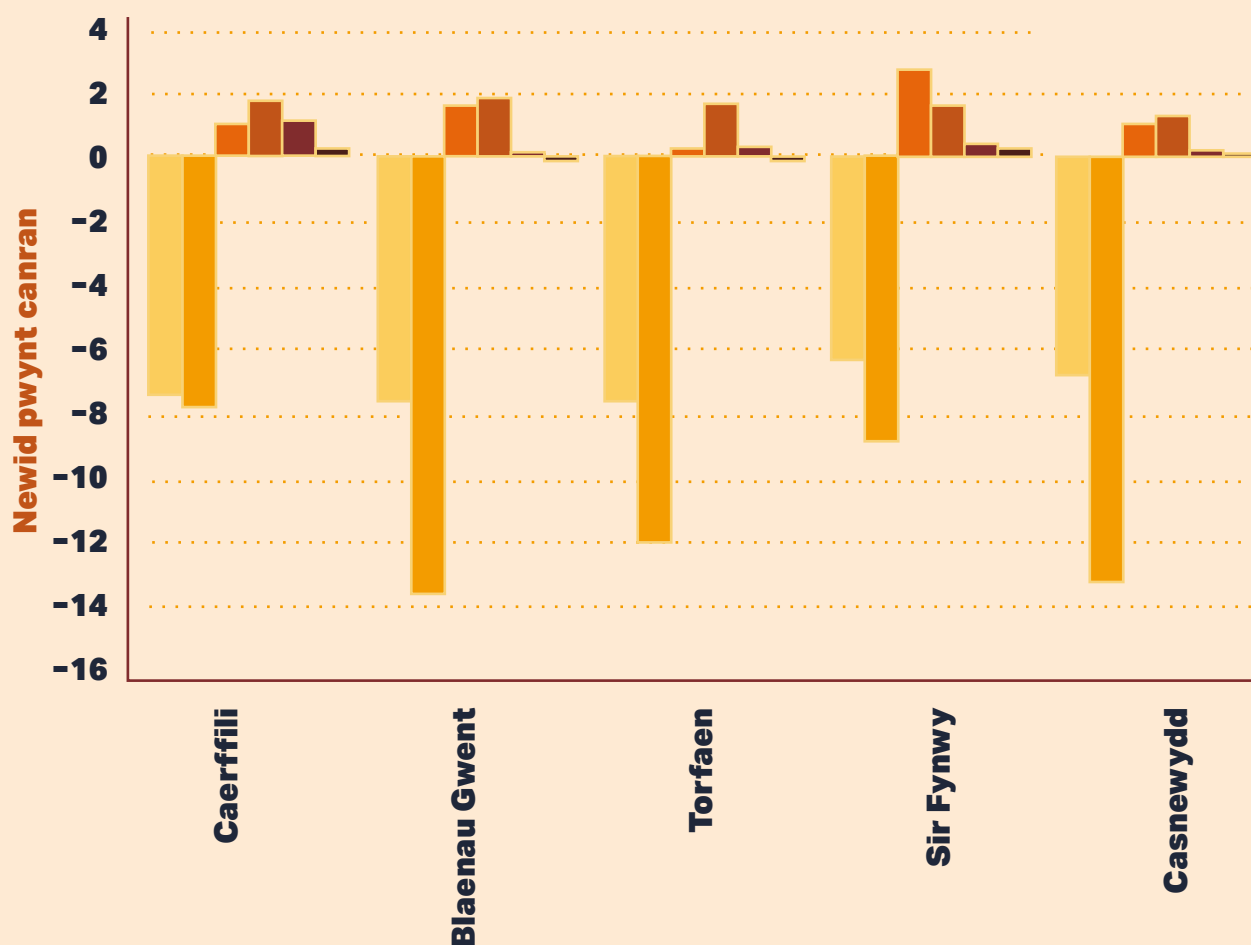

(Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)

Siart 20: Newid yng nghanran y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg yn ôl grŵp oedran yn awdurdodau lleol de-ddwyrain Cymru (newid pwynt canrannol), 2011–21

Grŵp oedran

3–4 5–15 16–24 25–44 45–64 65+

(Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)

7.5 Golwg ar siaradwyr hŷn

Dangosodd canlyniadau Cyfrifiad 2021 inni **fod poblogaeth Cymru yn heneiddio**, hynny yw bod mwy o bobl hŷn a llai o blant a phobl ifanc yn byw yn y wlad ers 2011. Yn 2011, 18.4% o bobl Cymru oedd dros 65 oed, erbyn 2021 cynyddodd y ganran i 21.3% sy'n golygu bod **un o bob pum person yng Nghymru dros 65 oed erbyn hyn**. Cynyddodd y ganran o bobl 65+ oed o 20% neu fwy yn wyth o awdurdodau lleol Cymru.

Nodwyd eisoes bod cynnydd bychan yn niferoedd y siaradwyr 65+ oed ers 2011, er bod hynny'n cyfateb i ostyngiad canrannol yn sgil y twf cyffredinol ym mhoblogaeth y grŵp oedran.

Mae'r ganran o siaradwyr Cymraeg 65+ oed ar ei huchaf yng Ngwynedd, Ynys Môn a Sir Gaerfyrddin yn eu trefn, tra bo'r niferoedd uchaf yn ôl trefn i'w cael yn Sir Gaerfyrddin, Gwynedd ac Ynys Môn.

Casgliadau'r Comisiynydd

Mae'n naturiol fod canran uwch o blant a phobl ifanc yn siarad Cymraeg nag unrhyw grŵp oedran arall â nifer ohonynt yn dysgu Cymraeg yn yr ysgol. **Yr her yw cadw sgiliau iaith y plant a'r bobl ifanc hyn wedi iddynt adael y system addysg, er mwyn iddynt barhau i fod yn siaradwyr Cymraeg hyderus wrth iddynt fynd yn hŷn.**

Mae'r gostyngiad sylweddol yn y ganran o blant 5–15 oed sy'n gallu siarad Cymraeg, fodd bynnag, yn destun pryder, ond anodd yw gwybod i ba raddau y gwnaeth amseru'r cyfrifiad yng nghanol cyfnod pandemig COVID-19 gyfrannu at y gostyngiad. Gwerth cadw mewn cof hefyd fod data o'r sector addysg yn awgrymu bod y sefyllfa'n fwy sefydlog, fel y trafodir yn Rhan 2. Bydd angen cadw golwg ar y grŵp oedran hwn wrth i Ddeddf y Gymraeg ac Addysg (Cymru) 2025 gael ei gweithredu dros y blynyddoedd nesaf.

Er bod y ganran genedlaethol o blant 5–15 yn is nag ydoedd yn 2011, mae'r sefyllfa yn amrywio'n fawr o awdurdod lleol i awdurdod lleol. Mae'r canrannau'n uchel iawn yng Ngwynedd, Môn a Cheredigion ac **mae'n hanfodol fod sgiliau iaith y plant a'r bobl ifanc yno yn cael eu cadw a'u defnyddio wrth iddynt dyfu'n hŷn.** Mae cadw sgiliau iaith plant a phobl ifanc yr un mor bwysig mewn awdurdodau lleol eraill hefyd, **ond mae angen mwy o bwyslais yno ar greu mwy o siaradwyr Cymraeg 5–15 oed.**

Mae'r cynnydd yn nghanran y siaradwyr Cymraeg 25–44 oed ers 2011 yn rhywbeth i'w ddathlu gan mai dyma'r oed mae pobl mewn gwaith ac yn magu teuluoedd. Mae'r cynnydd hwn yn golygu **bod mwy o siaradwyr Cymraeg yn y pwll i fod yn ymgymryd â swyddi lle mae gofynion ynghylch gallu siarad Cymraeg.**

Er mai ymhlith y grŵp oedran 65+ mae'r ganran isaf o siaradwyr, mae'n bwysig cofio am y niferoedd uchel o siaradwyr Cymraeg sy'n 65 oed neu'n hŷn, yn enwedig felly wrth i boblogaeth Cymru heneiddio. Mae'r sefyllfa'n amrywio o awdurdod lleol i awdurdod lleol eto, ond mae'n bwysig sicrhau bod cyfleoedd i'r bobl hyn gadw a defnyddio'u sgiliau yn y Gymraeg gan y gallent fod yn cyfrannu at daith iaith wyrion, er enghraifft.

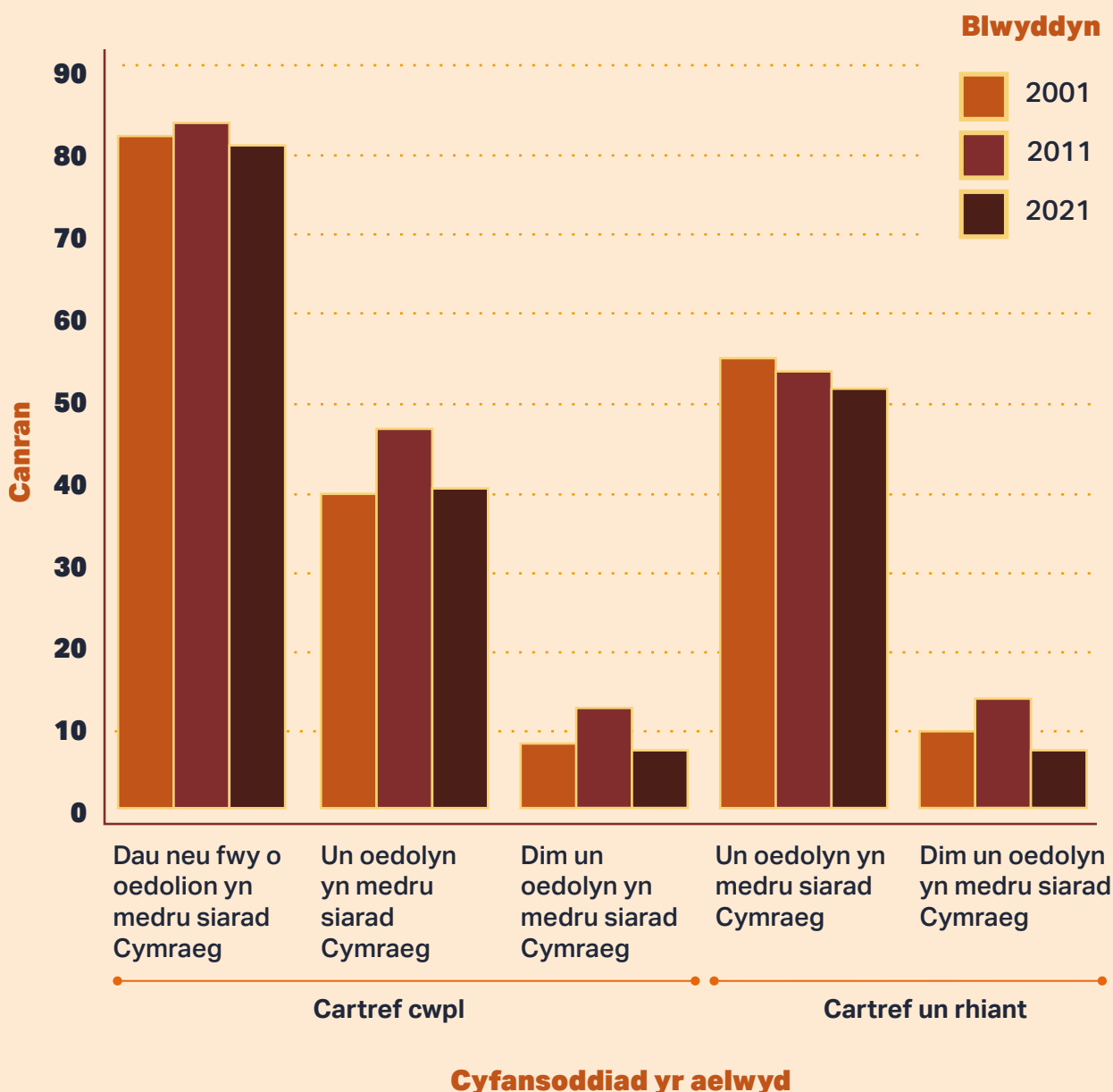
Mae'n bwysig hefyd ystyried yr angen am wasanaethau iechyd a gofal yn Gymraeg wrth feddwl am siaradwyr Cymraeg hŷn a'r ffaith fod y boblogaeth hŷn yn tyfu.

Golwg gychwynnol a ffeithiol ar yr ystadegau a geir yma a **gall fod yn ddefnyddiol i awdurdodau lleol, ac eraill, ddadansoddi'r sefyllfa yn fanylach eu hunain er mwyn deall canlyniadau'r cyfrifiad yn llawn.** Mae hynny'n hynod berthnasol yng nghyd-destun canran y plant sy'n gallu siarad Cymraeg o'i ystyried ochr yn ochr â chyfrwng iaith ysgolion yr awdurdodau lleol a'u polisïau o ran y Gymraeg ac addysg.

8. Pwy sy'n trosglwyddo'r Gymraeg i'w plant?

Mae modd cael syniad o gyfraddau trosglwyddo'r Gymraeg yn y cartref drwy edrych ar faint o blant 3–4 oed sy'n gallu siarad Cymraeg, cyn i'r plant ddechrau derbyn addysg statudol.⁹

Siart 21: Canran y plant 3–4 oed mewn aelwydydd un teulu sy'n medru siarad Cymraeg yng Nghymru yn ôl cyfansoddiad yr aelwyd, 2001–21

⁹ Dylid pwysleisio nad dyma'r unig ddull y gellid ei ddefnyddio i ddeall cyfradd trosglwyddo iaith ac mae rhai cwestiynau ynghylch pa mor ddibynadwy ydyw, yn enwedig gan fod cyfyngiadau ar allu ieithyddol plant 3–4 oed yn gyffredinol, a dwysawyd hyn yn ystod cyfnod y pandemig. Gall y ffaith bod oedolyn yn y cartref yn nodi bod eu plentyn 3–4 oed yn siarad Cymraeg wrth lenwi'r holiadur fod yn arwydd o'u bwriad mewn perthynas â gallu ieithyddol eu plant i'r dyfodol. Mae'r ffaith bod 7.2% o'r plant 3–4 oed – sy'n byw mewn cartrefi un rhiant lle nad oes yr un oedolyn yn siarad Cymraeg – yn medru'r iaith, a 7.3% o'r plant 3–4 oed – sy'n byw mewn cartrefi cwpl lle nad oes yr un oedolyn yn siarad Cymraeg – yn medru'r iaith hefyd yn codi cwestiwn ynghylch y fethodoleg.

Nid yw'n syndod mai mewn cartrefi cwpl lle mae dau oedolyn yn gallu siarad Cymraeg mae'r gyfran uchaf o blant 3–4 oed sy'n medru siarad Cymraeg. Mae 80.7% o blant 3–4 oed, sy'n byw mewn cartrefi cwpl lle mae dau neu fwy o oedolion yn gallu siarad Cymraeg, yn medru'r iaith. Dyma 'gyfradd trosglwyddo'r Gymraeg' a dim ond gostyngiad bach a welwyd ers 2011 pan oedd y gyfradd yn 82.2%. Mae'r gyfradd drosglwyddo o dros 80% yn gyson iawn ers 2001 â gostyngiad o 1.1 pwynt canran dros y cyfnod hwn.

Nid yw'n annisgwyl chwaith mai mewn cartrefi un rhiant lle mae un oedolyn yn gallu siarad Cymraeg mae'r ail gyfradd uchaf o drosglwyddiad iaith. Mae'r ganran dros 50% ers 2001 ond mae'r gyfradd wedi gostwng o 2.9 pwynt canran i 52.2% erbyn 2021. Dyma'r gostyngiad mwyaf ar draws y gwahanol fathau o aelwydydd a drafodir yma yn y cyfnod hwn.¹⁰

Mae'r gyfradd drosglwyddo mewn cartref cwpl lle mae un oedolyn yn gallu siarad Cymraeg yn 40.4%. Cafwyd cynnydd mewn trosglwyddiad rhwng 2001 a 2011 o 5.6 pwynt canran, a gostyngiad tebyg rhwng 2011 a 2021.

Wrth reswm, mae'r gyfradd ar ei hisaf mewn cartrefi cwpl lle nad oes oedolion yn gallu siarad Cymraeg a chartrefi un rhiant heb oedolion yn gallu siarad Cymraeg. Nid yw'n bosibl i'r Gymraeg gael ei 'throsglwyddo' o genhedlaeth i genhedlaeth ar yr aelwyd yn y sefyllfaoedd hyn, wrth gwrs. Er hynny mae'r gyfradd yn 7.3% mewn cartrefi cwpl ac yn 7.2% mewn cartrefi un rhiant lle nad oes oedolion sy'n medru'r Gymraeg, a hynny o bosibl yn adlewyrchu ffactorau cymdeithasol y tu allan i'r cartref.

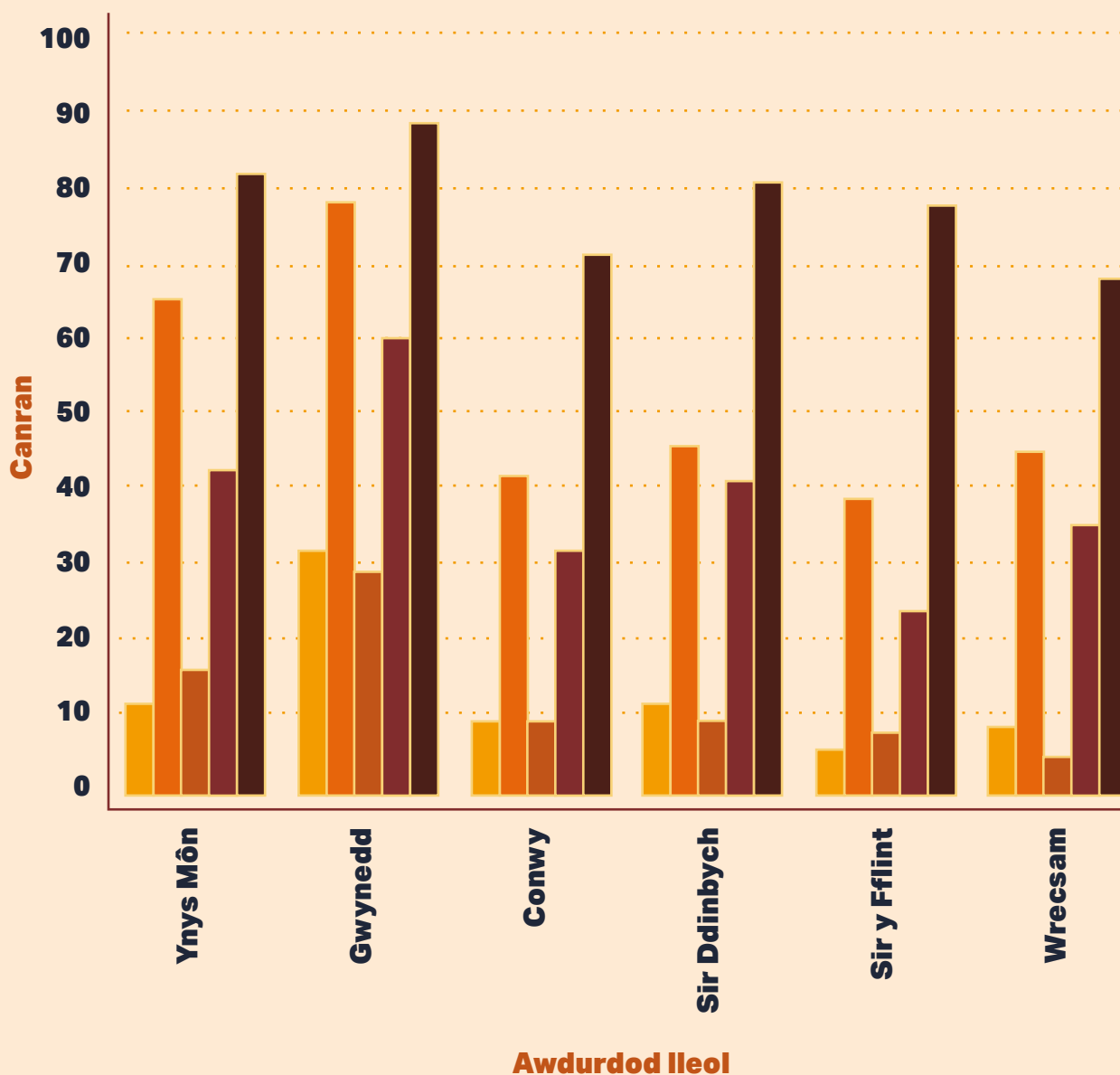
¹⁰ Mae'r dadansoddiad hwn yn canolbwyntio ar gartrefi cwpwl lle mae dau oedolyn yn siarad Cymraeg a lle ma un oedolyn yn siarad Cymraeg, a chartrefi un rhiant lle mae un oedolyn yn siarad Cymraeg. Nid yw'r dadansoddiad yn ystyried cartrefi un rhiant lle mae dau oedolyn yn siarad Cymraeg.

8.1 Cyfradd drosglwyddo fesul awdurdod lleol

Siart 22: Canran y plant 3–4 oed mewn aelwydydd un teulu sy'n medru siarad Cymraeg yn awdurdodau lleol gogledd Cymru yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl cyfansoddiad yr aelwyd

Cyfansoddiad yr aelwyd

- Cartref un rhiant: dim oedolion yn medru siarad Cymraeg
- Cartref un rhiant: un oedolyn yn medru siarad Cymraeg
- Cartref cwpwl: dim oedolion yn medru siarad Cymraeg
- Cartref cwpwl: un oedolyn yn medru siarad Cymraeg
- Cartref cwpwl: dau neu fwy o oedolion yn medru siarad Cymraeg

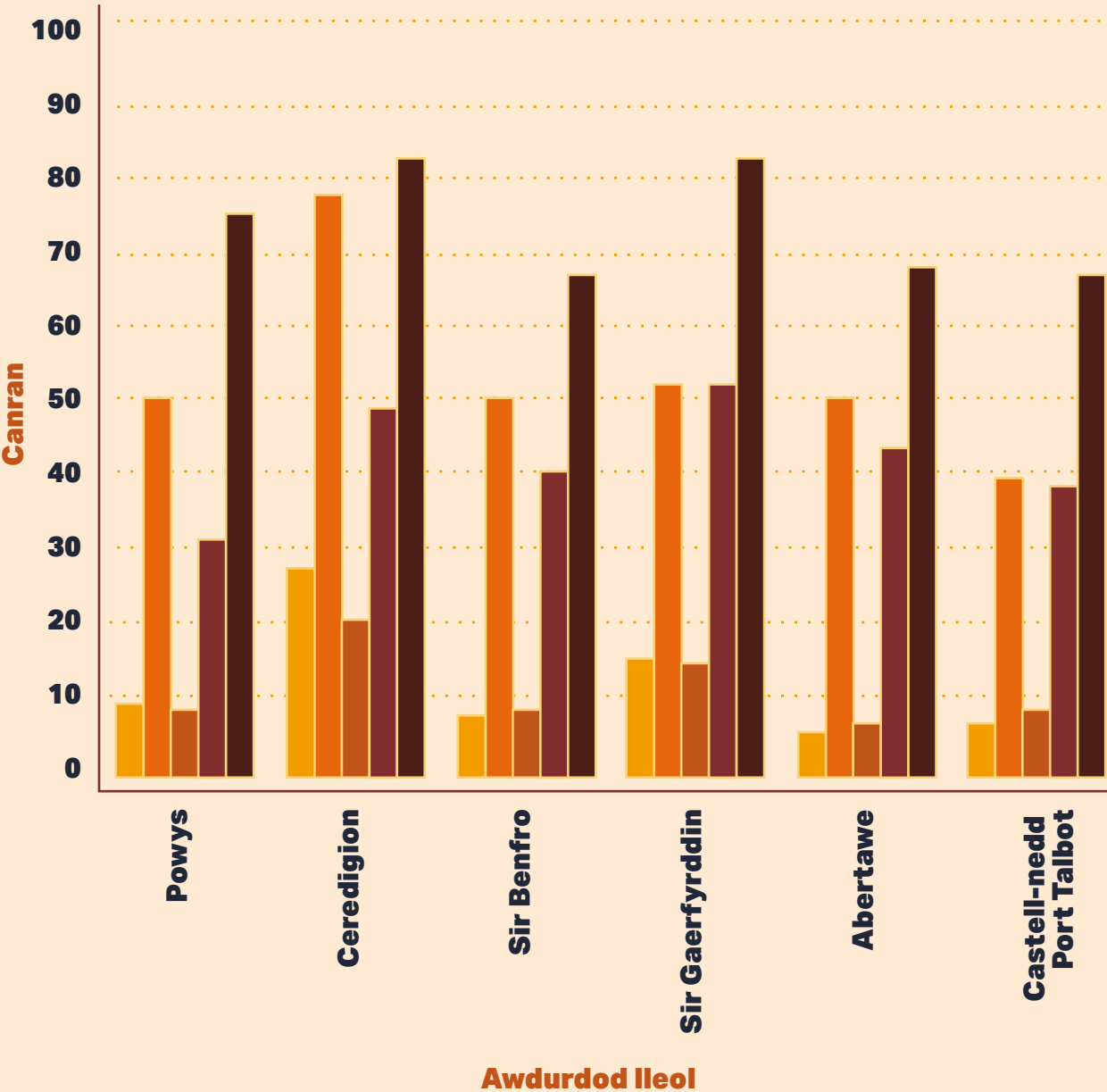

(Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)

Siart 23: Canran y plant 3–4 oed mewn aelwydydd un teulu sy’n medru siarad Cymraeg yn awdurdodau lleol de-orllewin a chanolbarth Cymru yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl cyfansoddiad yr aelwyd

Cyfansoddiad yr aelwyd

- Cartref un rhiant: dim oedolion yn medru siarad Cymraeg
- Cartref un rhiant: un oedolyn yn medru siarad Cymraeg
- Cartref cwpwl: dim oedolion yn medru siarad Cymraeg
- Cartref cwpwl: un oedolyn yn medru siarad Cymraeg
- Cartref cwpwl: dau neu fwy o oedolion yn medru siarad Cymraeg

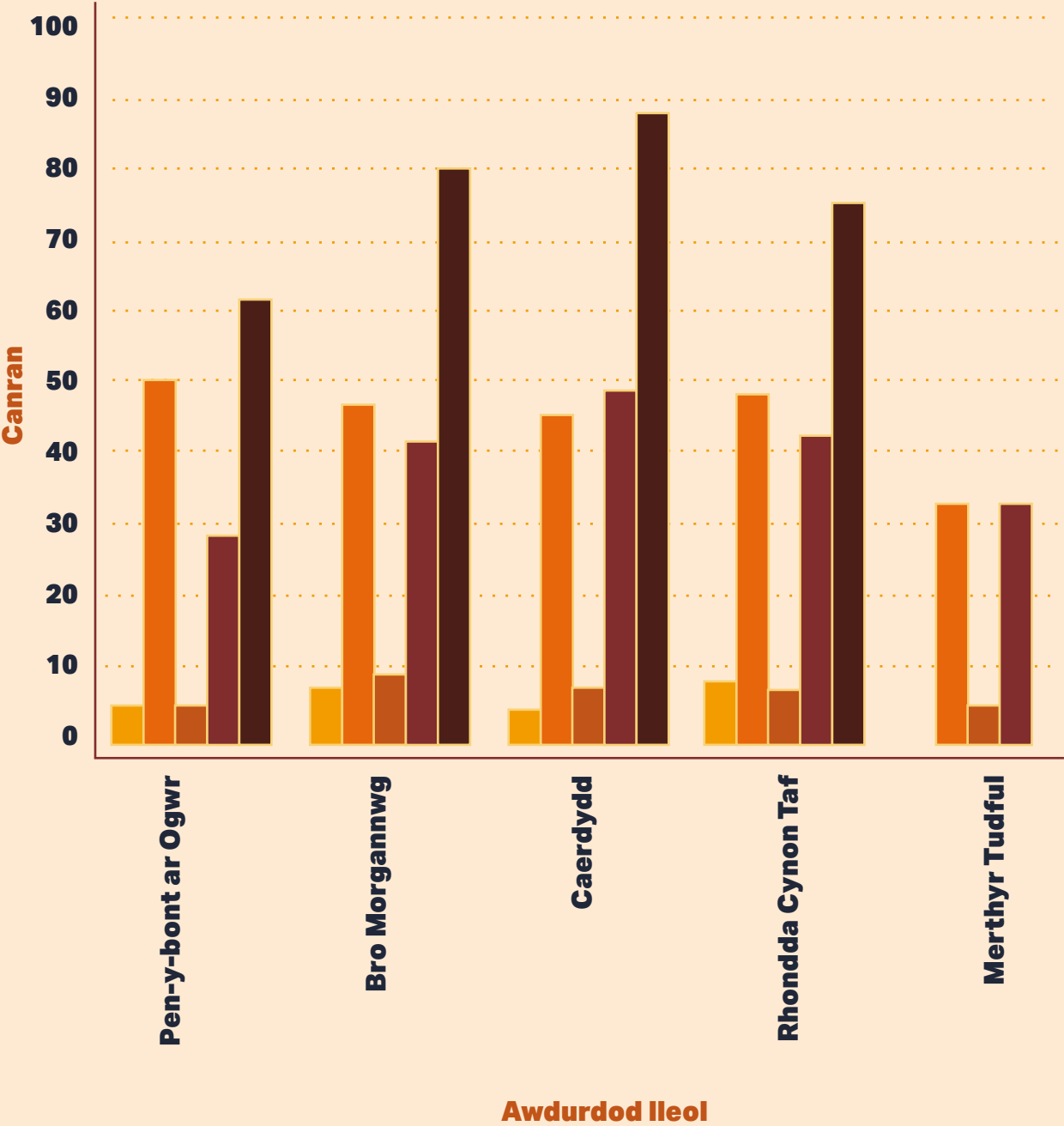

(Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)

Siart 24: Canran y plant 3–4 oed mewn aelwydydd un teulu sy'n medru siarad Cymraeg yn awdurdodau lleol canol de Cymru yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl cyfansoddiad yr aelwyd

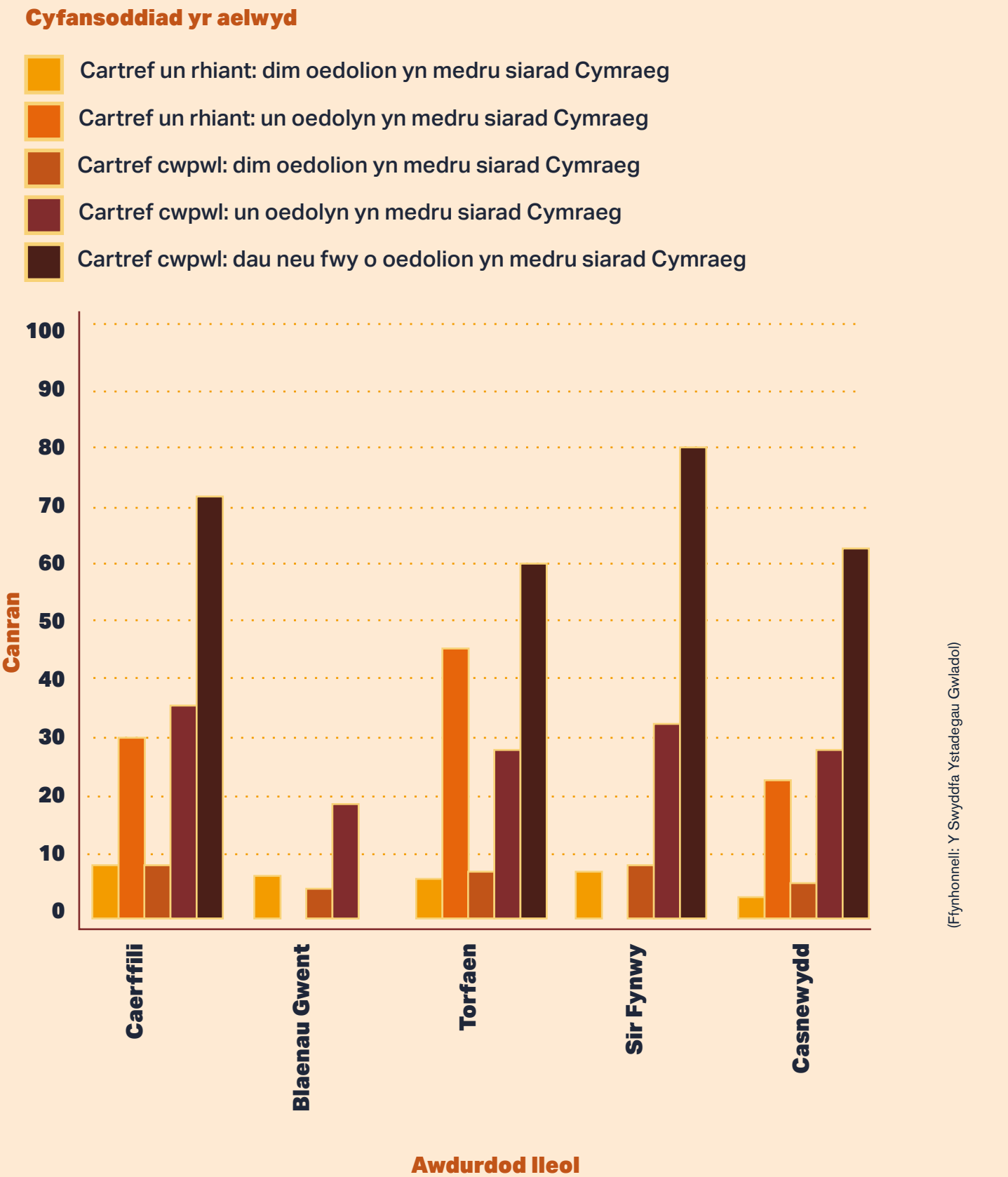
Cyfansoddiad yr aelwyd

- Cartref un rhiant: dim oedolion yn medru siarad Cymraeg
- Cartref un rhiant: un oedolyn yn medru siarad Cymraeg
- Cartref cwpwl: dim oedolion yn medru siarad Cymraeg
- Cartref cwpwl: un oedolyn yn medru siarad Cymraeg
- Cartref cwpwl: dau neu fwy o oedolion yn medru siarad Cymraeg

(Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)

Siart 25: Canran y plant 3–4 oed mewn aelwydydd un teulu sy'n medru siarad Cymraeg yn awdurdodau lleol de-ddwyrain Cymru yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl cyfansoddiad yr aelwyd

Mae'r cyfraddau trosglwyddo yn amrywio o awdurdod lleol i awdurdod lleol. Er enghraifft, **mewn cartrefi cwpl sydd â dau neu fwy o oedolion yn gallu siarad Cymraeg mae'r gyfradd drosglwyddo dros 80% yn wyth o'r awdurdodau lleol.** Mae ar ei huchaf yng Nghaerdydd (88.9%), Gwynedd (88.7%) a Cheredigion (83.6%). **Ar ei hisaf, mae'r gyfradd drosglwyddo yn 60% yn y cartrefi hyn yn Nhorfaen, ac mae'n is eto ym Merthyr Tudful a Blaenau Gwent.** Dylid cadw mewn cof mai niferoedd cymharol isel o gartrefi sydd dan sylw yma, a'r niferoedd mor isel yn rhai o'r categorïau fel nad oes modd nodi canrannau, a hynny er mwyn sicrhau bod unigolion yn anhysbys.

Mae'r gyfradd drosglwyddo yn amrywio'n fwy mewn cartrefi un rhiant lle mae un oedolyn yn gallu siarad Cymraeg, o 77.8% yng Ngheredigion i 22.2% yng Nghasnewydd, ac mae'n is eto ym Mlaenau Gwent a Sir Fynwy. Mae'r gyfradd yn weddol uchel yn y gogledd-orllewin, yn 77% yng Ngwynedd a 65.9% yn Ynys Môn. **Ond mae'r gyfradd drosglwyddo yn y categori hwn yng Nghaerdydd yn drawiadol is (45.8%). Bron i hanner y gyfradd mewn cartrefi lle mae dau oedolyn yn siarad Cymraeg yng Nghaerdydd.**

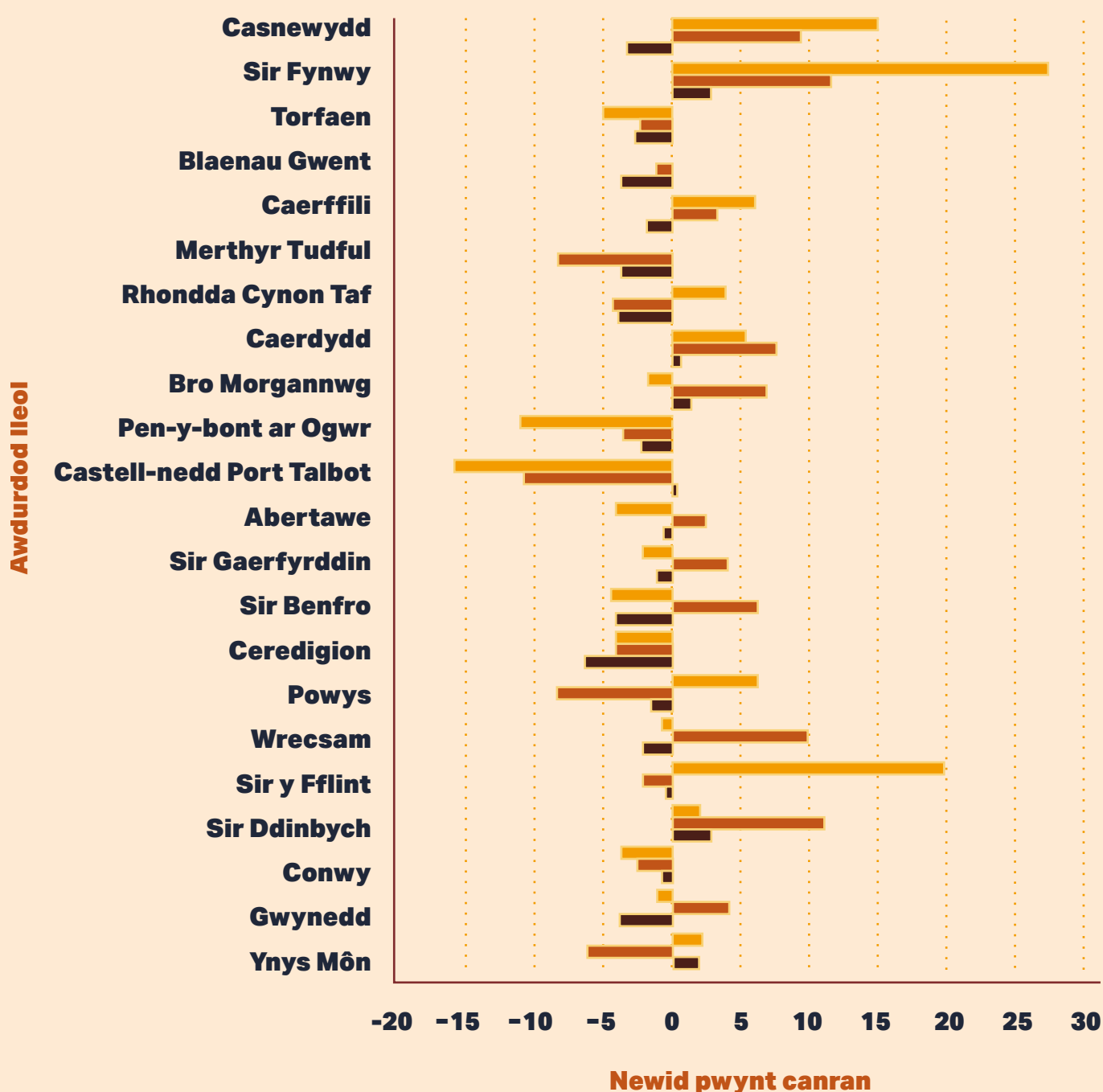
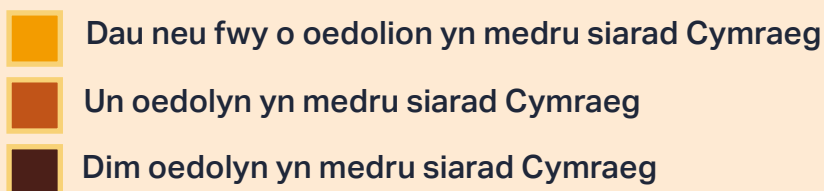
Mae'r gyfradd drosglwyddo yn is yn achos cartrefi cwpl lle mai dim ond un oedolyn sy'n medru'r Gymraeg â'r cyfraddau uchaf yng Ngwynedd (60%), Sir Gaerfyrddin (52%) a Cheredigion (49.1%). Mae'r gyfradd isaf i'w chael ym Mlaenau Gwent (18.8%).

Mewn cartrefi un rhiant lle nad oes un oedolyn yn gallu siarad Cymraeg, mae'r gyfradd drosglwyddo ar ei huchaf mewn cartrefi yng Ngwynedd (31%), Ceredigion (27.3%), a Sir Gaerfyrddin (15.1%). Yn y categori hwn mae'r gyfradd isaf yng Nghasnewydd (3.6%) a Merthyr Tudful.

Mewn cartrefi cwpl lle does dim un oedolyn yn gallu siarad Cymraeg, unwaith eto mae'r gyfradd drosglwyddo ar ei huchaf yng Ngwynedd (28.6%), Ceredigion (19.6%) ac Ynys Môn (16.7%) ac ar ei hisaf ym Mlaenau Gwent (3.8%). Fel y nodwyd eisoes, nid 'trosglwyddo' ar yr aelwyd sy'n digwydd yn y sefyllfaoedd hyn, wrth gwrs, ond mae'r ystadegau'n ddiddorol er mwyn ystyried pa ffactorau eraill all fod ar waith. Gall plant ddechrau mynd i'r ysgol am ychydig oriau cyn iddynt fod o oed addysg statudol, er enghraifft.

8.2 Newid yn y gyfradd dros glwyddo rhwng 2001 a 2021

Siart 26: Newid yng nghanran y plant 3–4 oed mewn aelwydydd un teulu, cartrefi cwpl, sy'n medru siarad Cymraeg, yn ôl cyfansoddiad yr aelwyd, fesul awdurdod lleol (newid pwynt canrannol), 2001–2021

Mewn cartrefi cwpl lle mae dau neu fwy o oedolion yn medru siarad Cymraeg, mae cynnydd wedi bod yn y gyfradd drosglwyddo yn 9 o'r 22 awdurdod lleol ers 2001 â'r cynnydd mwyaf yn Sir Fynwy (cynnydd o 27.1 pwynt canran), Sir y Fflint (cynnydd o 19.8 pwynt canran) a Chasnewydd (cynnydd o 15.1 pwynt canran). Gwelwyd y gostyngiad mwyaf yng Nghastell-nedd Port-Talbot (gostyngiad o 15.9 pwynt canran), Pen-y-bont ar Ogwr (gostyngiad o 11 pwynt canran), a Thorfaen (gostyngiad o 5 pwynt canran).

Mewn cartrefi cwpl lle mae un oedolyn yn medru siarad Cymraeg mae cynnydd yn y gyfradd drosglwyddo wedi bod yn hanner yr awdurdodau lleol ers 2001 â'r cynnydd mwyaf yn Sir Ddinbych (cynnydd o 11.2 pwynt canran), Sir Fynwy (cynnydd o 10.7 pwynt canran), a Wrecsam (cynnydd o 9.9 pwynt canran). Gwelwyd y gostyngiad mwyaf yng Nghastell-nedd Port Talbot (gostyngiad o 10.6 pwynt canran), Powys (gostyngiad o 8.3 pwynt canran) a Merthyr Tudful (gostyngiad o 8.1 pwynt canran). Mae gwerth nodi hefyd fod **cynnydd wedi bod yn y math yma o gartref yn 21 o'r 22 awdurdod lleol rhwng 2011 a 2021**.

Mewn cartrefi un rhiant lle mae un oedolyn yn medru siarad Cymraeg mae cynnydd wedi bod yn y gyfradd drosglwyddo yn 9 o'r 22 awdurdod lleol ers 2001 â'r cynnydd mwyaf yn Sir y Fflint (cynnydd o 17.8 pwynt canran), Wrecsam (cynnydd o 15.5 pwynt canran) a Cheredigion (cynnydd o 11.5 pwynt canran). Gwelwyd y gostyngiad mwyaf yn y gyfradd drosglwyddo mewn cartrefi o'r fath yng Nghasnewydd (gostyngiad o 20.1 pwynt canran) Caerffili (gostyngiad o 16.5 pwynt canran) a Chastell-nedd Port Talbot (gostyngiad o 16.9 pwynt canran).

Mewn cartrefi cwpl lle nad oes oedolion yn medru siarad Cymraeg, mae cynnydd wedi bod yn y gyfradd drosglwyddo mewn chwe awdurdod lleol, â'r cynnydd mwyaf i'w weld yn Sir Ddinbych (cynnydd o 2.8 pwynt canran) a Sir Fynwy (cynnydd o 2.6 pwynt canran). Nid oedd newid mawr yn yr 16 awdurdod lleol arall ond roedd y gostyngiad mwyaf i'w gweld yng Ngheredigion (gostyngiad o 6.4 pwynt canran).

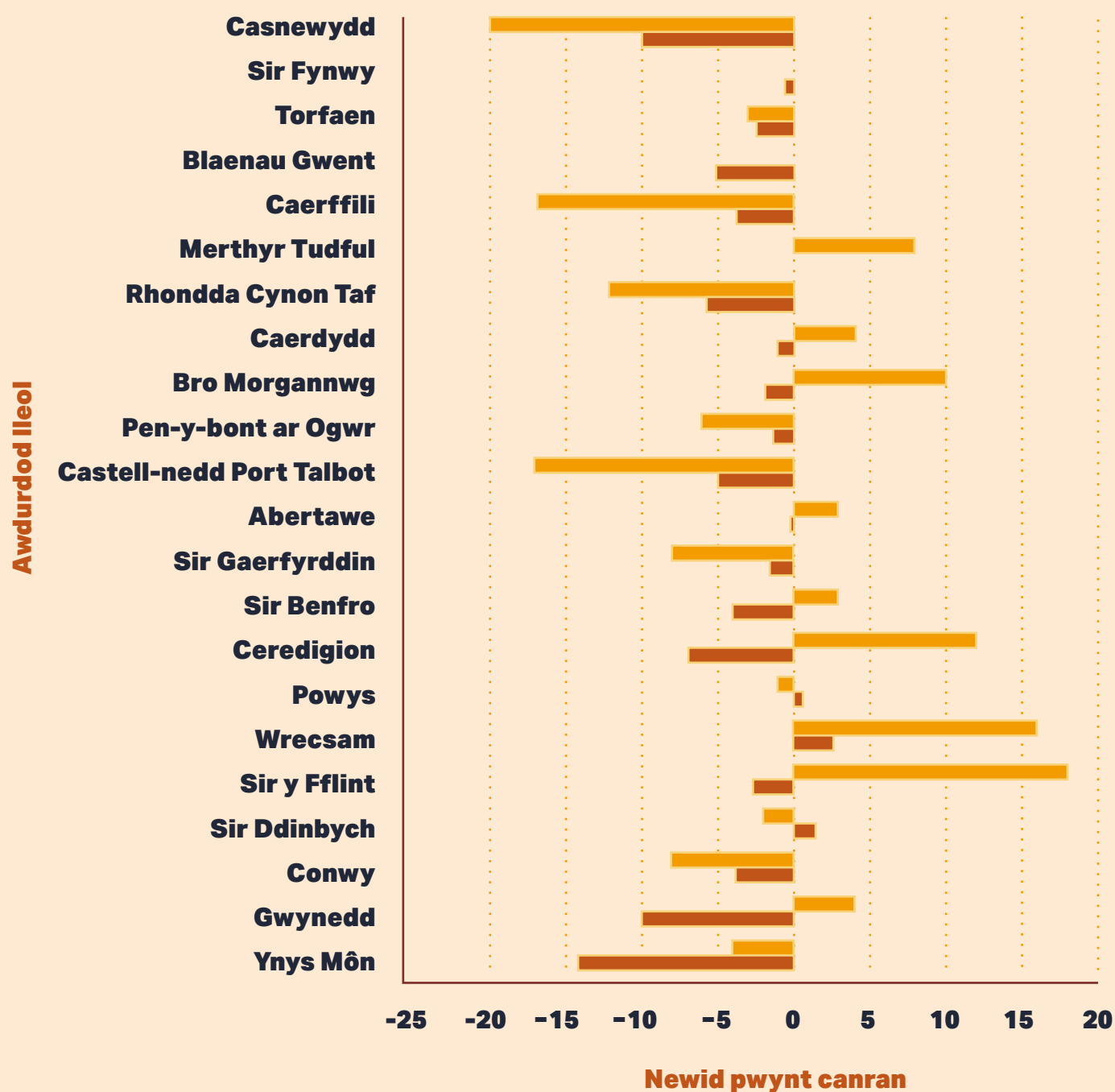
Mewn cartrefi un rhiant lle nad oes oedolion yn medru siarad Cymraeg, mae cynnydd bychan wedi bod mewn tri awdurdod lleol yn unig, yn Wrecsam (cynnydd o 2.6 pwynt canran), Sir Ddinbych (cynnydd o 1.5 pwynt canran) ac ym Mhowys (cynnydd o 0.6 pwynt canran). Gwelwyd y gostyngiadau mwyaf yn y cyfraddau trosglwyddo ar draws y ddau ddegawd yn Ynys Môn (gostyngiad o 14.1 pwynt canran), Gwynedd (gostyngiad o 10 pwynt canran) a Cheredigion (gostyngiad o 6.9 pwynt canran).

Mae'n bwysig tynnu sylw at y gwrthgyferbyniad mewn cyfraddau trosglwyddo rhwng 2001 a 2011 a rhwng 2011 a 2021 mewn cartrefi un rhiant lle nad oes oedolion yn medru siarad Cymraeg. Gwelwyd cynnydd yn y gyfradd mewn 20 o 22 awdurdod lleol yn y degawd cyntaf a gostyngiad ymhob awdurdod lleol rhwng 2011 a 2021, gan gynnwys gostyngiad sylweddol mewn ardaloedd lle mae'r Gymraeg wedi bod ar ei chryfaf.

Siart 27: Newid yng nghanran y plant 3–4 oed mewn aelwydydd un teulu, cartrefi un rhiant, sy'n medru siarad Cymraeg yn ôl cyfansoddiad yr aelwyd, fesul awdurdod lleol (newid pwynt canrannol), 2001–21

Cartrefi un rhiant

- Un oedolyn yn medru siarad Cymraeg
- Dim oedolion yn medru siarad Cymraeg

Casgliadau'r Comisiynydd

Mae cyfradd trosglwyddo'r Gymraeg yn parhau i fod yn uchel mewn cartrefi lle mae dau oedolyn yn gallu siarad Cymraeg, ond mae lle i gynyddu'r gyfradd mewn cartrefi o'r fath yn nifer o awdurdodau lleol y de ac yn Wrecsam a Chonwy yn y gogledd.

Mae cyfleoedd yn cael eu colli i drosglwyddo'r iaith mewn cartrefi un rhiant lle mae un oedolyn yn siarad Cymraeg. Ar hyn o bryd, dim ond ychydig dros hanner y plant 3–4 oed mewn cartrefi o'r fath sy'n caffael yr iaith yn y cartref. **Gellid cynyddu'r gyfradd hon ym mhob awdurdod lleol, ac mae angen edrych yn benodol ar gynyddu'r gyfradd drosglwyddo yng Nghaerdydd.**

Mae angen rhagor o gefnogaeth hefyd i gynyddu'r gyfradd drosglwyddo mewn cartrefi cwpl lle mae un oedolyn yn siarad Cymraeg. Ar hyn o bryd, 40% o blant 3–4 oed mewn cartrefi o'r fath sy'n caffael yr iaith yn y cartref.

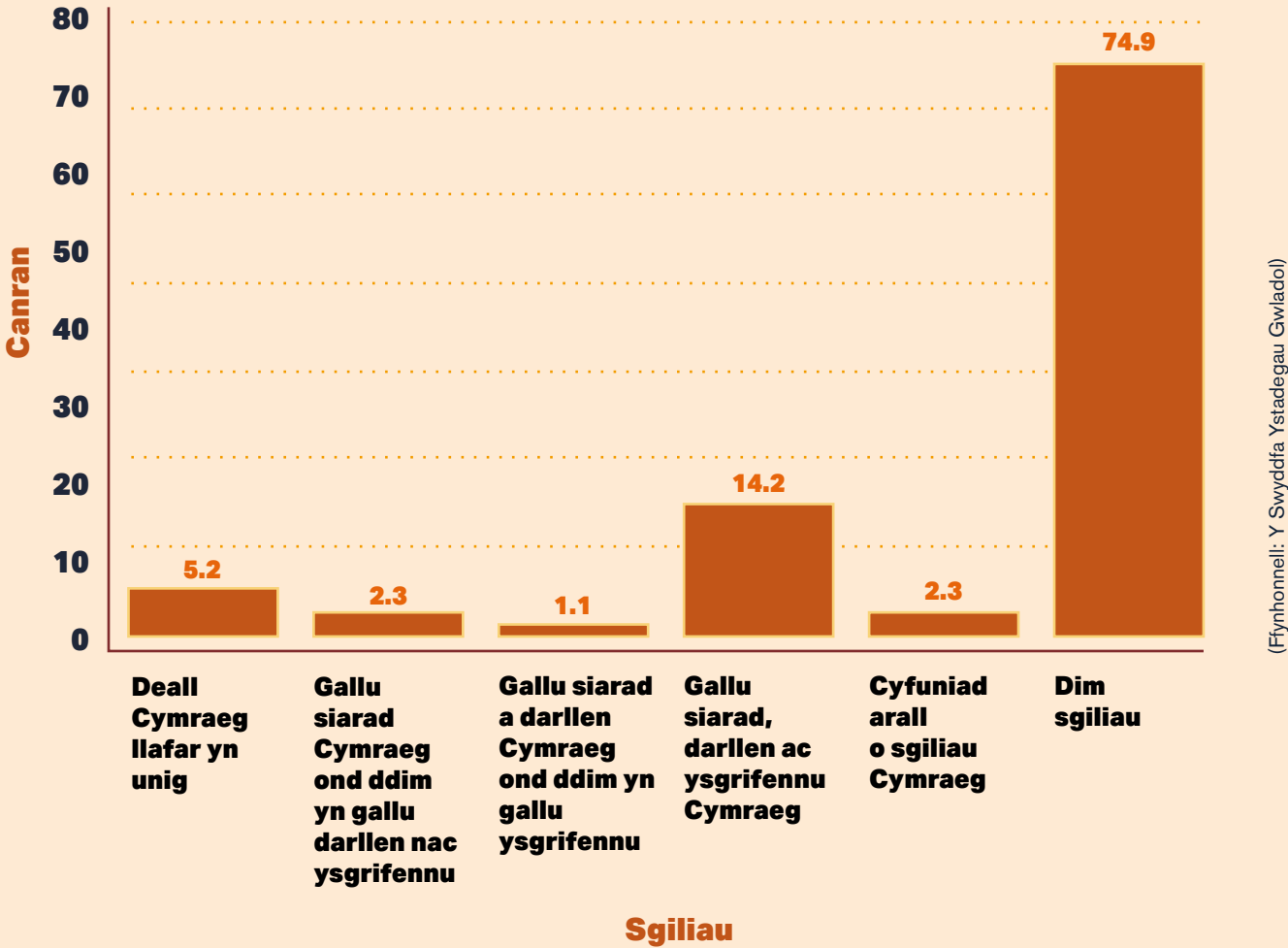
9. Pa sgiliau ieithyddol sydd gan siaradwyr Cymraeg?

Nid yw holiadur y cyfrifiad yn gofyn i bobl ddod i farn ynghylch pa mor rhugl maen nhw'n siarad Cymraeg, yn hytrach mae'n holi a yw pobl yn gallu deall, siarad, darllen neu ysgrifennu Cymraeg.

Mae'r gostyngiad o 23,720 ers 2011 yn nifer y boblogaeth sy'n dweud eu bod yn gallu *siarad* Cymraeg eisoes wedi cael cryn sylw. Ond er bod nifer siaradwyr Cymraeg Cyfrifiad 2021 wedi gostwng, mae'r ganran o siaradwyr sy'n weddill sy'n adrodd bod ganddyn nhw'r ystod lawn o sgiliau (yn gallu siarad, darllen ac ysgrifennu Cymraeg) yn gadarnhaol.

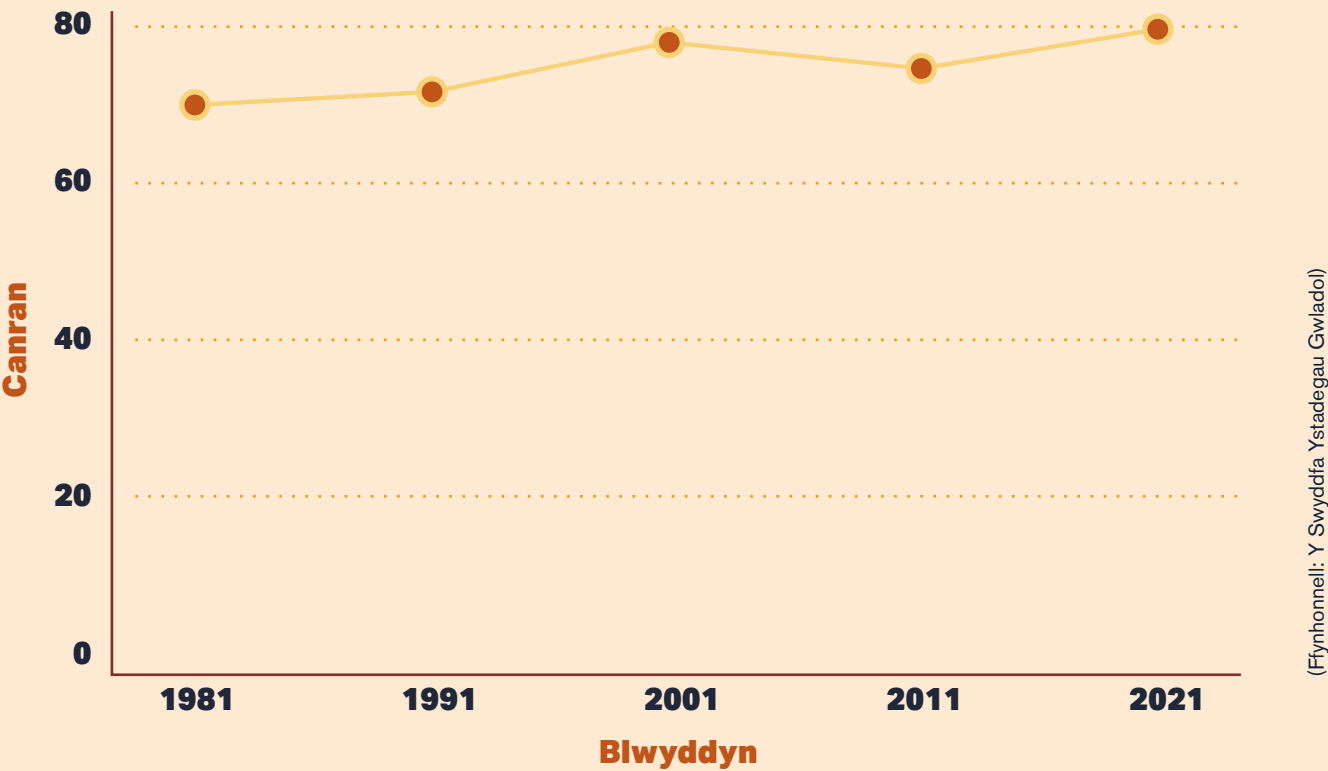
Mae 14.2% o'r boblogaeth yn gallu siarad, darllen ac ysgrifennu Cymraeg (gostyngiad bach o'r 14.6% a adroddodd hyn yn 2011).

Siart 28: Canran y bobl dair oed neu'n hŷn yng Nghymru sy'n medru siarad, deall, darllen neu ysgrifennu Cymraeg yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl sgîl penodol

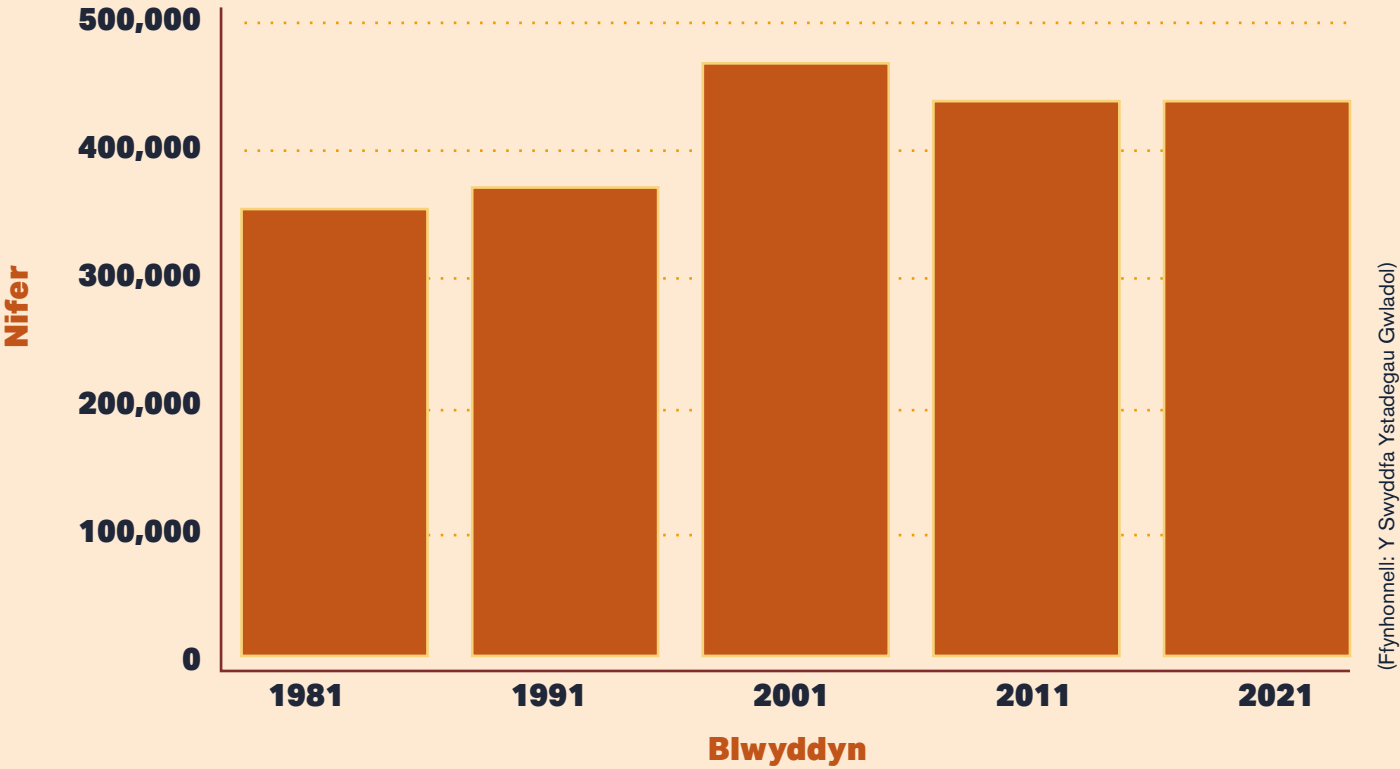

Wrth fwrw golwg yn ôl dros y degawdau, er bod niferoedd y siaradwyr Cymraeg wedi gostwng dros y cyfnod, **mae sgiliau iaith siaradwyr Cymraeg wedi parhau yn weddol gyson ers 2001**. Ac mae cynnydd wedi bod yng nghanran a nifer y siaradwyr Cymraeg sy'n medru darllen ac ysgrifennu Cymraeg yng Nghymru ers 1981. Roedd 70.6% o siaradwyr Cymraeg hefyd yn gallu darllen ac ysgrifennu'r iaith yn 1981. Cynyddodd hyn i 79.8% erbyn 2021.

Siart 29: Canran y siaradwyr Cymraeg tair oed neu'n hŷn sy'n medru darllen ac ysgrifennu Cymraeg yng Nghymru, 1981–2021

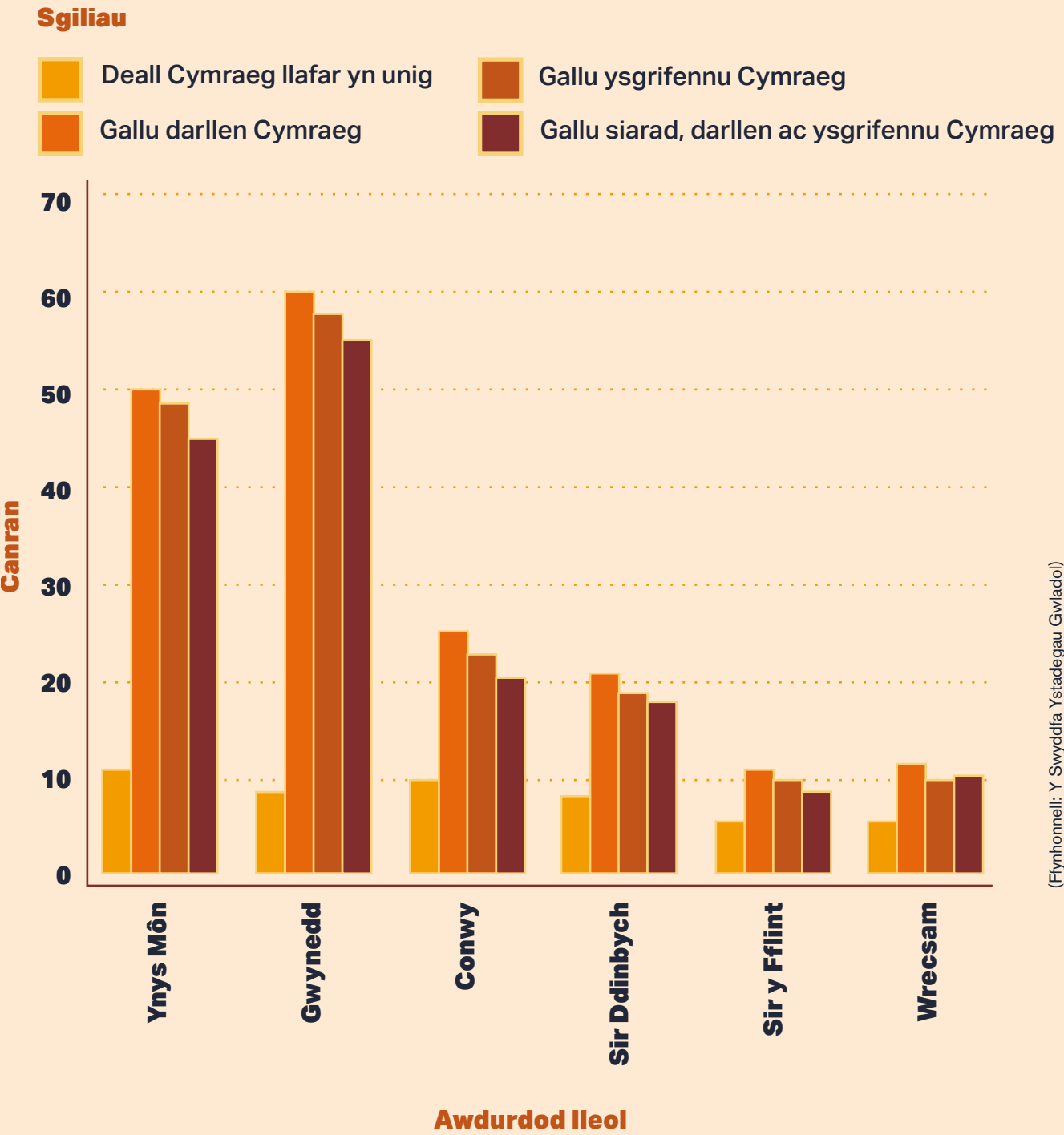

Siart 30: Nifer y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad, darllen ac ysgrifennu Cymraeg yng Nghymru, 1981–2021

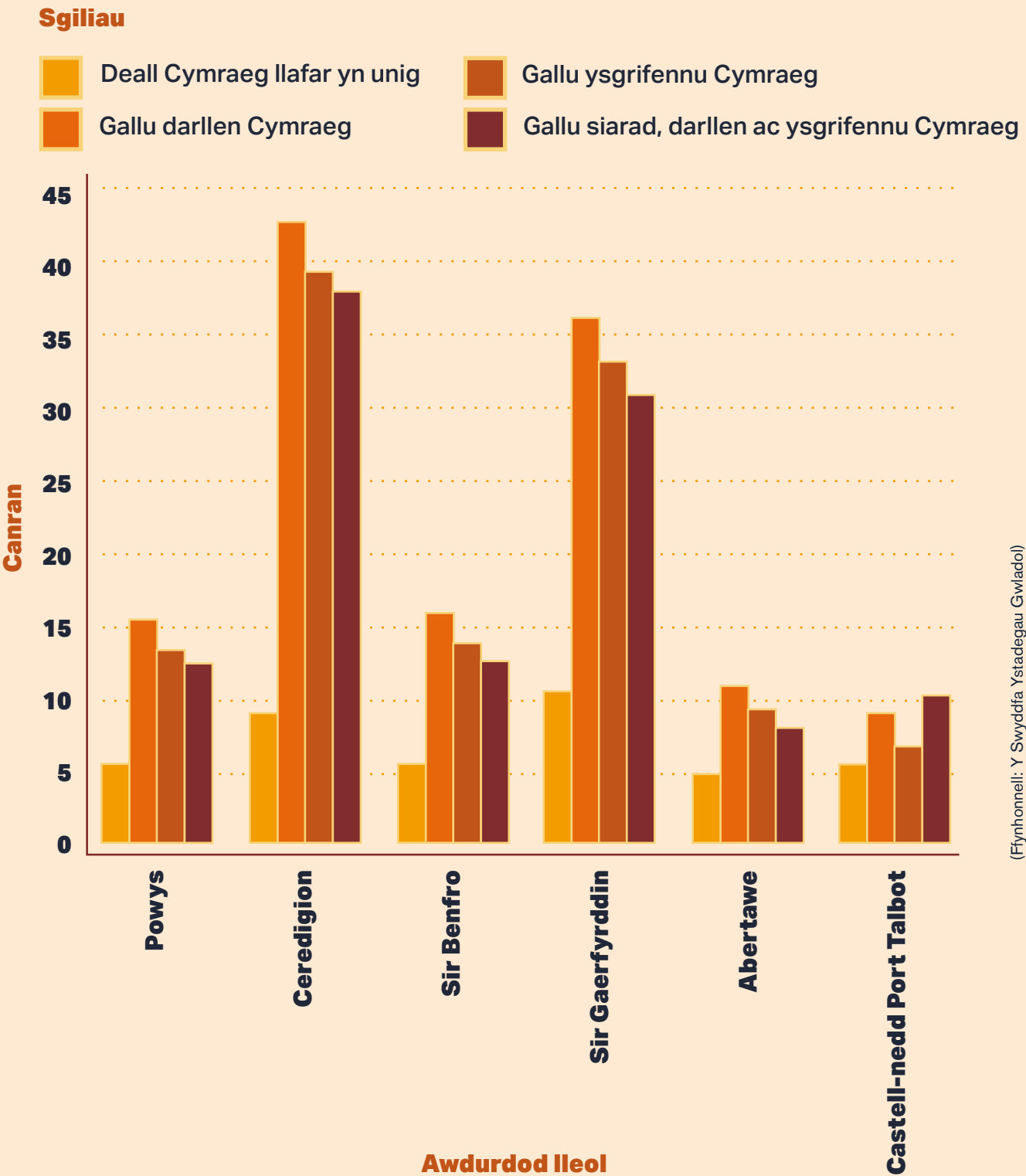

9.1 Sgiliau iaith yn ôl awdurdod lleol

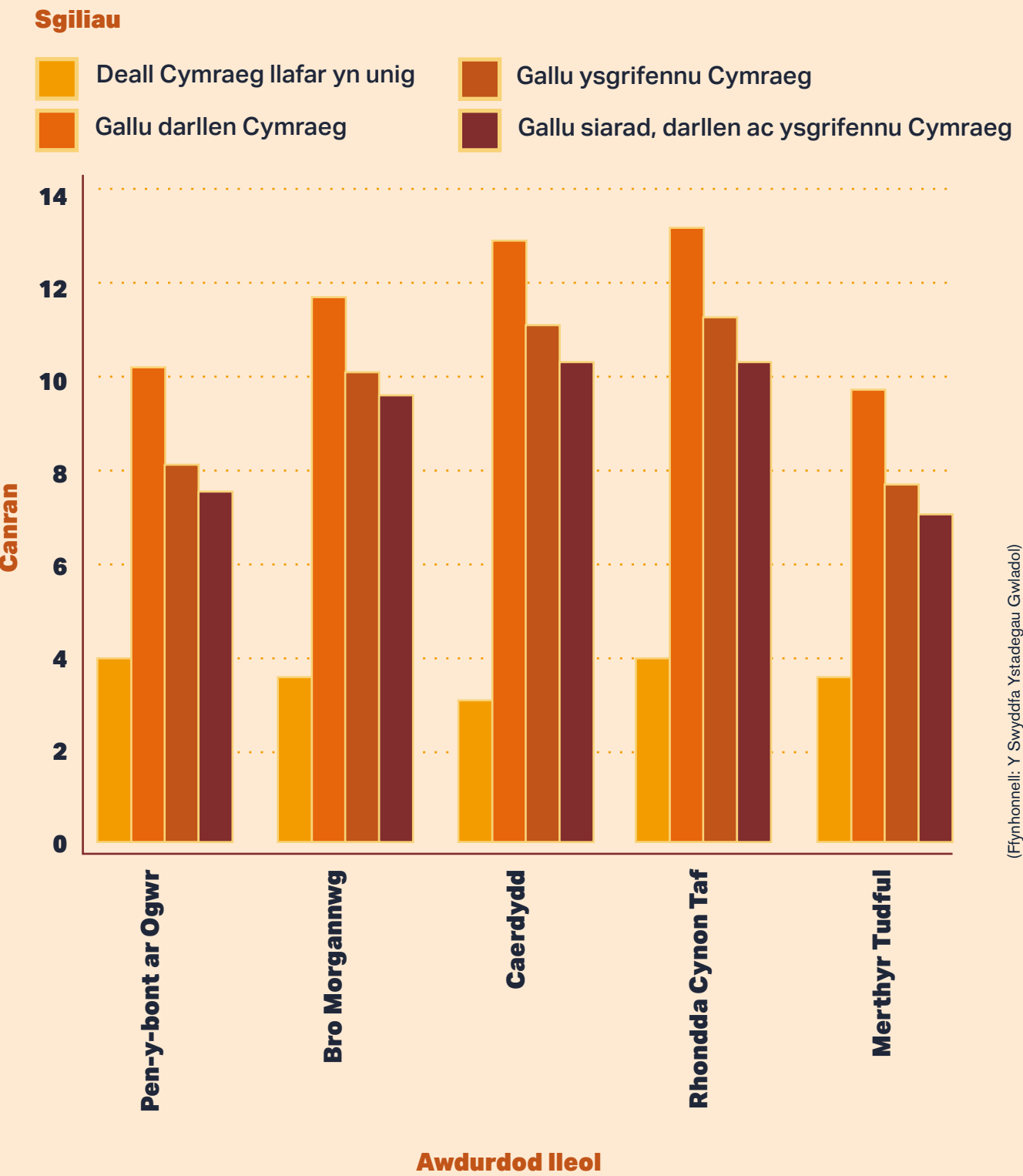
Siart 31: Canran y bobl dair oed neu'n hŷn yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl sgiliau Cymraeg yn awdurdodau lleol gogledd Cymru

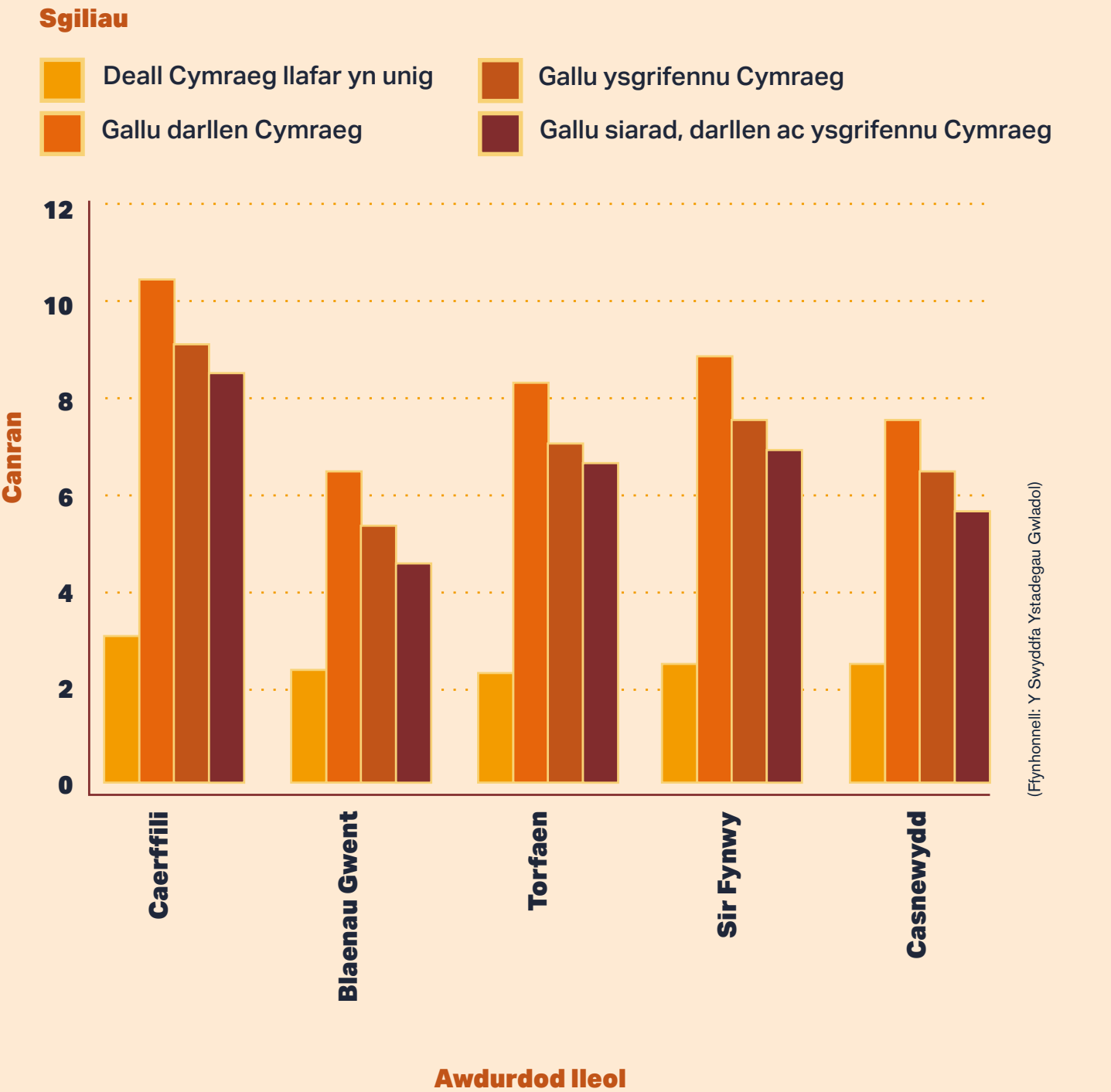
Siart 32: Canran y bobl dair oed neu'n hŷn yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl sgiliau Cymraeg yn awdurdodau lleol de-orllewin a chanolbarth Cymru

Siart 33: Canran y bobl dair oed neu'n hŷn yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl sgiliau Cymraeg yn awdurdodau lleol canol de Cymru

Siart 34: Canran y bobl dair oed neu'n hŷn yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl sgiliau Cymraeg yn awdurdodau lleol de-ddwyrain Cymru

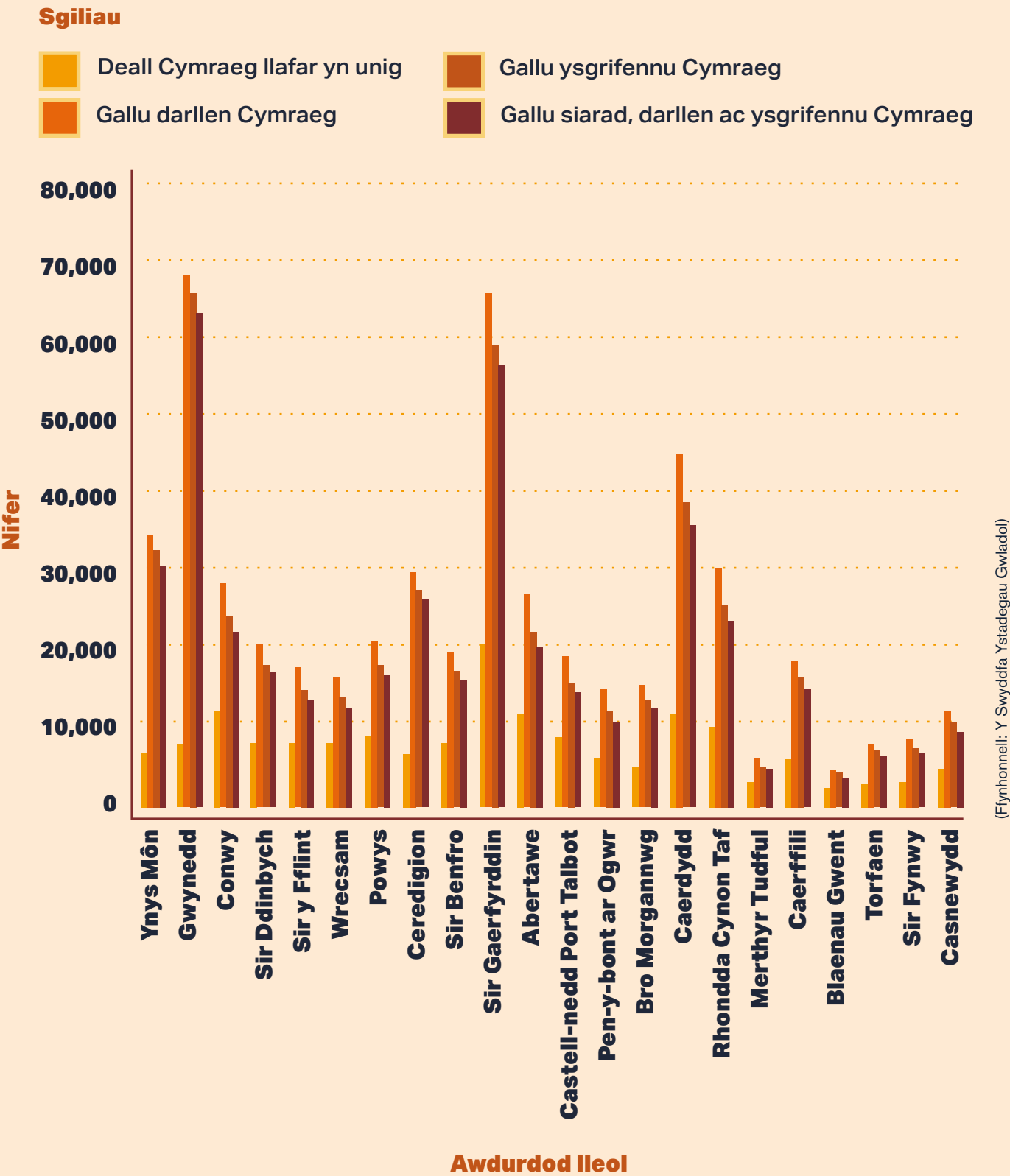
Wrth ystyried sgiliau yn Gymraeg fesul awdurdod lleol, mae'r canrannau uchaf o bobl sy'n meddu ar yr ystod gyflawn o sgiliau iaith yng Ngwynedd, lle mae 55.3% o'r boblogaeth yno yn gallu siarad, darllen ac ysgrifennu yn Gymraeg. Mae 45.2% o boblogaeth Ynys Môn a 37.3% o boblogaeth Ceredigion yn meddu ar yr ystod gyflawn o sgiliau iaith. Ar y llaw arall, mae'r canrannau isaf yn y de-ddwyrain, ym Mlaenau Gwent mae 4.7% o'r boblogaeth yn gallu siarad, darllen ac ysgrifennu yn Gymraeg tra bo'r ganran yn 5.7% yng Nghasnewydd a 6.5% yn Nhorfaen.

Ond, fel y gwelwyd eisoes yn achos sgiliau siarad yn unig, mae trefn yr awdurdodau lleol yn wahanol pan edrychwn ar y *niferoedd* siaradwyr sy'n gallu siarad, darllen ac ysgrifennu yn Gymraeg. Mae 63,256 o boblogaeth Gwynedd yn meddu ar yr holl sgiliau hyn, 56,493 yn Sir Gaerfyrddin, 35,578 yng Nghaerdydd a 30,316 yn Ynys Môn.

Difyr yw sylwi ar y niferoedd nid annhebyg sydd i'w cael yng Ngheredigion, Conwy a Rhondda Cynon Taf. Dim ond dros 3,000 o wahaniaeth sydd yn niferoedd y *siaradwyr* rhwng Rhondda Cynon Taf a Cheredigion, a Chonwy yn y canol rhwng y ddau. Ac mae'r niferoedd o siaradwyr sy'n meddu ar yr ystod gyflawn o sgiliau hefyd yn ddigon tebyg, â 26,104 yng Ngheredigion, 23,345 yn Rhondda Cynon Taf a 22,605 yng Nghonwy. **Er bod nifer fwy o siaradwyr yng Nghonwy nag yn Rhondda Cynon Taf, mae nifer fwy o bobl sy'n gallu siarad, darllen ac ysgrifennu yn Rhondda Cynon Taf nag yng Nghonwy.** Mae 77.9% o siaradwyr Cymraeg Conwy ac 81.8% o siaradwyr Cymraeg Rhondda Cynon Taf sy'n meddu ar yr ystod gyflawn o sgiliau iaith.

Mae mwy na 74% o'r siaradwyr Cymraeg ym mhob awdurdod lleol yn meddu ar yr ystod gyflawn o sgiliau iaith. Mae 86% o siaradwyr Cymraeg Gwynedd yn gallu siarad, darllen ac ysgrifennu yn Gymraeg, 83.2% o siaradwyr Cymraeg Caerdydd, ac 82.4% o siaradwyr Cymraeg Ceredigion. Difyr yw nodi bod y ganran yn yr wythdegau isel yn Rhondda Cynon Taf, Caerffili, Bro Morgannwg ac Ynys Môn hefyd gan olygu fod sgiliau iaith uwch yn yr awdurdodau lleol hyn ymhlith y siaradwyr Cymraeg yno. Ar y llaw arall, 74.1% o siaradwyr Cymraeg Sir y Fflint a nododd eu bod yn gallu siarad, darllen ac ysgrifennu yn Gymraeg, 75% oedd y ganran yn Wrecsam, a 75.2% yng Nghasnewydd.

Siart 35: Nifer y bobl dair oed neu'n hŷn yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl sgiliau Cymraeg, fesul awdurdod lleol

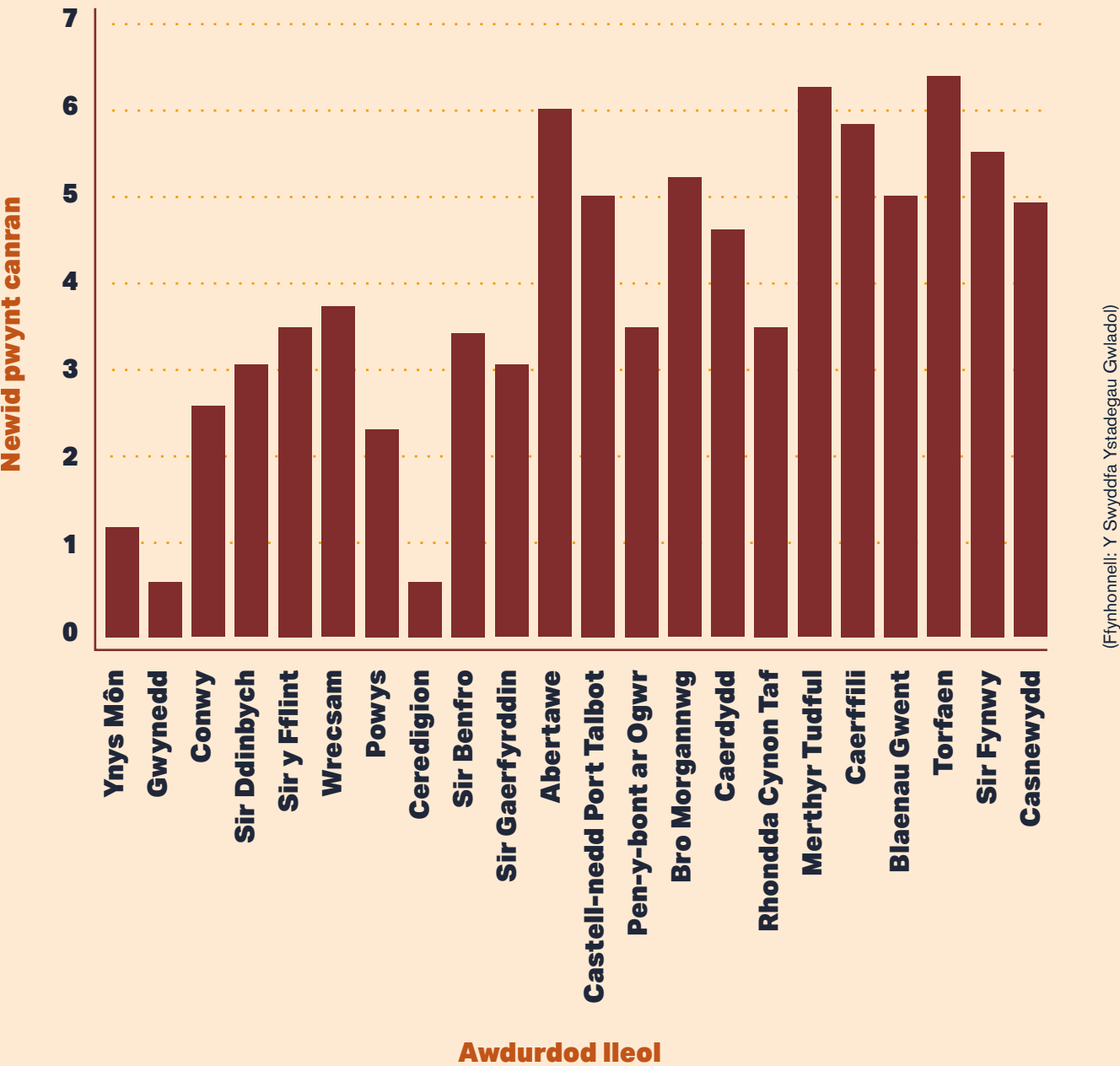
Tabl 21: Nifer a chanran y bobl dair dair oed neu'n hŷn yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl sgiliau Cymraeg, fesul awdurdod lleol

Awdurdod lleol	Deall Cymraeg llafar yn unig		Gallu darllen Cymraeg		Gallu Ysgrifennu Cymraeg		Gallu siarad, darllen ac ysgrifennu Cymraeg	
	Nifer	%	Nifer	%	Nifer	%	Nifer	%
Ynys Môn	7,468	11.1	33,967	50.6	31,479	46.9	30,316	45.2
Gwynedd	8,166	7.1	68,645	60.1	65,639	57.4	63,256	55.3
Conwy	10,707	9.6	27,354	24.5	24,010	21.5	22,605	20.2
Sir Ddinbych	7,429	7.9	19,861	21.3	17,441	18.7	16,459	17.7
Sir y Fflint	7,495	4.9	17,216	11.4	14,315	9.5	12,920	8.6
Wrecsam	7,468	5.5	15,904	12.1	13,368	10.2	11,957	9.1
Powys	8,318	6.4	20,615	15.9	17,523	13.5	16,256	12.5
Ceredigion	5,948	8.5	29,569	42.3	27,137	38.8	26,104	37.3
Sir Benfro	7,359	6.1	19,310	16.1	16,661	13.9	15,617	13.0
Sir Gaerfyrddin	19,995	10.9	6,5745	36	58,885	32.2	56,493	30.9
Abertawe	11,345	4.9	26,801	11.6	21,867	9.4	19,951	8.6
Castell-nedd Port Talbot	8,032	5.8	18,582	13.4	15,238	11.0	14,095	10.2
Pen-y-bont ar Ogwr	5,500	3.9	14,504	10.3	11,385	8.1	10,177	7.2
Bro Morgannwg	4,488	3.5	14,998	11.7	12,802	10	11,946	9.3
Caerdydd	11,157	3.2	44,910	12.8	38,566	11.0	35,578	10.1
Rhondda Cynon Taf	9,261	4.0	30,017	13	25,246	11.0	23,345	10.1
Merthyr Tudful	2,074	3.6	5,462	9.6	4,453	7.8	4,052	7.1
Caerffili	5,266	3.1	18,145	10.6	15,746	9.2	14,502	8.5
Blaenau Gwent	1,508	2.3	4,054	6.3	3,514	5.4	3,048	4.7
Torfaen	2,007	2.3	7,329	8.2	6,435	7.2	5,783	6.5
Sir Fynwy	2,273	2.5	7,916	8.7	6,816	7.5	6,133	6.8
Casnewydd	3,827	2.5	11,510	7.5	9,938	6.5	8,717	5.7

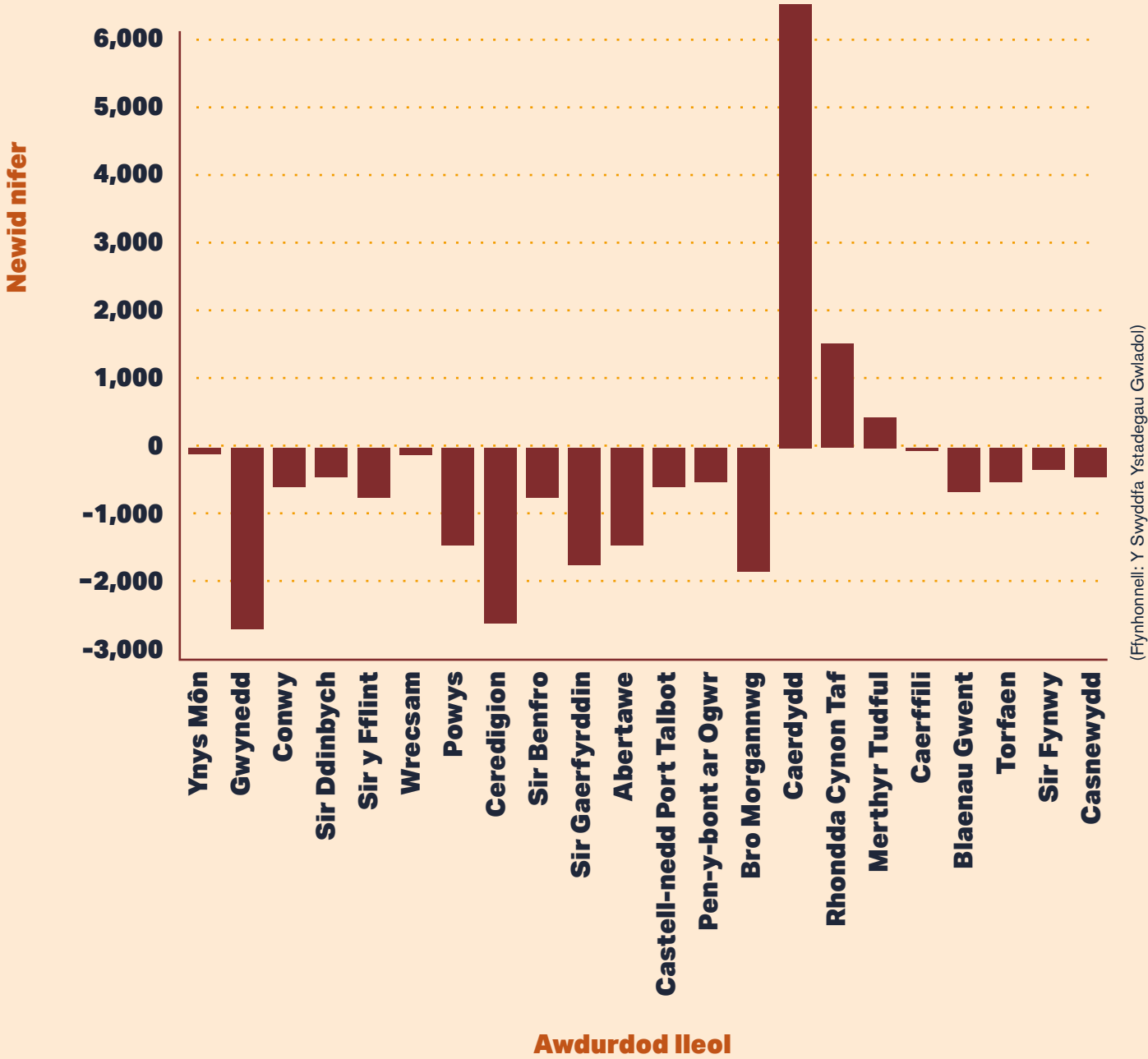
9.2 Newid mewn sgiliau iaith dros amser, yn ôl awdurdod lleol

Cynyddu wnaeth canran y siaradwyr Cymraeg oedd yn gallu siarad, darllen ac ysgrifennu yn Gymraeg ym mhob awdurdod lleol ers 2011. Mae'r cynnydd canrannol yn awdurdodau lleol y deddwyrain yn gyson fwy na'r cynnydd yng ngweddill Cymru.

Siart 36: Newid yng nghanran y siaradwyr Cymraeg sy'n medru darllen ac ysgrifennu Cymraeg yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl awdurdod lleol (newid pwynt canrannol), 2011–21

Siart 37: Newid yn nifer y bobl dair oed neu'n hŷn, sy'n medru siarad, darllen ac ysgrifennu Cymraeg, yn ôl awdurdod lleol, 2011–21

Yn Nhorfaen y cafwyd y cynnydd mwyaf, o 72.3% yn 2011 i 78.5% yn 2021. Gan fod canran a nifer y siaradwyr Cymraeg wedi gostwng yn Nhorfaen dros y degawd, mae'n naturiol bod nifer y siaradwyr sy'n meddu ar yr ystod gyflawn o sgiliau iaith wedi gostwng hefyd o 467. Ond er bod llai o siaradwyr yn Nhorfaen heddiw nag oedd yn 2011, mae gan y siaradwyr sydd yno sgiliau uwch yn y Gymraeg nag yn 2011.

Gwelwyd yr ail gynnydd mwyaf yng nghanran y siaradwyr oedd yn gallu siarad, darllen ac ysgrifennu yn Gymraeg ym Merthyr Tudful o 73.7% yn 2011 i 79.8% yn 2021, ac yn Abertawe o 70.8% i 76.8%. Yn wahanol i Torfaen, cynyddu wnaeth nifer y siaradwyr hyn hefyd yn y ddau awdurdod lleol. Cafwyd cynnydd o 346 o bobl ym Merthyr Tudful a chynnydd o 1,317 o bobl yn Abertawe.

Ni fu llawer o newid yng nghanran na nifer y siaradwyr Cymraeg ym Merthyr Tudful nac Abertawe rhwng 2011 a 2021. **Mae'r cynnydd o 6.1 a 6 phwynt canran yng nghanran y siaradwyr sy'n meddu ar yr ystod lawn o sgiliau ieithyddol dros y degawd yn gadarnhaol felly ac yn dangos bod sgiliau uwch ymhlith y siaradwyr Cymraeg yn y ddau awdurdod lleol heddiw.**

Cafwyd y cynnydd lleiaf yng nghanran y siaradwyr Cymraeg oedd yn gallu siarad, darllen ac ysgrifennu yng Ngwynedd, Ceredigion ac Ynys Môn lle roedd y ganran eisoes yn uchel yn 2011. Gan mai gostwng wnaeth nifer y siaradwyr yn y tair sir hon, gostwng hefyd wnaeth nifer y siaradwyr oedd yn meddu ar yr ystod lawn o sgiliau ieithyddol.

Pedwar awdurdod lleol a welodd gynnydd yn niferoedd y siaradwyr Cymraeg fel y nodwyd ar ddechrau'r adran hon (Caerdydd, Bro Morgannwg, Rhondda Cynon Taf a Merthyr Tudful), a gwelodd yr awdurdodau hynny gynnydd cyfatebol yn y niferoedd oedd yn gallu siarad, darllen ac ysgrifennu Cymraeg hefyd.

Gwelwyd cynnydd o 419 o bobl ym Mhen-y-bont ar Ogwr oedd yn meddu ar yr ystod gyflawn o sgiliau iaith a chynnydd o 90 yn Wrecsam, ond gostwng wnaeth y niferoedd yn yr 15 awdurdod lleol arall ochr yn ochr â'r gostyngiad yn nifer cyffredinol y siaradwyr.

9.3 Siaradwyr goddefol

Mae siaradwyr goddefol – sef pobl sy'n gallu *deall* y Gymraeg i ryw raddau neu'i gilydd – yn gategori arall sy'n teilyngu sylw. Dangosodd canlyniadau Cyfrifiad 2021 fod **5.2% o boblogaeth Cymru yn gallu deall Cymraeg llafar yn unig**. Mae hynny'n gyfystyr â 156,762 o bobl. Dyma gategori o bobl sydd ar wahân i'r 17.8% sy'n gallu siarad Cymraeg.

Bwriad canolbwytio ar y grŵp yma yw ceisio deall yn well beth yw potensial y bobl hyn sy'n deall Cymraeg llafar i hwyluso sefyllfaoedd lle gall siaradwyr sy'n meddu ar yr ystod gyflawn o sgiliau eu defnyddio'n hyderus. Er enghraifft, drwy fod yn rhan o sgysiau Cymraeg lle gall y siaradwyr goddefol ddeall popeth er bod angen iddynt gyfrannu yn Saesneg.

Mae'r grŵp yma hefyd yn arwyddocaol gan fod ganddynt fantais ieithyddol a photensial i groesi'r bont yn hwylus i ddod yn siaradwyr Cymraeg.

9.4 Siaradwyr goddefol ar lefel awdurdod lleol

Mae'r canrannau uchaf o siaradwyr goddefol yn yr awdurdodau lleol sy'n draddodiadol wedi bod â dwysedd uchel o siaradwyr Cymraeg. Nododd 11.1% o boblogaeth Ynys Môn eu bod yn gallu deall Cymraeg llafar yn unig. Roedd y ganran yn 10.9% yn Sir Gaerfyrddin, 9.6% yng Nghonwy, 8.5% yng Ngheredigion, a 7.1% yng Ngwynedd.

Tabl 23: Nifer a chanran y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n deall Cymraeg llafar yn unig yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl awdurdod lleol

Awdurdod lleol	Nifer	Canran
Ynys Môn	7,468	11.1
Gwynedd	8,166	7.1
Conwy	10,707	9.6
Sir Ddinbych	7,429	8.0
Sir y Fflint	7,495	5.0
Wrecsam	7,468	5.5
Powys	8,318	6.4
Ceredigion	5,948	8.5
Sir Benfro	7,359	6.1
Sir Gaerfyrddin	19,995	10.9
Abertawe	11,345	4.9
Castell-nedd Port Talbot	8,032	5.8
Pen-y-bont ar Ogwr	5,500	3.9
Bro Morgannwg	4,488	3.5
Caerdydd	11,157	3.2
Rhondda Cynon Taf	9,261	4.0
Merthyr Tudful	2,074	3.6
Caerffili	5,266	3.1
Blaenau Gwent	1,508	2.3
Torfaen	2,007	2.3
Sir Fynwy	2,273	2.5
Casnewydd	3,827	2.5

(Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)

Mae canrannau Ceredigion a Sir Gaerfyrddin yn arwyddocaol gan fod y ddau awdurdod lleol wedi profi lleihad sylweddol yn y canrannau sy'n gallu siarad Cymraeg mewn cyfrifiadau diweddar, ond mae canrannau uchel y siaradwyr goddefol yn y ddwy ardal yn awgrymu potensial, o leiaf, i wyrdroi'r shifft ieithyddol hwn.

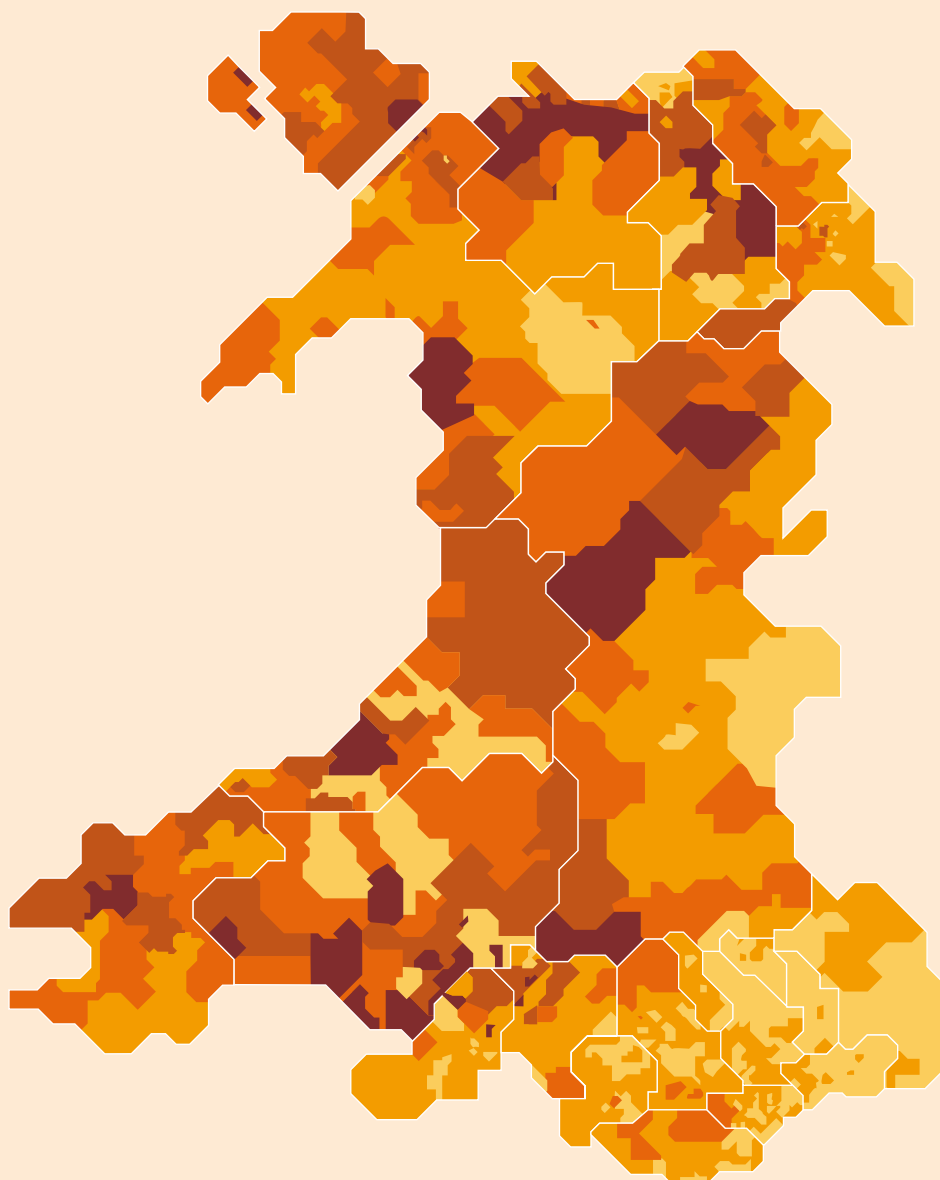
Mae'r niferoedd uchaf o siaradwyr goddefol i'w gweld un ai mewn awdurdodau lleol lle mae gostyngiad wedi bod yn nifer y siaradwyr (Sir Gaerfyrddin a Chonwy, er enghraifft) neu mewn awdurdodau lleol ble mae'r niferoedd ar gynnydd (mae Caerdydd a Rhondda Cynon Taf yn enghreifftiau amlwg). **Mae 11,157 o siaradwyr goddefol yng Nghaerdydd a bron i 20,000 yn Sir Gaerfyrddin.**

9.5 Siaradwyr goddefol ar lefel Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Haen Is (ardaloedd bach)

Rydym eisoes wedi amlygu budd mapio siaradwyr ar lefel ardaloedd bach ac mae Map 10 yn amlygu'r pocedi bach lle mae niferoedd uchel o siaradwyr goddefol yn byw, mewn ardaloedd o ogledd-ddwyrain Cymru, rhannau o Bowys, a dwyrain Sir Gaerfyrddin, er enghraifft.

Map 10: Nifer y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru deall Cymraeg llafar yn unig yn ôl Cyfrifiad 2021, ar raddfa Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Haen is (ardaloedd bach)

Nifer y siaradwyr goddefol

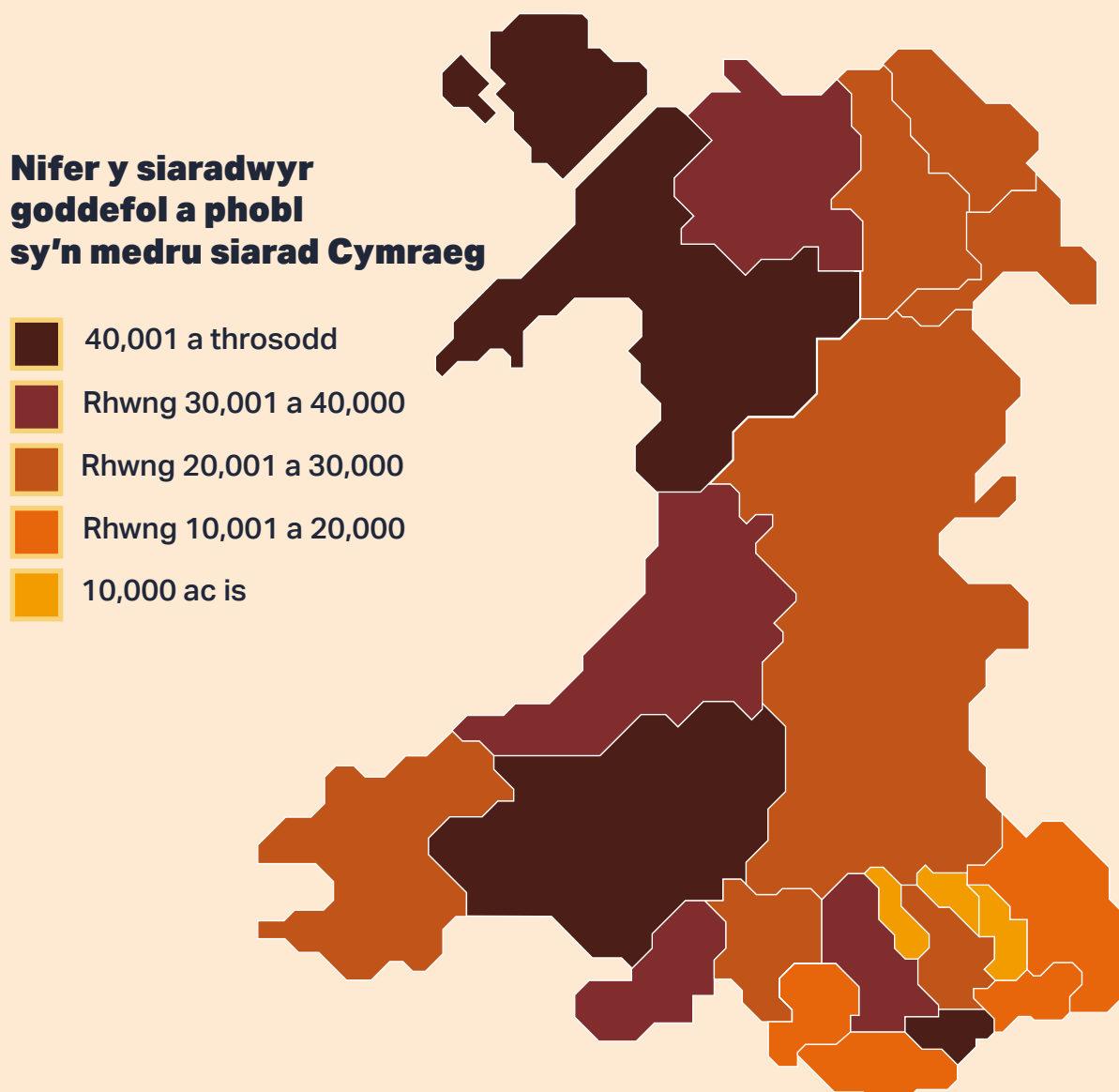
9.6 Dod â siaradwyr Cymraeg a siaradwyr goddefol ynghyd

O gyfuno'r data am siaradwyr goddefol a'r data am nifer y bobl sy'n gallu siarad Cymraeg, gellir ceisio deall yn well botensial siaradwyr goddefol i weddnewid sefyllfa'r Gymraeg.

Ar lefel awdurdod lleol, mae'r patrymau a welir ym Map 11 yn ddigon cyfarwydd ac yn cadarnhau arwyddocâd yr ardaloedd â dwysedd uchel o siaradwyr Cymraeg ar gyfer datblygu sgiliau ieithyddol siaradwyr goddefol a photensial defnyddio iaith.

Ond mae hefyd yn amlygu'r **potensial i gynyddu sgiliau a defnydd o'r Gymraeg mewn ardaloedd megis Sir Gaerfyrddin, Conwy, Abertawe, a Rhondda Cynon Taf**, gan fod niferoedd uchel o siaradwyr Cymraeg a siaradwyr goddefol yn yr ardaloedd hyn.

Map 11: Nifer y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg a'r bobl sy'n medru deall Cymraeg llafar yn unig yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl awdurdod lleol

Tabl 24: Nifer a chanran y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n siarad Cymraeg a'r bobl sy'n deall Cymraeg llafar yn unig yn 2021, yn ôl awdurdod lleol

Awdurdod lleol	Gallu siarad Cymraeg		Gallu deall Cymraeg llafar yn unig		Cyfanswm	
	Nifer	%	Nifer	%	Nifer	%
Ynys Môn	37,413	55.8	7,468	11.1	44,881	66.9
Gwynedd	73,560	64.4	8,166	7.1	81,726	71.5
Conwy	29,000	25.9	10,707	9.6	39,707	35.5
Sir Ddinbych	20,946	22.5	7,429	7.9	28,375	30.4
Sir y Fflint	17,428	11.6	7,495	4.9	24,923	16.5
Wrecsam	15,953	12.2	7,468	5.5	23,421	17.7
Powys	21,358	16.4	8,318	6.4	29,676	22.8
Ceredigion	31,678	45.3	5,948	8.5	37,626	53.8
Sir Benfro	20,626	17.2	7,359	6.1	27,985	23.3
Sir Gaerfyrddin	72,838	39.9	19,995	10.9	92,833	50.8
Abertawe	25,986	11.2	11,345	4.9	37,331	16.1
Castell-nedd Port Talbot	18,662	13.5	8,032	5.8	26,694	19.3
Pen-y-bont ar Ogwr	13,037	9.2	5,500	3.9	18,537	13.1
Bro Morgannwg	14,737	11.5	4,488	3.5	19,225	15.0
Caerdydd	42,757	12.2	11,157	3.2	53,914	15.4
Rhondda Cynon Taf	28,556	12.4	9,261	4.0	37,817	16.4
Merthyr Tudful	5,079	8.9	2,074	3.6	7,153	12.5
Caerffili	17,837	10.5	5,266	3.1	23,103	13.6
Blaenau Gwent	4,035	6.2	1,508	2.3	5,543	8.5
Torfaen	7,366	8.2	2,007	2.3	9,373	10.5
Sir Fynwy	7,852	8.7	2,273	2.5	10,125	11.2
Casnewydd	11,594	7.5	3,827	2.5	15,421	10.0

(Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)

Casgliadau'r Comisiynydd

Mae'r ganran o bobl sy'n gallu siarad, darllen ac ysgrifennu yn Gymraeg wedi aros yn weddol gyson ers 2011, ac erbyn hyn 14.2% o boblogaeth Cymru sy'n meddu ar yr ystod lawn o sgiliau iaith.

Mae o leiaf tri chwarter y siaradwyr Cymraeg ym mhob awdurdod lleol yn gallu darllen ac ysgrifennu yn Gymraeg, ac mae'r ganran o siaradwyr sy'n gallu darllen ac ysgrifennu wedi cynyddu ym mhob awdurdod lleol ers 2011. Mae'r cynnydd canrannol yn awdurdodau lleol y de-ddwyrain hefyd yn galonogol ac yn gyson fwy na'r cynnydd yng ngweddill Cymru. **Er bod llai o siaradwyr Cymraeg yn bod heddiw nag oedd yn 2011, mae canran uwch o siaradwyr yn meddu ar yr ystod lawn o sgiliau iaith heddiw nag oedd yn 2011.**

Â 156,762 o bobl Cymru yn dweud eu bod yn gallu deall Cymraeg llafar yn unig, mae cyfle yma i ddatblygu eu sgiliau iaith er mwyn eu troi yn siaradwyr Cymraeg. Mae'r canrannau uchaf o'r siaradwyr goddefol hyn i'w cael yn yr ardaloedd lle mae'r Gymraeg ar ei chryfaf, ac felly gellid tybio bod cyfleoedd yn yr ardaloedd hynny i siaradwyr goddefol ymarfer a defnyddio'r Gymraeg mewn sefyllfaoedd cymdeithasol. Mae hefyd angen ystyried sut mae defnyddio'r siaradwyr goddefol hyn yn y gweithle, er enghraifft drwy eu huwchsgilio er mwyn iddynt allu darparu gwasanaethau Cymraeg, neu drwy greu sefyllfaoedd lle gall siaradwyr Cymraeg ddefnyddio mwy o Gymraeg yn eu cwmni.

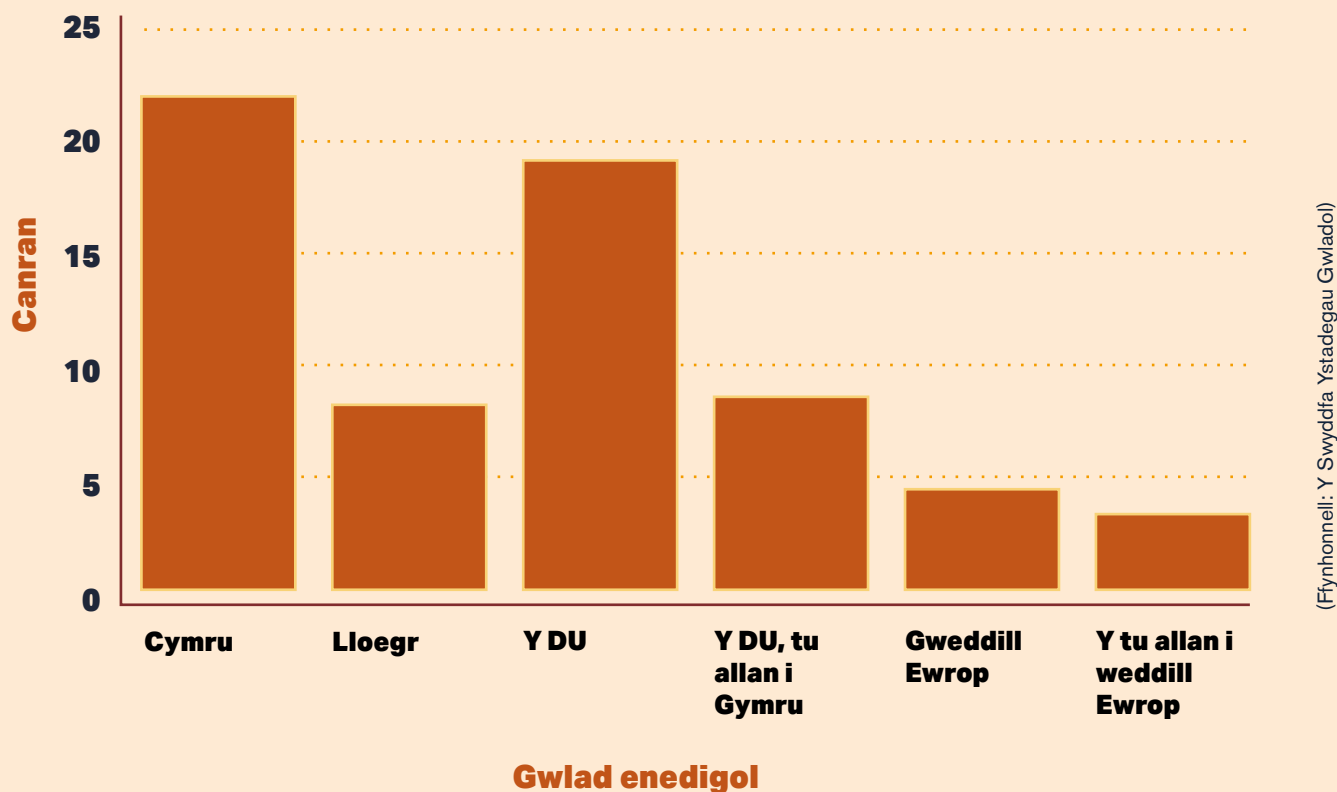
10. O ble mae siaradwyr Cymraeg yn dod? Ac i ba grwpiau ethnig maen nhw'n perthyn?

10.1 Gwlad enedigol siaradwyr Cymraeg

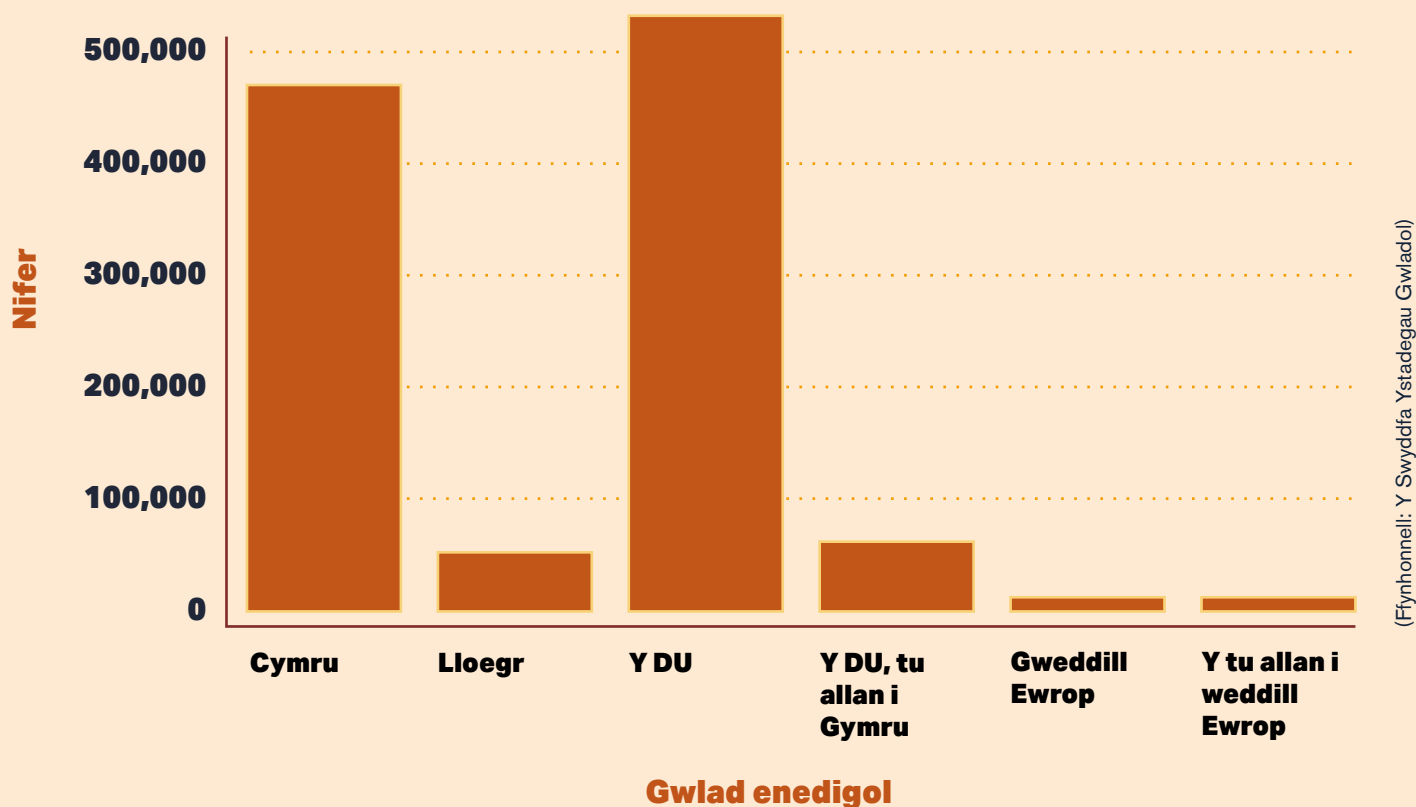
Mae deall ble cafodd siaradwyr Cymraeg eu geni yn bwysig er mwyn gweld faint o bobl a anwyd yng Nghymru sy'n gallu siarad Cymraeg, a faint o bobl a anwyd y tu allan i Gymru sy'n cael cyfle i ddod yn siaradwyr Cymraeg maes o law. Nid yw'n syndod fod **y mwyafrif helaeth (87.9%) o siaradwyr Cymraeg wedi eu geni yng Nghymru**, a bod y rhan fwyaf o'r gweddill wedi eu geni yn un o wledydd eraill y Deyrnas Unedig (10.5%).

O edrych ar y boblogaeth gyfan, 71% o boblogaeth Cymru a anwyd yng Nghymru. Ganwyd 21% yn Lloegr, 7% y tu allan i'r Deyrnas Unedig, ac 1% yn un o wledydd eraill y Deyrnas Unedig. **O'r bobl a anwyd yng Nghymru sy'n dair oed neu'n hŷn, mae 22.3% yn gallu siarad Cymraeg**, a hynny'n cyfateb i 473,059 o bobl.

Siart 38: Canran y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg yng Nghymru yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl gwlad enedigol

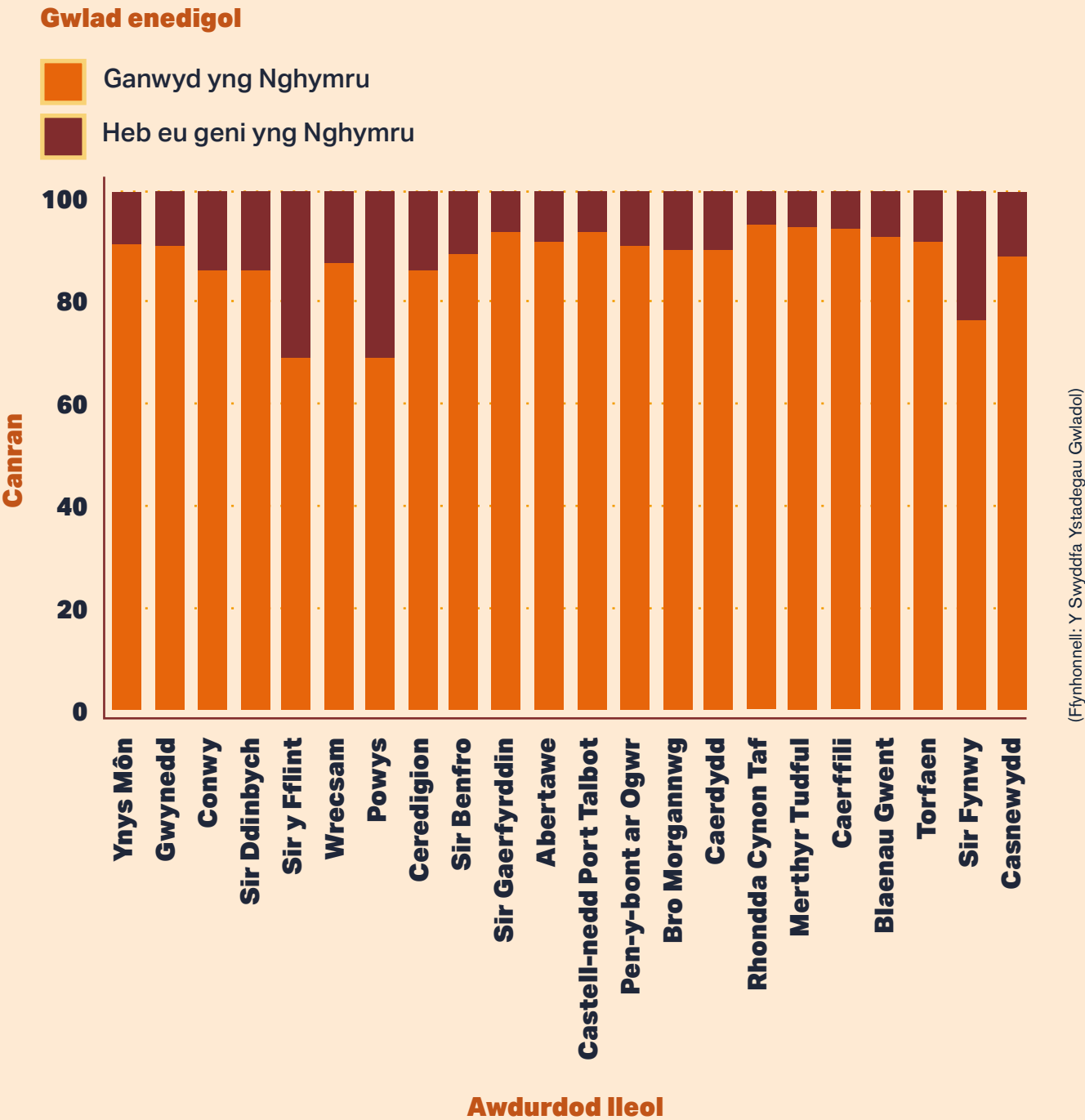

Siart 39: Nifer y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg yng Nghymru yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl gwlad enedigol

Mae peth gwahaniaethau o ran ble mae'r rhai a anwyd y tu hwnt i Gymru sy'n siarad Cymraeg yn byw yn ôl awdurdod lleol. Mae'r niferoedd uchaf o siaradwyr Cymraeg sydd heb eu geni yng Nghymru i'w cael yng Ngwynedd (8,072), Powys (6,326) a Chaerdydd (5,894). **Mae'r nifer gweddol uchel o siaradwyr ym Mhowys (6,082) a Sir y Fflint (4,809) sydd wedi'u geni yn rhannau eraill o'r Deyrnas Unedig yn amlygu symudoledd ar draws y ffin yn yr ardaloedd hyn a'r rôl allweddol mae addysg Gymraeg yn ei chwarae wrth ddatblygu siaradwyr Cymraeg.**

Siart 40: Canran y siaradwyr Cymraeg yng Nghymru yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl gwlad enedigol, fesul awdurdod lleol

Mae cyfansoddiad poblogaeth awdurdodau lleol a'r canrannau sy'n gallu siarad Cymraeg yn amrywio o awdurdod lleol i awdurdod lleol. O ystyried y boblogaeth sy'n dair oed neu'n hŷn yn Ngwynedd, yr awdurdod lleol â'r ganran uchaf o siaradwyr Cymraeg, dim ond 65.8% o'r boblogaeth honno a gafodd eu geni yng Nghymru. Golyga hynny **fod oddeutu traean poblogaeth Gwynedd wedi eu geni y tu allan i Gymru**, ac o'r rhai hynny a anwyd y tu allan i Gymru mae 20.7% yn medru'r Gymraeg. **O ran y ddau draean arall a anwyd yng Nghymru, mae 87% o'r rheini yn medru'r Gymraeg.**

Yn debyg iawn i Wynedd, cafodd 65.7% o boblogaeth tair oed neu hŷn Ynys Môn eu geni yng Nghymru, ac mae 75.7% o'r bobl hynny yn gallu siarad Cymraeg. O'r rhai a anwyd y tu allan i Gymru, mae 17.4% yn medru'r iaith yn Ynys Môn. O boblogaeth dair oed neu hŷn Ceredigion, cafodd 53.4% eu geni yng Nghymru ac o'r bobl hynny mae 72% ohonynt yn gallu siarad Cymraeg tra bod 14.6% o'r rhai a anwyd y tu allan i Gymru yn medru'r Gymraeg. **Mae'n arwyddocaol, wrth gwrs, fod canran uchel o boblogaeth yr awdurdodau lleol hyn, a ystyrir yn draddodiadol yn gadarnleoedd yr iaith, wedi eu geni y tu allan i Gymru.**

Mae mwy o boblogaeth Sir Gaerfyrddin wedi eu geni yng Nghymru o gymharu â Gwynedd, Ynys Môn a Cheredigion. **Cafodd 73.1% o bobl tair oed neu hŷn Sir Gaerfyrddin eu geni yng Nghymru, ond o'r rheini dim ond 50.4% sy'n gallu siarad Cymraeg.**

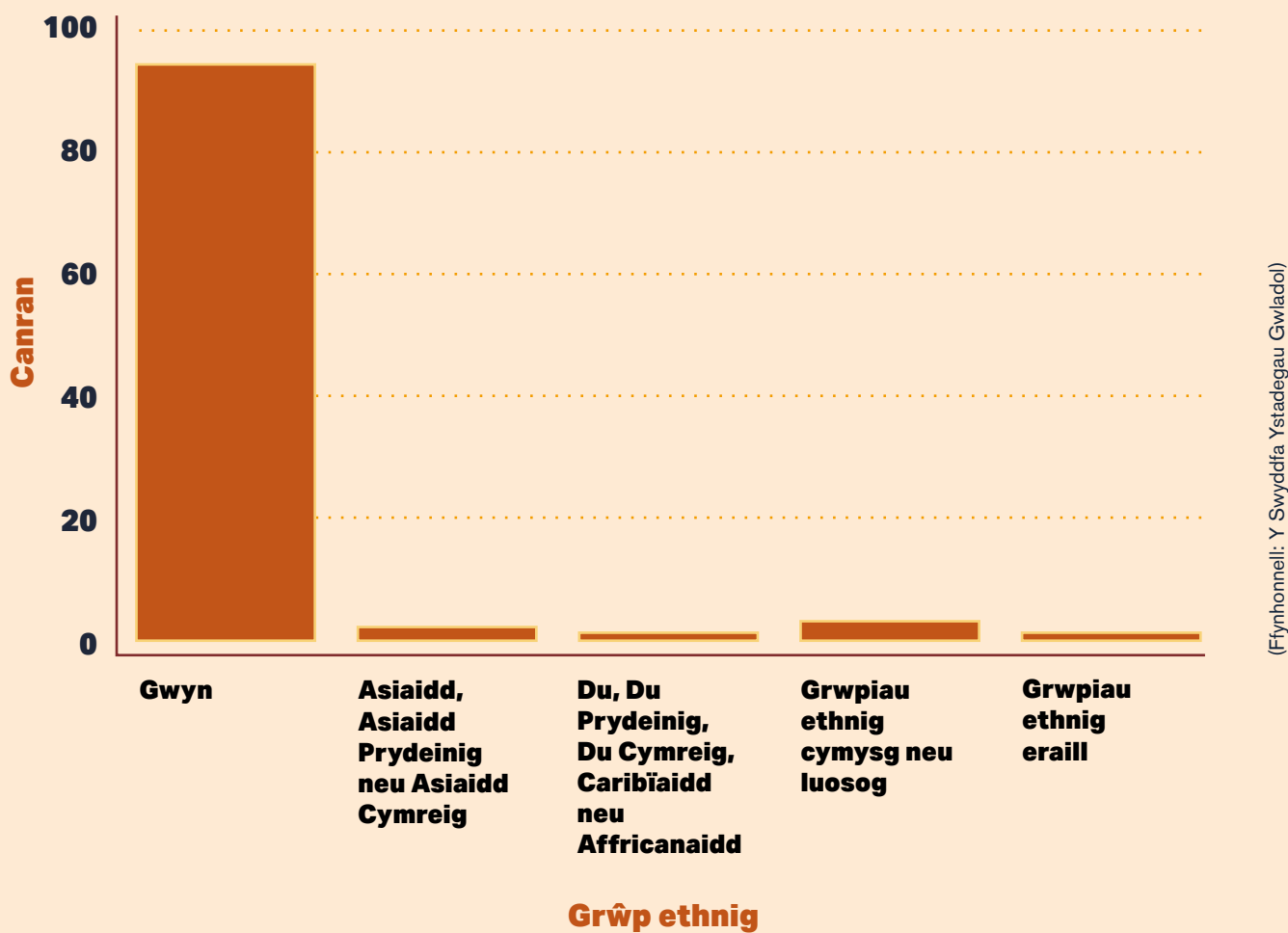
Er mai ym Mlaenau Gwent a Merthyr Tudful mae'r niferoedd isaf sy'n medru'r Gymraeg, dyma ddau o'r awdurdodau sydd â'r canrannau uchaf o'u poblogaeth tair oed neu hŷn wedi eu geni yng Nghymru. Ym Mlaenau Gwent, cafodd 87.6% o'r bobl yno eu geni yng Nghymru tra bo'r ffigwr yn 87% ym Merthyr Tudful. Ond mae'r ganran o'r bobl hyn sy'n siarad Cymraeg yn isel, yn 6.6% ym Mlaenau Gwent a 9.6% ym Merthyr Tudful.

Yn rhai o awdurdodau lleol y de-ddwyrain mae'r ganran uchaf o bobl sydd wedi eu geni yng Nghymru, ac yno hefyd mae'r ganran uchaf o bobl sy'n ystyried mai hunaniaeth genedlaethol Gymreig yn unig sydd ganddynt. Ond dyma hefyd lle mae'r niferoedd isaf o siaradwyr Cymraeg. Mae 70% o boblogaeth Merthyr Tudful a 68% o boblogaeth Blaenau Gwent yn ystyried eu hunain yn Gymreig yn unig, o'i gymharu â 59.3% yng Ngwynedd a 55.6% yn Ynys Môn.

Mae mudo i Gymru o rannau eraill o'r Deyrnas Unedig yn batrwm hirdymor cyfarwydd ac mae mudo rhyngwladol yn dod yn gynyddol gyffredin hefyd. **Mae cyfran lai o lawer o bobl a anwyd y tu hwnt i'r Deyrnas Unedig yn siaradwyr Cymraeg**, dim ond 4.7% o blith y rheini a anwyd mewn gwlad arall yn Ewrop a 3.5% o'r rheini a anwyd y tu allan i Ewrop (cyfanswm o 8,709 o bobl) sy'n medru'r iaith.

10.2 Grŵp ethnig siaradwyr Cymraeg

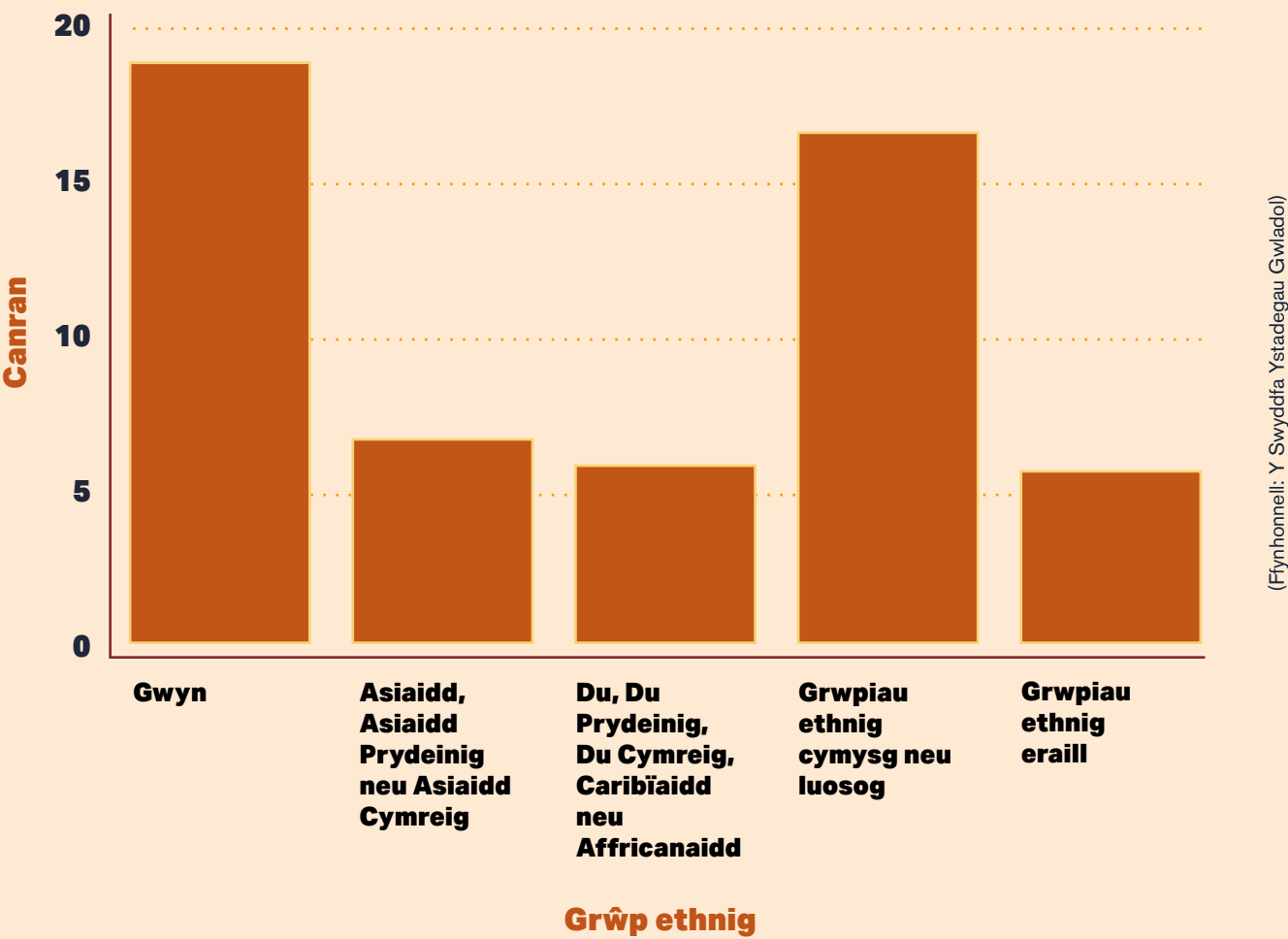
Siart 41: Dosbarthiad y siaradwyr Cymraeg yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl grŵp ethnig

Mae 97% o siaradwyr Cymraeg yn wyn, 1.4% yn perthyn i grwpiau ethnig cymysg neu luosog, 1% yn Asiaidd, Asiaidd Prydeinig neu'n Asiaidd Cymreig, 0.3% yn Ddu, Du Prydeinig, Du Cymreig, Caribïaidd neu Affricanaidd, a 0.3% yn perthyn i grwpiau ethnig eraill.

Ni ddefnyddiwyd yr un categorïau ar gyfer grwpiau ethnig yng Nghyfrifiad 2021 a 2011 sy'n rhwysr i gymharu'r ffigurau rhwng y ddau gyfrifiad, ond rydym yn gwybod bod cynnydd wedi bod yn nifer y siaradwyr Cymraeg sy'n perthyn i grwpiau ethnig ar wahân i rai gwyn ers 2011 – o bron i 11,000 i dros 16,000.

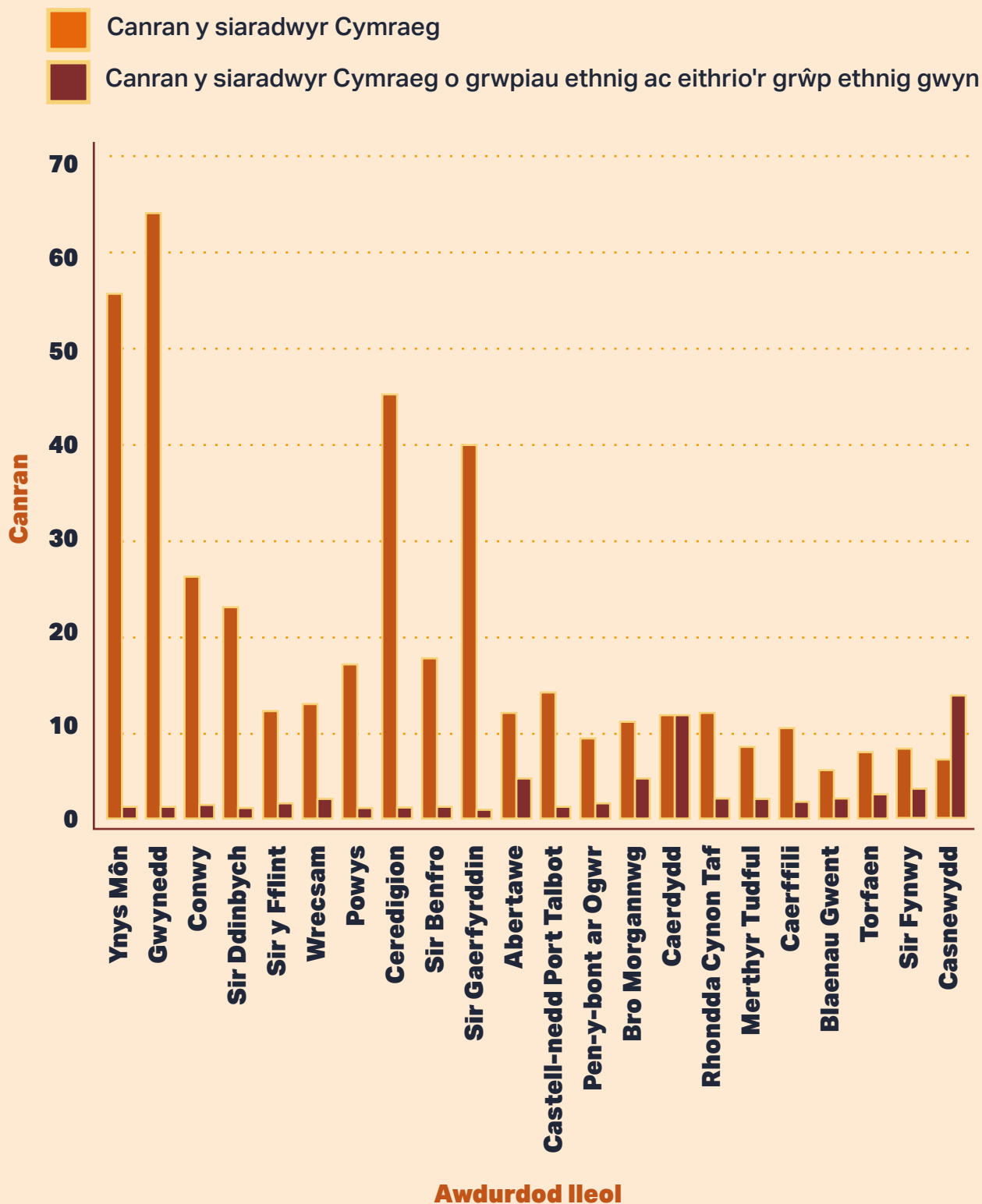
Siart 42: Canran y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg yng Nghymru yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl grŵp ethnig

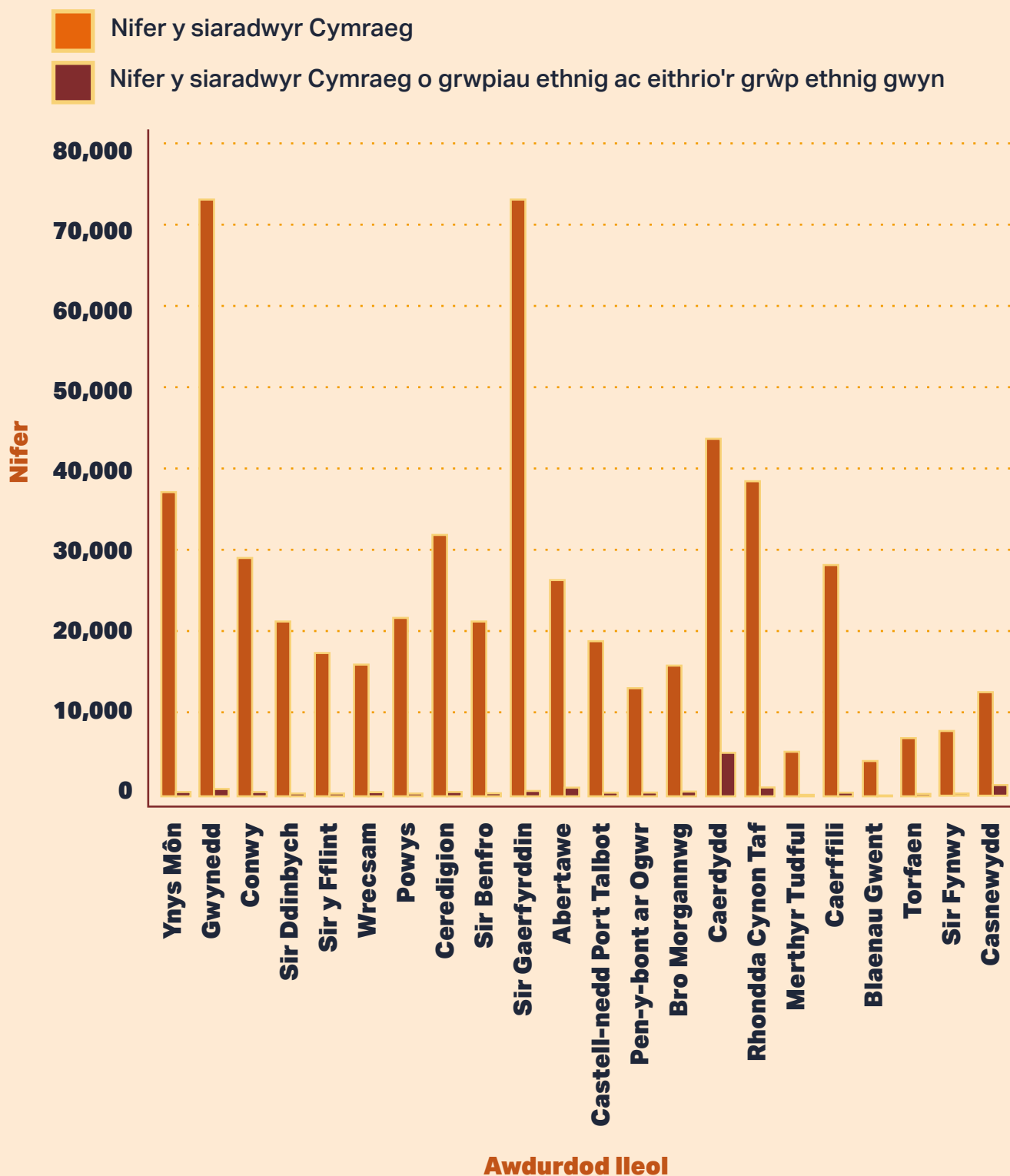
Mae 18.4% o boblogaeth gwyn Cymru'n gallu siarad Cymraeg (522,261 o bobl) ac mae 16.4% o bobl sy'n perthyn i grwpiau ethnig cymysg neu luosog yn gallu siarad Cymraeg (7,405 o bobl). Y grŵp Asiaidd, Asiaidd Prydeinig neu Asiaidd Cymreig sy'n dilyn wedyn â 6.4% yn gallu siarad Cymraeg (5,536 o bobl).

10.3 Ble mae siaradwyr Cymraeg sydd ddim yn perthyn i'r grŵp ethnig gwyn yn byw?

Siart 43: Canran y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg o grwpiau ethnig (ac eithrio'r grŵp ethnig gwyn) a'r ganran o bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl awdurdod lleol

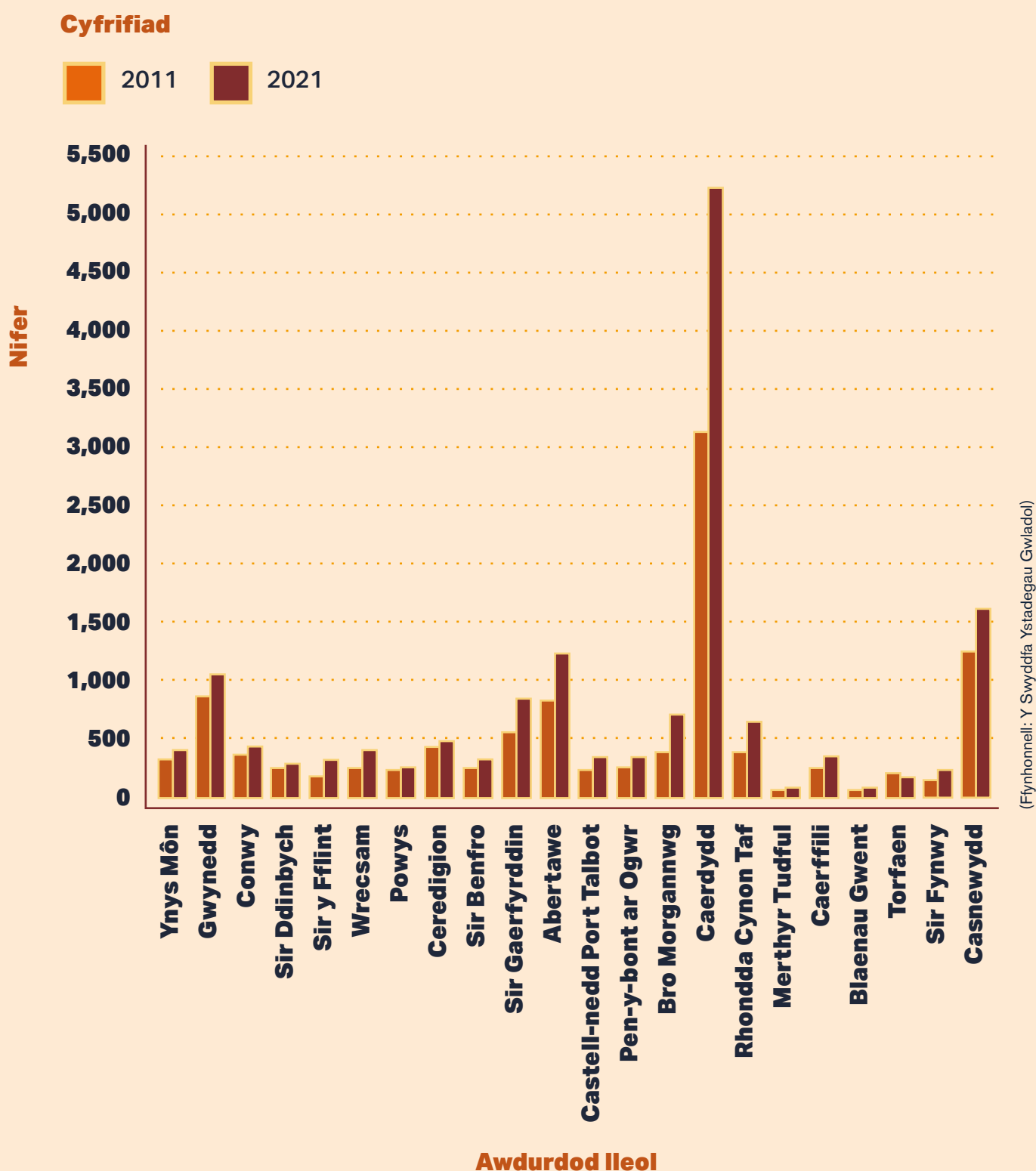

Siart 44: Nifer y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg o grwpiau ethnig (ac eithrio'r grŵp ethnig gwyn) a nifer y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl awdurdod lleol

Mae siart 43 a 44 yn dangos ble mae siaradwyr Cymraeg sydd ddim yn perthyn i'r grŵp ethnig gwyn yn byw â'r canrannau uchaf yn y de-ddwyrain. Mae 12% o siaradwyr Cymraeg Caerdydd yn perthyn i grwpiau ethnig heb fod yn wyn, 13.8% o siaradwyr Casnewydd, a 4.9% o siaradwyr Bro Morgannwg.

Siart 45: Nifer y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg o grwpiau ethnig (ac eithrio'r grŵp ethnig gwyn), yn ôl awdurdod lleol, 2011–21

Yn yr un modd, **mae'r nifer uchaf o siaradwyr Cymraeg sy'n perthyn i'r grwpiau ethnig hyn i'w canfod yn awdurdodau lleol y de-ddwyrain** (â Gwynedd yn eithriad amlwg). Mae 5,132 yn byw yng Nghaerdydd, sy'n drawiadol uwch na gweddill yr awdurdodau lleol, â 1,598 yng Nghasnewydd a 1,217 yn Abertawe. Yng Ngwynedd, mae 1,049 o bobl o grwpiau ethnig heb fod yn wyn yn siarad Cymraeg.

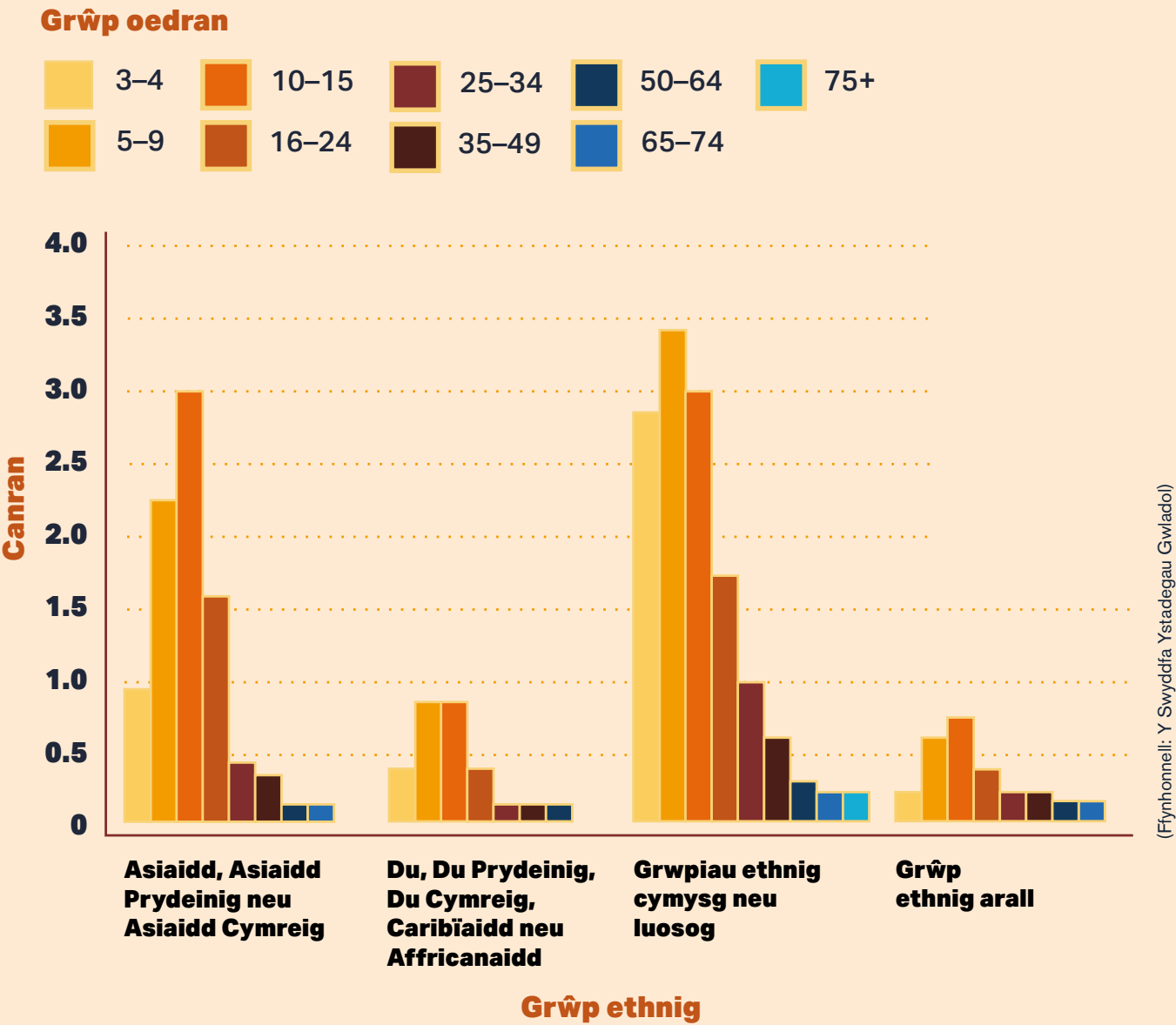
O gasglu pob grŵp ethnig sydd ddim yn wyn ynghyd yn y modd hwn mae modd edrych ar batrymau ar draws yr awdurdodau lleol rhwng 2011 a 2021. Gwelwyd twf cymharol araf yn nifer y siaradwyr â'r cynnydd mwyaf yng Nghaerdydd (2,042 yn fwy o bobl), Abertawe (399 yn fwy o bobl), a Chasnewydd (360 yn fwy o bobl).

10.4 Oed siaradwyr Cymraeg sy'n perthyn i grwpiau ethnig heb fod yn wyn

Fel sy'n wir yn achos y grŵp ethnig gwyn, **o edrych ar y grwpiau ethnig eraill, mae mwy o siaradwyr Cymraeg yn y categori 5–15 oed nag sydd yn unrhyw gategori oedran arall**, ac mae hynny'n wir ym mhob grŵp ethnig. Mae 3.1% o siaradwyr Cymraeg 5–15 oed yn dod o gefndir ethnig cymysg neu luosog. Mae hynny'n gyfystyr â 4,225 o blant 5–15 oed. Mae 2.7% neu 3,587 o siaradwyr Cymraeg 5–15 oed yn dod o gefndir Asiaidd, Asiaidd Prydeinig neu Asiaidd Cymreig.

Mae'r canrannau a'r niferoedd yn sylweddol is yn y categorïau oedran hŷn, ar ei isaf ceir 23 person dros 65 oed o gefndir Du, Du Prydeinig, Du Cymreig, Caribïaidd neu Affricanaidd sy'n gallu siarad Cymraeg.

Siart 46: Canran y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg o grwpiau ethnig (ac eithrio'r grŵp ethnig gwyn) yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl grŵp oedran

Casgliadau'r Comisiynydd

Yng Ngwynedd, Môn a Cheredigion, mae canran uchel o'r rhai a anwyd yng Nghymru yn medru'r Gymraeg ac felly **er mwyn cynyddu niferoedd y siaradwyr yn y tri awdurdod lleol hyn, gall fod angen canolbwyntio ar y rhai sy'n symud i fyw i'r ardaloedd o tu draw i'r ffin, ochr yn ochr â chynnal y canrannau o siaradwyr sy'n cael eu geni yng Nghymru.**

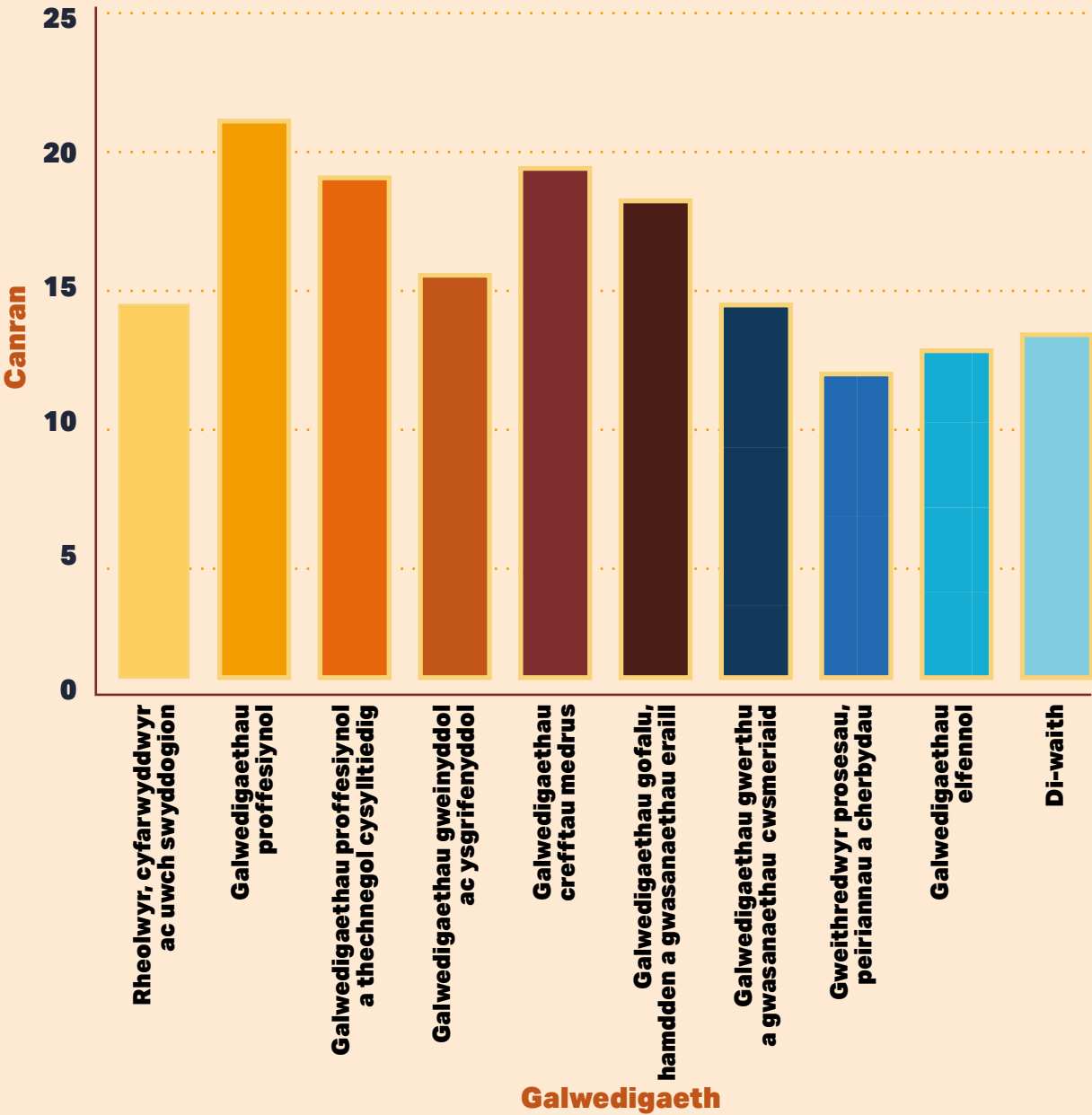
Mae'r sefyllfa ychydig yn wahanol mewn rhannau eraill o'r wlad, yn Sir Gaerfyrddin ac yn nghymoedd y de-ddwyrain er enghraifft, lle mae canrannau uwch o lawer wedi eu geni yng Nghymru ac yn sgil hynny ganrannau uwch yn uniaethu â hunaniaeth Gymreig yn unig. Ond ar yr un pryd, mae llawer o'r rhai sydd wedi eu geni yng Nghymru yn yr ardaloedd hyn yn nodi nad ydyn nhw'n medru'r Gymraeg, ac nid yw'r hunaniaeth Gymreig ddofn sy'n perthyn i ardaloedd y de-ddwyrain yn benodol yn trosglwyddo i allu ieithyddol. Nid ymyraethau i annog cymhathu i gymunedau Cymraeg a Chymreig sydd eu hangen yma felly, wrth reswm, ond yn hytrach gyfleoedd i ddysgu ac ymfalchïo yn iaith swyddogol y wlad y mae nifer o'r bobl hyn wedi ei geni ynddi.

Canran isel iawn o siaradwyr Cymraeg sy'n dod o gefndiroedd ethnig heb fod yn wyn, ond ceir y canrannau uchaf yn awdurdodau lleol y de-ddwyrain ac mae mwy o siaradwyr Cymraeg o grwpiau ethnig heb fod yn wyn yn y categori oedran 5–15 oed. Mae'n bwysig sicrhau bod cyfleoedd i ddysgu'r Gymraeg ar gael i bawb o bob cefndir ethnig a bod y Gymraeg yn cael ei hystyried yn iaith sy'n perthyn i bawb.

11. Pa fath o swyddi sydd gan siaradwyr Cymraeg?

11.1 Galwedigaeth siaradwyr Cymraeg

Siart 47: Canran y bobl 16 oed a throsodd mewn cyflogaeth yn yr wythnos cyn y Cyfrifiad sy'n medru siarad Cymraeg yng Nghymru yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl galwedigaeth

(Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)

Tabl 30: Nifer a chanran y bobl 16 oed a throsodd sy'n medru siarad Cymraeg yng Nghymru yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl galwedigaeth

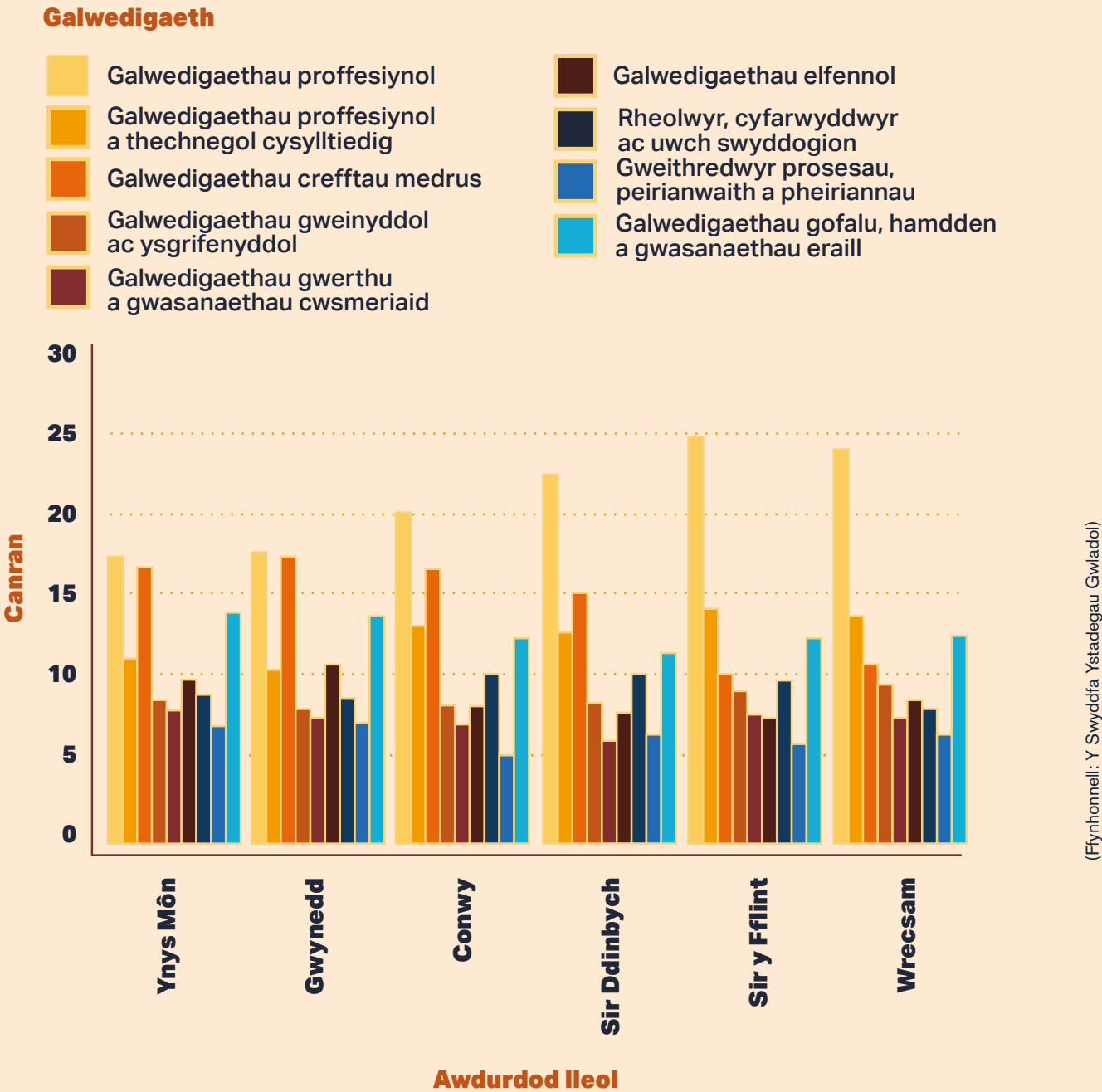
Galwedigaeth	Nifer	Gallu siarad Cymraeg	
		Nifer	Canran
Rheolwyr, cyfarwyddwyr ac uwch swyddogion	143,938	21,228	14.7
Galwedigaethau proffesiynol	249,466	52,283	21.0
Galwedigaethau proffesiynol a thechnegol cysylltiedig	161,273	30,248	18.8
Galwedigaethau gweinyddol ac ysgrifenyddol	128,116	19,979	15.6
Galwedigaethau crefftau medrus	166,613	31,761	19.1
Galwedigaethau gofalu, hamdden a gwasanaethau eraill	153,029	27,582	18.0
Galwedigaethau gwerthu a gwasanaethau cwsmeriaid	114,559	16,708	14.6
Gweithredwyr prosesau, peirianwaith a pheiriannau	107,475	12,723	11.8
Galwedigaethau elfennol	143,982	18,884	13.1
Di-waith	1,190,965	160,280	13.5

(Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)

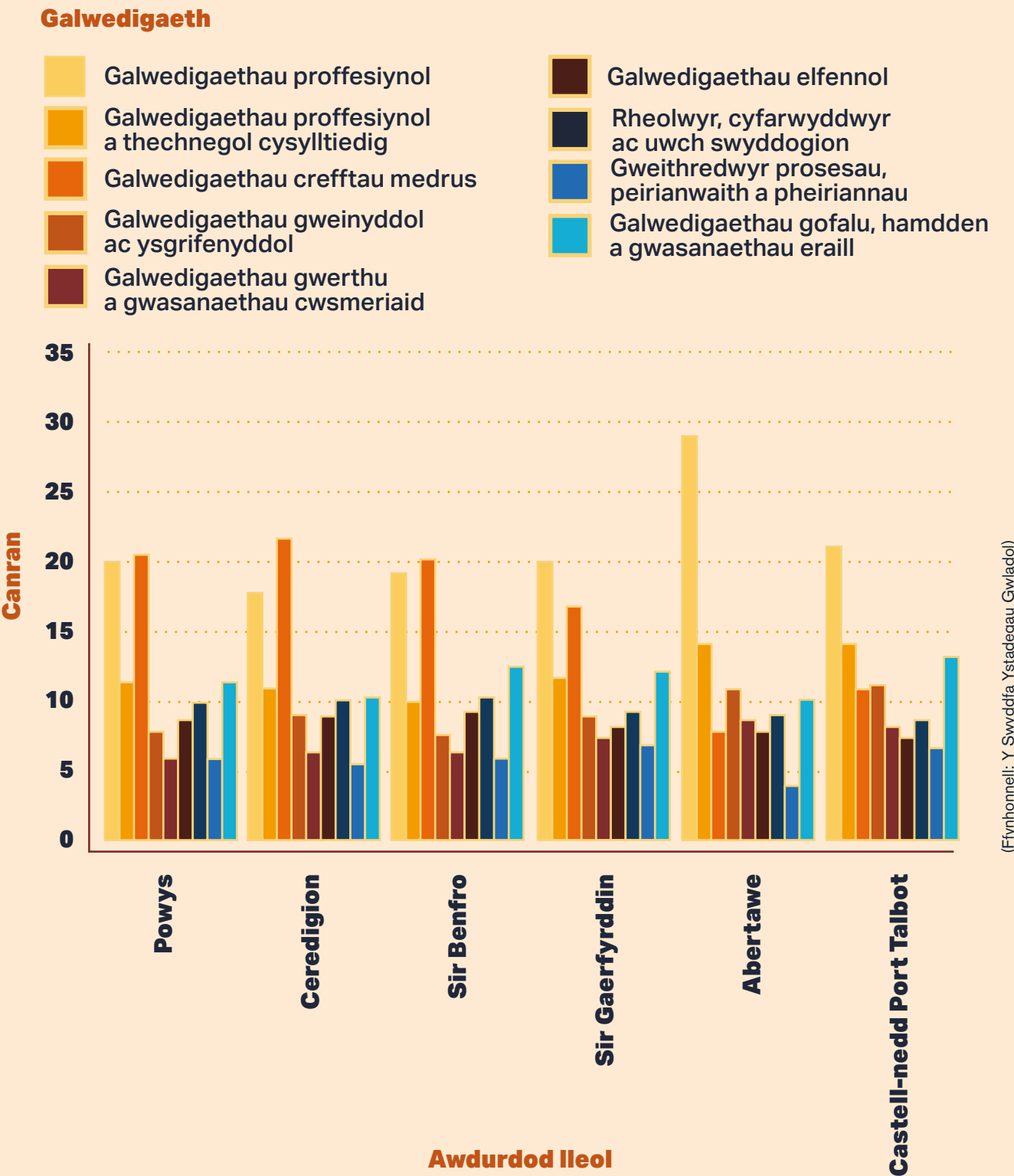
Mae 59% o siaradwyr Cymraeg 16 oed neu hŷn mewn gwaith heddiw, a hynny'n gyfystyr â 231,400 o bobl. Nid yw'r ffigwr hwn yn cynnwys pobl wedi ymddeol na myfyrwyr oni bai eu bod wedi nodi eu bod yn gweithio. **O edrych ar y boblogaeth gyfan sydd mewn gwaith, bu cynnydd yn nifer a chanran y rhai sy'n gallu siarad Cymraeg** ers 2011 ac erbyn hyn mae 16.9% yn medru'r iaith. Mae hynny'n cyd-fynd â'r cynnydd bychan yn nifer y siaradwyr 25–44 oed dros yr un cyfnod.

Mae'r Swyddfa Ystadegau Gwladol yn categorïddio swyddi yn ddibynnol ar y lefel o gymhwyster, hyfforddiant a phrofiad sydd ei angen ar gyfer gwneud swydd. **Mewn galwedigaethau proffesiynol y ceir y gyfran uchaf o'r gweithlu sy'n gallu siarad Cymraeg (21%)**, dyma swyddi ar lefel lle mae gofyn am radd prifysgol neu gymhwyster cyfatebol fel arfer. Mae 19.1% o'r rhai sy'n gweithio mewn galwedigaethau crefftau medrus yn gallu siarad Cymraeg, swyddi lle mae rhywun fel arfer wedi hyfforddi am gyfnod wrth eu gwaith. Ac mae 18.8% o'r rhai sy'n gweithio mewn galwedigaethau proffesiynol a thechnegol cysylltiedig yn medru'r Gymraeg, dyma swyddi lle mae gofyn am gymhwyster galwedigaethol o lefel uchel a chyfnod o hyfforddiant fel arfer.

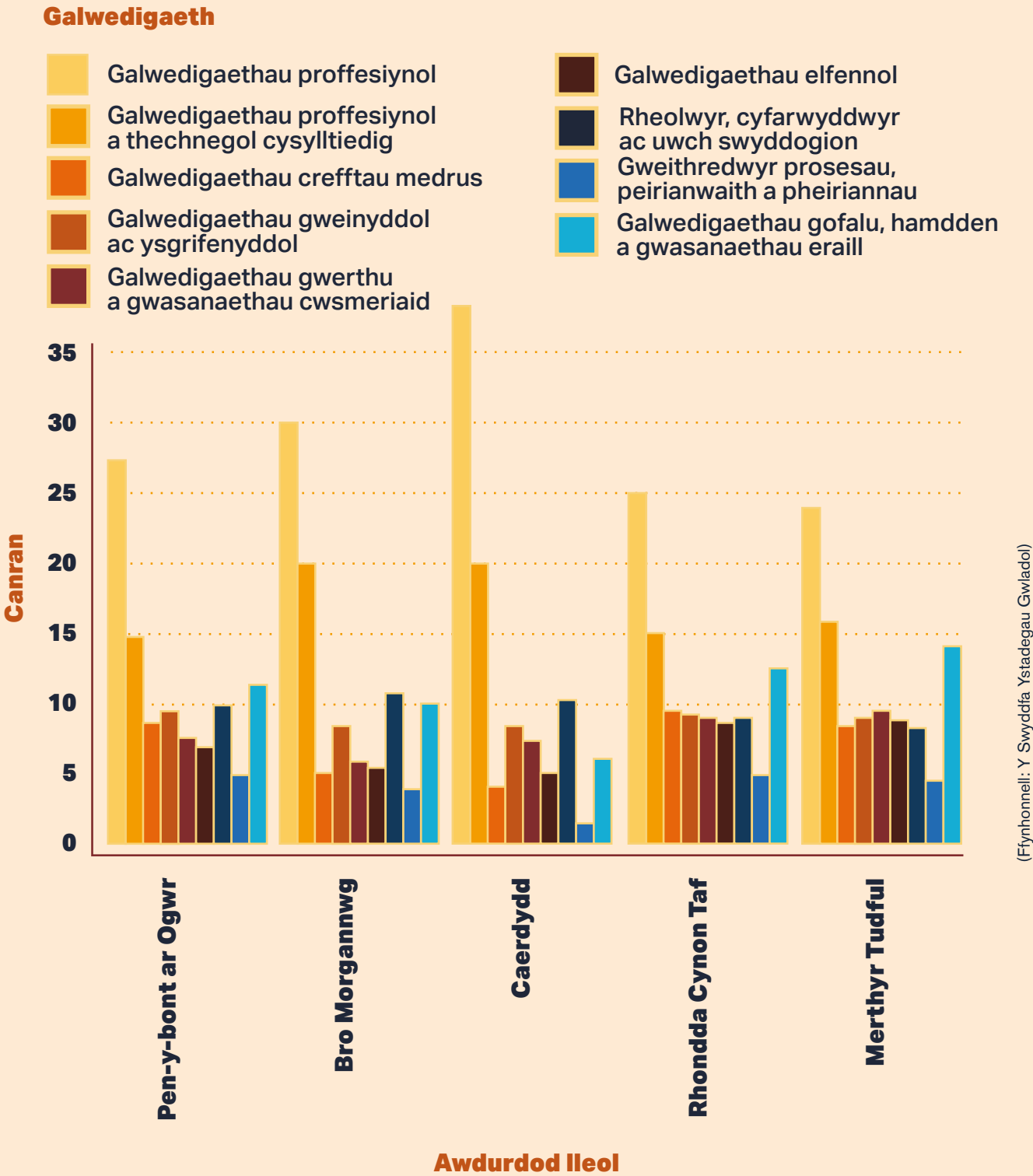
Siart 48: Dosbarthiad y siaradwyr Cymraeg 16 oed a throsodd mewn gwaith yn ystod yr wythnos cyn Cyfrifiad 2021, fesul awdurdod lleol yng ngogledd Cymru, yn ôl galwedigaeth

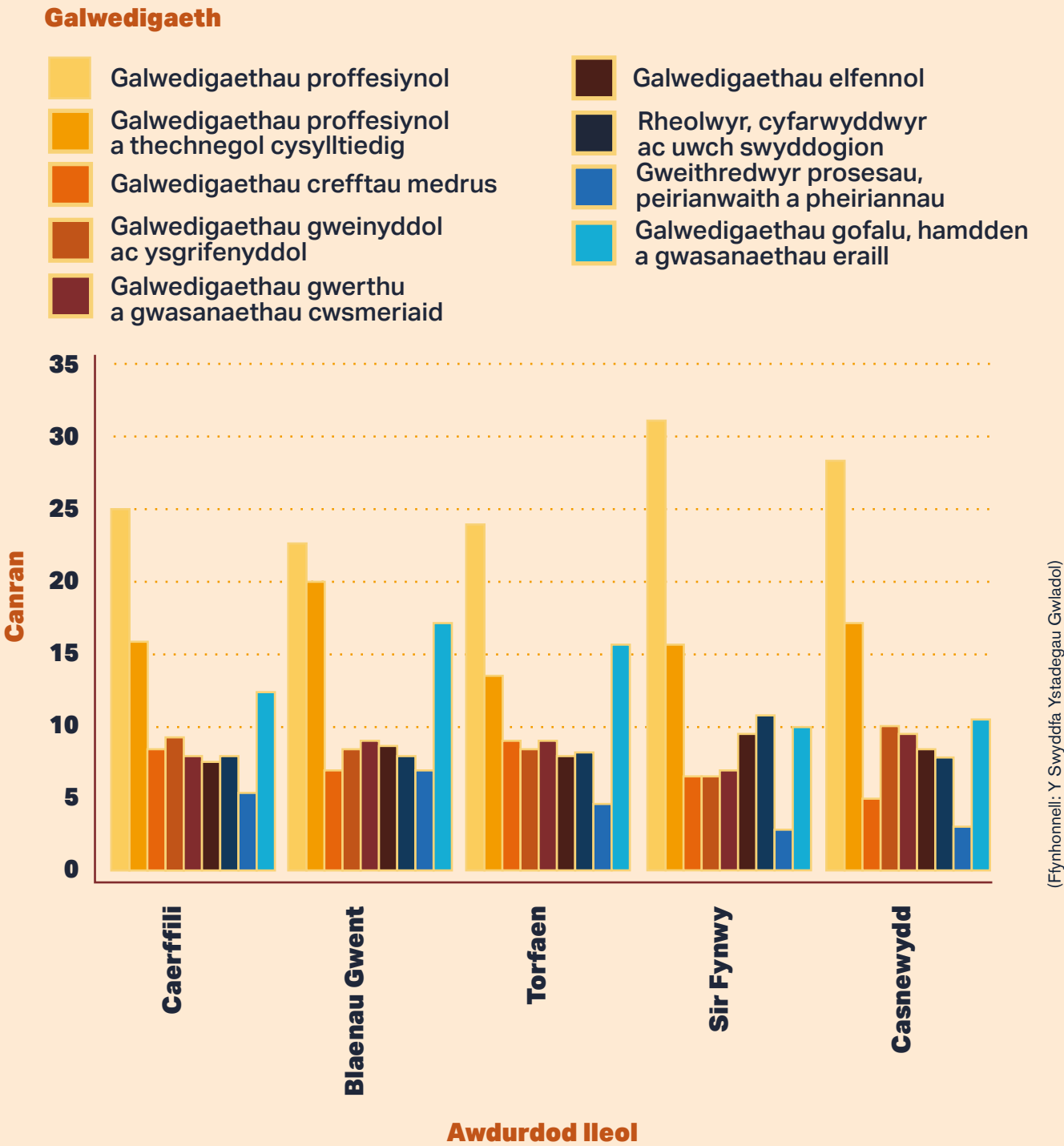
Siart 49: Dosbarthiad y siaradwyr Cymraeg 16 oed a throsodd mewn gwaith yn ystod yr wythnos cyn Cyfrifiad 2021, fesul awdurdod lleol yn ne-orllewin a chanolbarth Cymru, yn ôl galwedigaeth

Siart 50: Dosbarthiad y siaradwyr Cymraeg 16 oed a throsodd mewn gwaith yn ystod yr wythnos cyn Cyfrifiad 2021, fesul awdurdod lleol yng nghanol de Cymru, yn ôl galwedigaeth

Siart 51: Dosbarthiad y siaradwyr Cymraeg 16 oed a throsodd mewn gwaith yn ystod yr wythnos cyn Cyfrifiad 2021, fesul awdurdod lleol yng ne-ddwyrain Cymru yn ôl galwedigaeth

O edrych ar alwedigaethau ar lefel awdurdod lleol a gan ystyried siaradwyr Cymraeg sydd mewn gwaith yn unig, mae'r ganran o siaradwyr Cymraeg sy'n gweithio mewn galwedigaethau proffesiynol yn sylweddol uwch nag unrhyw alwedigaeth arall yn awdurdodau lleol y gogledd-ddwyrain a'r de-ddwyrain. **Yn awdurdodau lleol y gorllewin a'r canolbarth, mae'r canrannau o siaradwyr Cymraeg sy'n gweithio mewn galwedigaethau proffesiynol yn dal i fod yn uwch na'r rhan fwyaf o alwedigaethau eraill, ond mae canran yr un mor uchel yn gweithio mewn galwedigaeth crefftau medrus.** Yn wir, mae ychydig mwy yn gweithio yn y crefftau medrus yn awdurdodau lleol gwledig Powys, Ceredigion a Sir Benfro nag sydd mewn galwedigaethau proffesiynol.

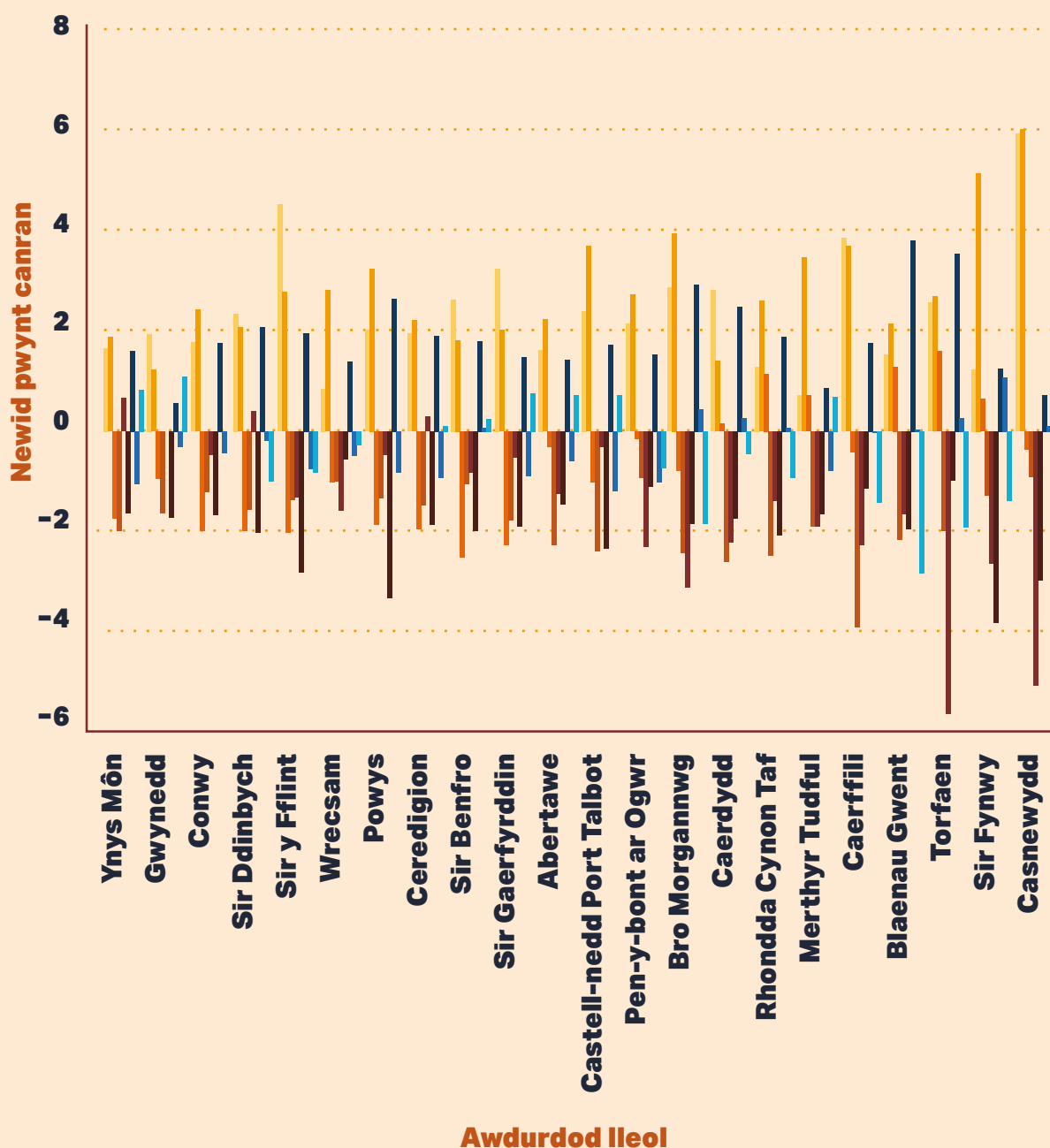
Ar y llaw arall, **yn y brifddinas y mae'r ganran uchaf o siaradwyr Cymraeg sy'n gweithio mewn galwedigaethau proffesiynol.** Mae 38.6% o siaradwyr Cymraeg Caerdydd sydd mewn gwaith yn gweithio mewn galwedigaethau proffesiynol, tra bod 19.7% yn gweithio mewn galwedigaethau proffesiynol a thechnegol cysylltiedig. Mae'r 38.6% hwn yn y galwedigaethau proffesiynol dros ddwbl y ganran a geir yng Ngwynedd ac Ynys Môn, er enghraifft, ac **yng Nghaerdydd mae'r nifer uchaf o siaradwyr yn y galwedigaethau proffesiynol hefyd (7,038).**

Mae newid i'w weld yng nghanran a nifer y siaradwyr mewn gwahanol alwedigaethau rhwng 2011 a 2021. Cafwyd cynnydd ymhob awdurdod lleol yng nghanran y siaradwyr Cymraeg mewn gwaith sy'n gweithio yn y galwedigaethau proffesiynol, y galwedigaethau proffesiynol a thechnegol cysylltiedig, a'r rheini sy'n gweithio fel rheolwyr, cyfarwyddwyr ac uwch swyddogion. Ac mae'r cynnydd mwyaf yn y categorïau hyn i'w weld, ar y cyfan, yn y de-ddwyrain.

Cafwyd cynnydd hefyd ym mhob awdurdod lleol yn nifer y siaradwyr Cymraeg sy'n gweithio yn y galwedigaethau proffesiynol a'r galwedigaethau proffesiynol a thechnegol cysylltiedig. Gostwng wnaeth nifer y siaradwyr Cymraeg sy'n gweithio mewn crefftau medrus yn awdurdodau lleol y gogledd, y canolbarth a'r de-orllewin, tra bu cynnydd bychan yn awdurdodau lleol y de-ddwyrain.

Siart 52: Newid yng nghanran y siaradwyr Cymraeg 16 oed a throsodd mewn gwaith yn ystod yr wythnos cyn Cyfrifiad 2011 a 2021, yn ôl galwedigaeth, fesul awdurdod lleol (newid pwynt canrannol)

Galwedigaeth

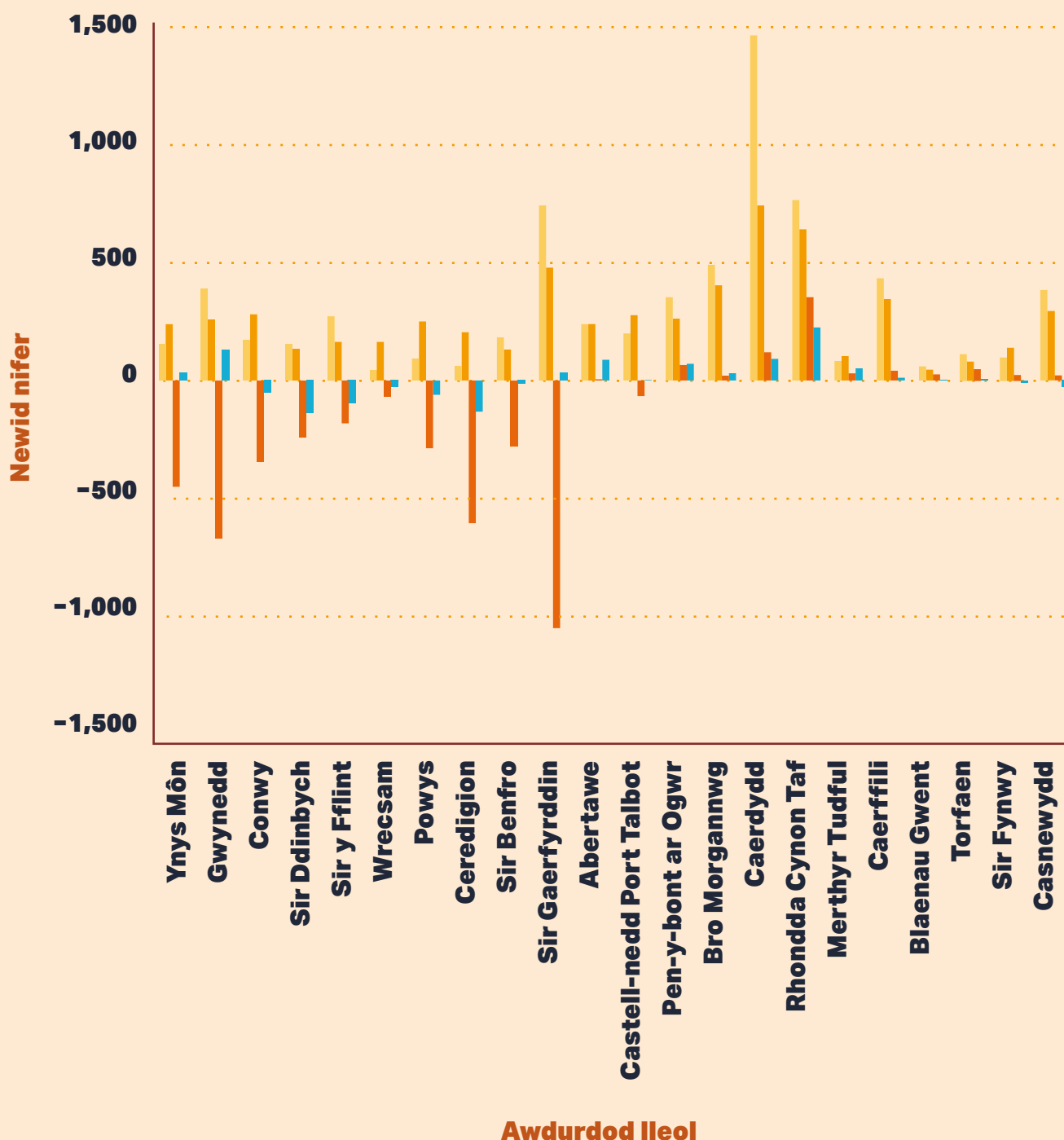

(Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)

Siart 53: Newid yn nifer y siaradwyr Cymraeg 16 oed a throsodd mewn gwaith yn ystod yr wythnos cyn Cyfrifiad 2011 a 2021, yn ôl galwedigaeth, fesul awdurdod lleol

Galwedigaeth

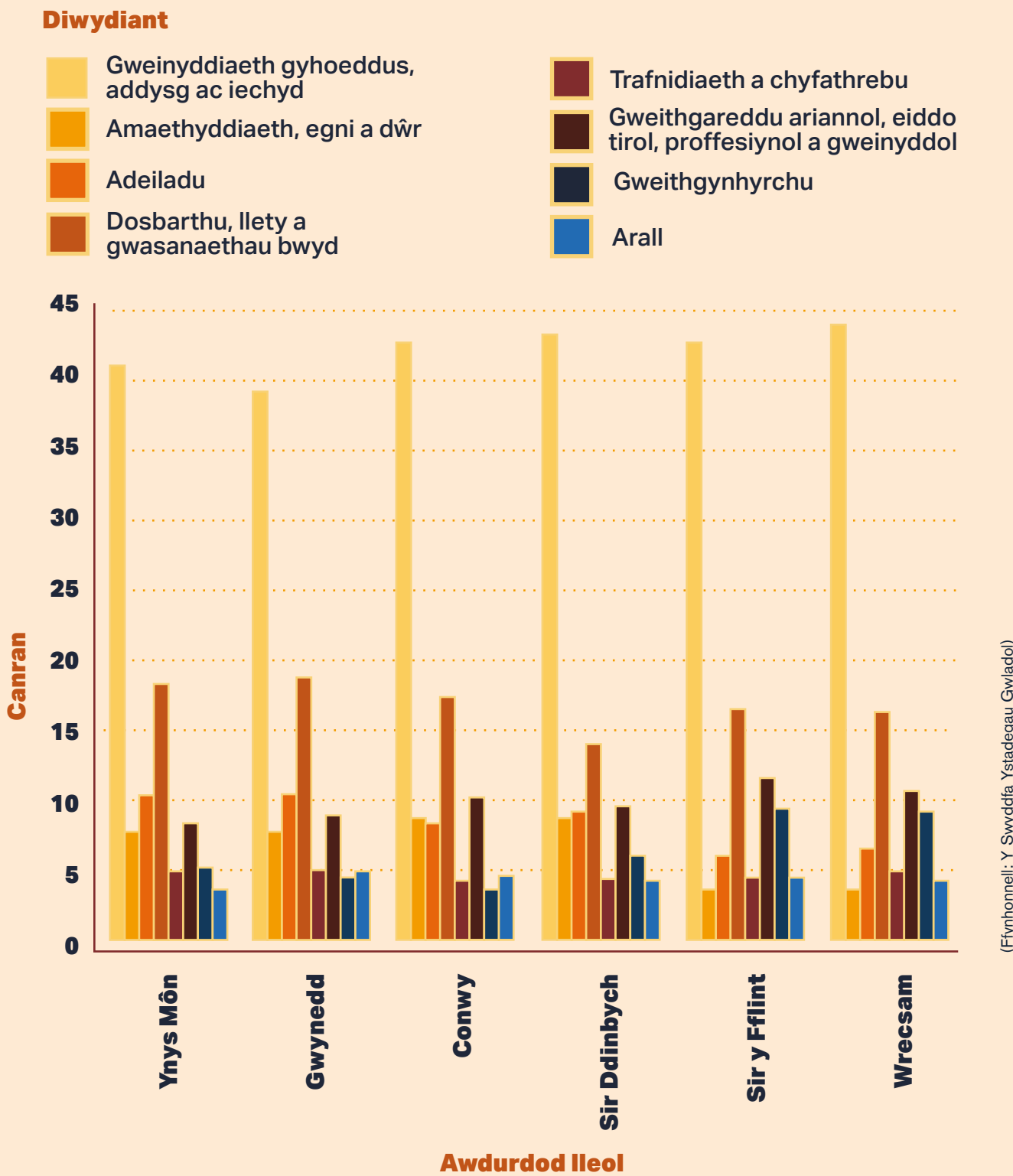
- Galwedigaethau proffesiynol
- Galwedigaethau proffesiynol a thechnegol cysylltiedig
- Galwedigaethau crefftau medrus
- Galwedigaethau gofalu, hamdden a gwasanaethau eraill

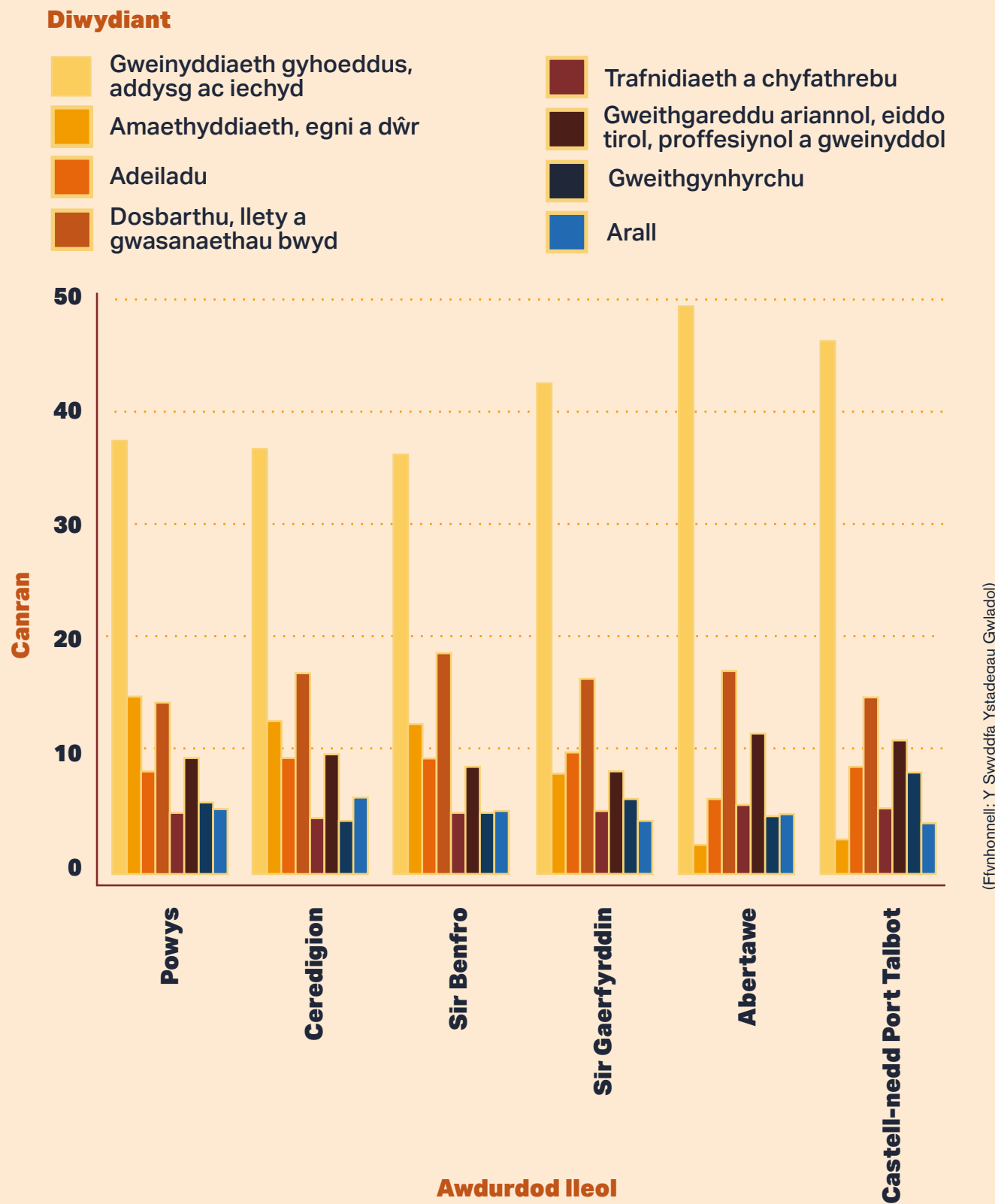
(Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)

11.2 Diwydiant

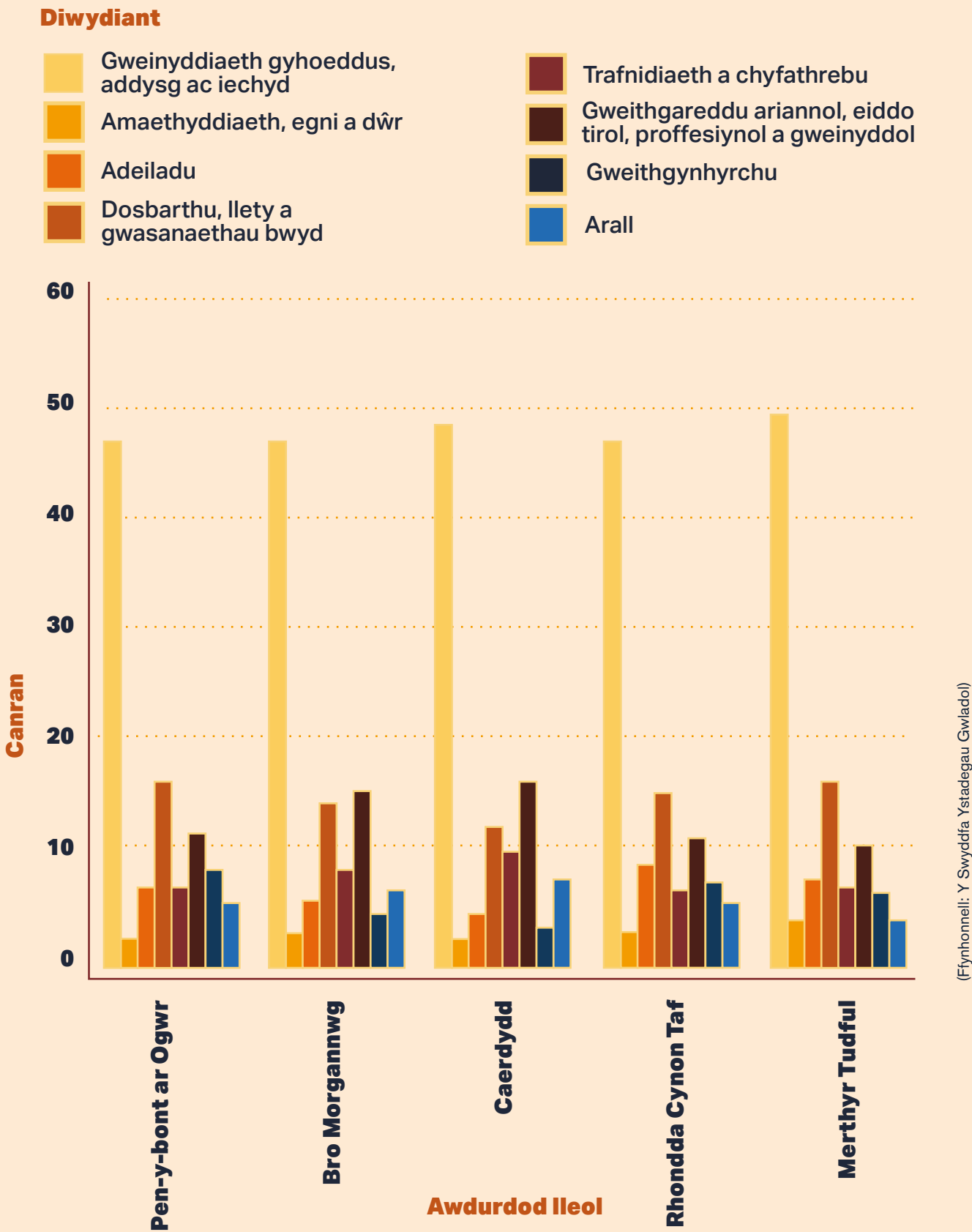
Siart 54: Dosbarthiad y siaradwyr Cymraeg 16 oed a throsodd mewn gwaith yn ystod yr wythnos cyn Cyfrifiad 2021, fesul awdurdod lleol yng ngogledd Cymru yn ôl diwydiant

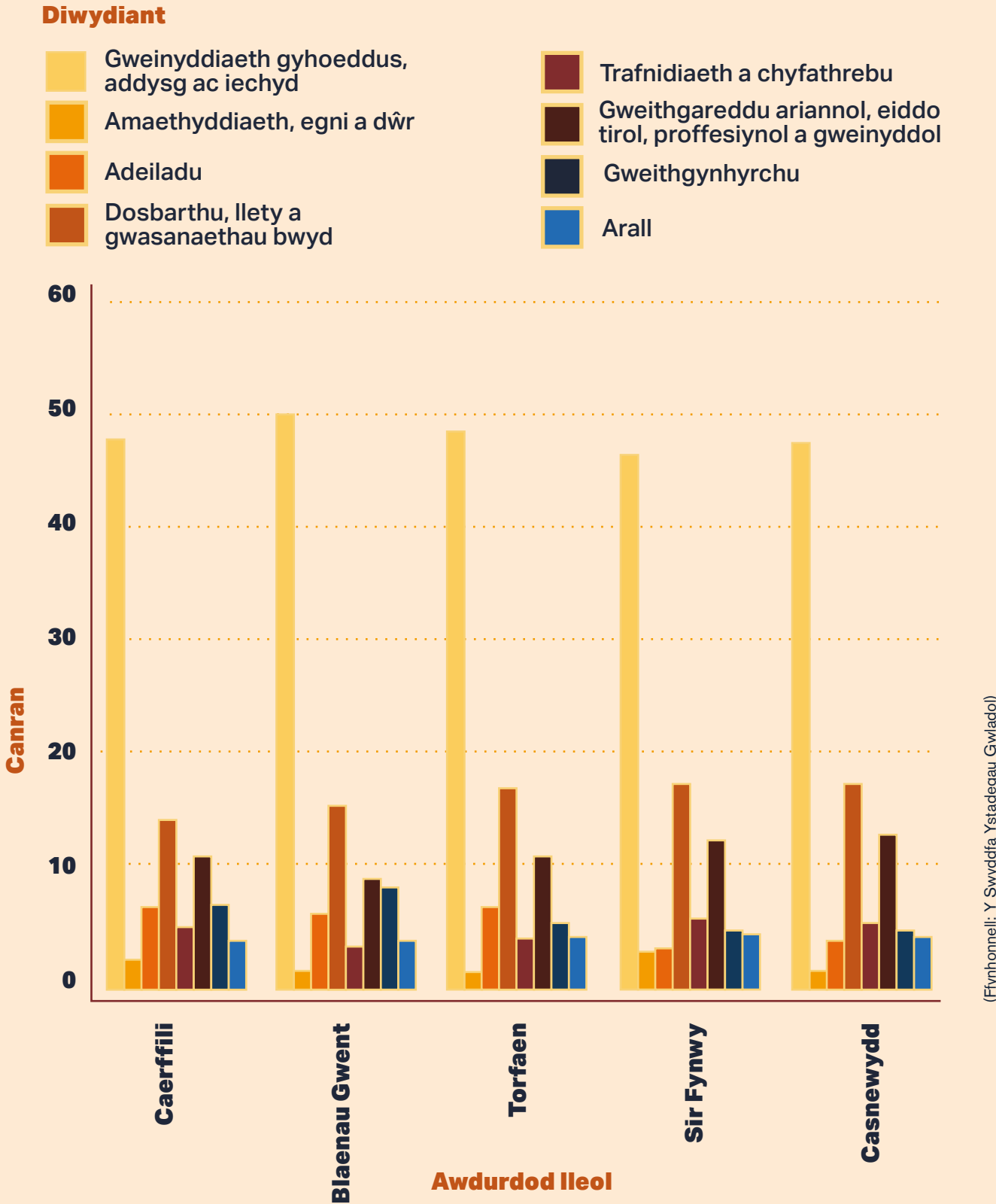
Siart 55: Dosbarthiad y siaradwyr Cymraeg 16 oed a throsodd mewn gwaith yn ystod yr wythnos cyn Cyfrifiad 2021, fesul awdurdod lleol yn ne-orllewin a chanolbarth Cymru yn ôl diwydiant

Siart 56: Dosbarthiad y siaradwyr Cymraeg 16 oed a throsodd mewn gwaith yn ystod yr wythnos cyn Cyfrifiad 2021, fesul awdurdod lleol yng nghanol de Cymru yn ôl diwydiant

Siart 57: Dosbarthiad y siaradwyr Cymraeg 16 oed a throsodd mewn gwaith yn ystod yr wythnos cyn Cyfrifiad 2021, fesul awdurdod lleol yn ne-ddwyrain Cymru yn ôl diwydiant

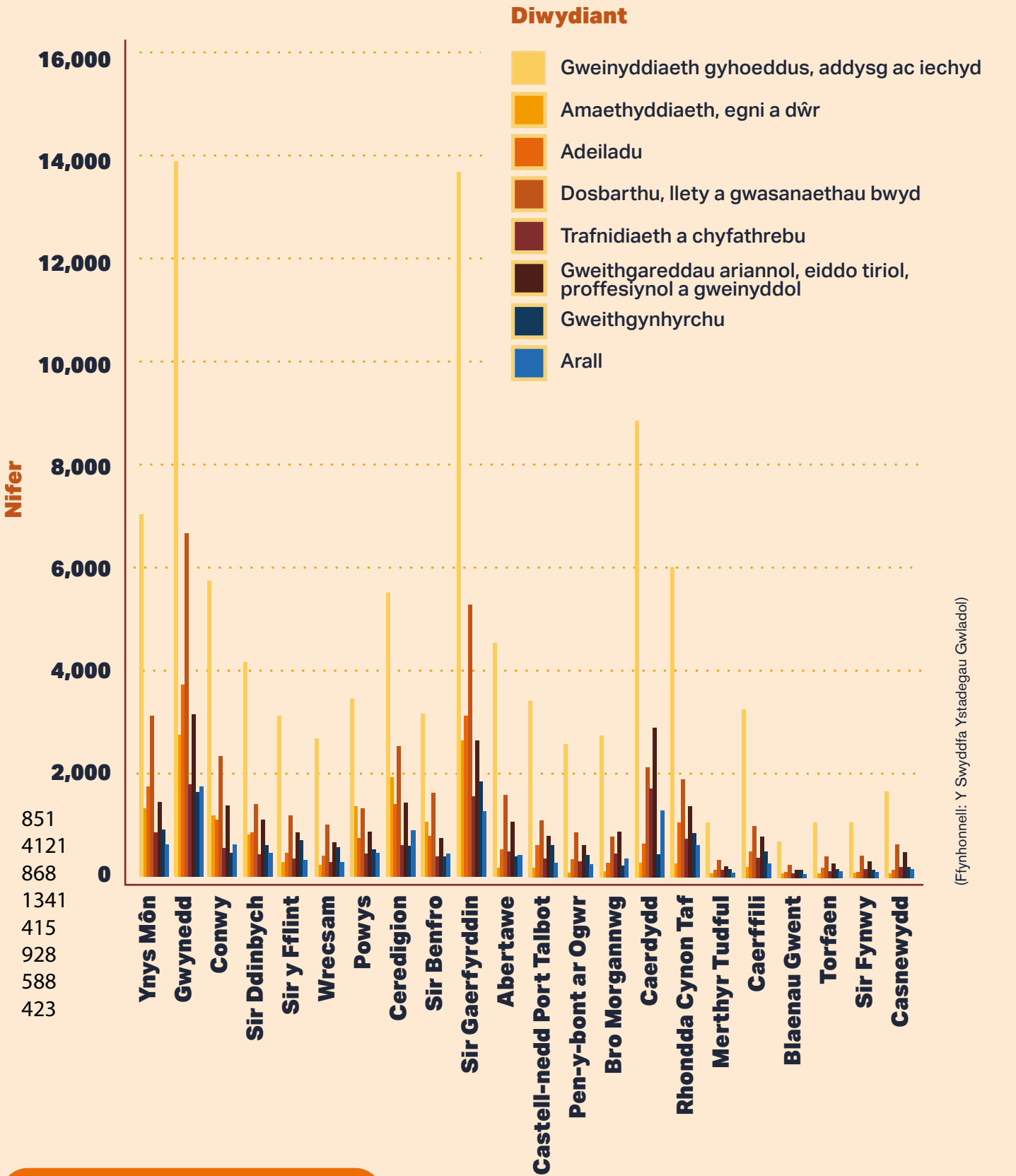

Mae'r gyfran fwyaf o siaradwyr Cymraeg yn gweithio mewn gweinyddiaeth gyhoeddus, addysg ac iechyd, ac mae hynny'n wir hefyd ym mhob awdurdod lleol. Mae tua hanner y siaradwyr Cymraeg sydd mewn gwaith ym Mlaenau Gwent, Merthyr Tudful ac Abertawe yn gweithio yn un o'r meysydd hyn, er enghraifft. Ceir y niferoedd uchaf yn gweithio yn y diwydiannau hyn, ar y llaw arall, yng Ngwynedd (13,874) a Sir Gaerfyrddin (13,661).

Wrth edrych ar y diwydiannau eu hunain yn hytrach na dosbarthiad y siaradwyr Cymraeg, **ceir mai yn y diwydiant amaethyddiaeth, egni a dŵr y mae'r ganran uchaf o weithwyr sy'n siarad Cymraeg** â 30% o'r gweithlu yn gallu siarad Cymraeg. Mae canran y gweithlu sy'n siarad Cymraeg yn y sector hwn mor uchel ag 84% yng Ngwynedd, 73.4% yn Ynys Môn, a 70.8% yng Ngheredigion.

Yn ail mae'r gweithlu addysg lle mae 27.3% yn gallu siarad Cymraeg. Mae'r ganran isaf i'w chael yn y maes gweithgynhyrchu, lle mae 10.4% o'r gweithlu yn gallu siarad Cymraeg. Ond er bod y ganran yn isel yn genedlaethol, mae dros hanner y gweithlu gweithgynhyrchu yn gallu siarad Cymraeg yng Ngwynedd ac Ynys Môn.

Siart 58: Nifer y siaradwyr Cymraeg 16 oed a throsodd mewn gwaith yn ystod yr wythnos cyn Cyfrifiad 2021, yn ôl awdurdod lleol a diwydiant

Casgliadau'r Comisiynydd

Mae'r gyfran fwyaf o siaradwyr Cymraeg yn gweithio mewn galwedigaethau proffesiynol. Gellir tybio mai dyma'r math o swyddi sydd i'w cael mewn sefydliadau sydd dan ddyletswydd i gydymffurfio â safonau'r Gymraeg ac felly mae cyfle i fanteisio ar sgiliau iaith siaradwyr Cymraeg yn y mathau hyn o swyddi.

Mae'n arwyddocaol hefyd bod y gyfran fwyaf o siaradwyr Cymraeg yn gweithio ym maes iechyd ac addysg ac **mae angen sicrhau bod siaradwyr Cymraeg yn defnyddio eu sgiliau iaith yn y meysydd hyn gan fod galw am fwy o athrawon a gweithwyr iechyd sy'n medru'r Gymraeg.**

Wrth ymdrin â sectorau penodol, mae'n bwysig cofio bod canran uchel o weithwyr amaethyddiaeth, egni a dŵr a gweithwyr ym myd addysg yn siarad Cymraeg. **Rhaid felly pwysleisio gwerth adnoddau neu wasanaethau Cymraeg ar gyfer y sectorau hynny a sicrhau eu bod ar gael yn hwylus ac yn rhagweithiol.**

Nid yw'r ffaith bod llai o siaradwyr Cymraeg yn gweithio mewn sectorau neu feysydd penodol eraill yn golygu y dylid diystyru sgiliau iaith y bobl hynny chwaith. **Mae'n bwysig edrych ar bob awdurdod lleol yn unigol er mwyn canfod ble mae siaradwyr Cymraeg yn gweithio ac annog pob un i ddefnyddio'u sgiliau iaith yn y gweithle.** Er mai yn y sector gweithgynhyrchu mae'r ganran isaf o siaradwyr yn genedlaethol, mae'r ganran yn uchel yng Ngwynedd a Môn er enghraifft, a dylid cadw hynny mewn cof wrth ddarparu ar gyfer y sector yn yr ardaloedd hynny yn benodol.

ATODIAD

Tablau ychwanegol

Tabl 3: Nifer a chanran y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg yng Nghymru yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl awdurdod lleol

Cyfrifiad	Cyfanswm preswylwyr arferol 3 blwydd oed a throsodd	Gallu siarad Cymraeg	
		Nifer	Canran
Ynys Môn	67,085	37,413	55.8
Gwynedd	114,307	73,560	64.3
Conwy	111,805	29,000	25.9
Sir Ddinbych	93,059	20,946	22.5
Sir y Fflint	150,556	17,428	11.6
Wrecsam	131,080	15,953	12.2
Powys	129,907	21,358	16.4
Ceredigion	69,917	31,678	45.3
Sir Benfro	120,203	20,626	17.2
Sir Gaerfyrddin	182,718	72,838	39.9
Abertawe	231,888	25,986	11.2
Castell-nedd Port Talbot	138,322	18,662	13.5
Pen-y-bont ar Ogwr	141,306	13,037	9.2
Bro Morgannwg	128,088	14,737	11.5
Caerdydd	351,244	42,757	12.2
Rhondda Cynon Taf	230,325	28,556	12.4
Merthyr Tudful	56,957	5,079	8.9
Caerffili	170,683	17,837	10.4
Blaenau Gwent	64,793	4,035	6.2
Torfaen	89,367	7,366	8.2
Sir Fynwy	90,690	7,852	8.7
Casnewydd	153,872	11,594	7.5

(Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)

Tabl 5: Newid yng nghanran y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg yng Nghymru, yn ôl awdurdod lleol (newid pwynt canrannol), 1981–2021

Awdurdod lleol	Newid pwynt canran				1981–2021
	1981–1991	1991–2001	2001–2011	2011–2021	
Ynys Môn	1.0	-1.9	-2.9	-1.4	-5.2
Gwynedd	-1.7	-3.1	-3.6	-1.0	-9.4
Conwy	-1.0	-1.2	-2.0	-1.5	-5.7
Sir Ddinbych	-1.3	-0.5	-1.8	-2.1	-5.7
Sir y Fflint	0.8	0.9	-1.2	-1.6	-1.1
Wreccsam	-0.9	0.8	-1.7	-0.7	-2.5
Powys	0.0	0.4	-2.5	-2.2	-4.3
Ceredigion	-4.1	-7.1	-4.7	-2.0	-17.9
Sir Benfro	0.3	3.5	-2.6	-2.0	-0.8
Sir Gaerfyrddin	-4.2	-4.5	-6.4	-4.0	-19.1
Abertawe	-1.4	0.1	-2.0	-0.2	-3.5
Castell-nedd Port Talbot	-1.2	0.1	-2.7	-1.8	-5.6
Pen-y-bont ar Ogwr	0.1	2.5	-1.1	-0.5	1.0
Bro Morgannwg	0.9	4.5	-0.5	0.7	5.6
Caerdydd	0.7	4.4	0.1	1.1	6.3
Rhondda Cynon Taf	-0.1	3.5	-0.2	0.1	3.3
Merthyr Tudful	-0.9	2.7	-1.3	0.0	0.5
Caerffili	0.7	5.2	0.0	-0.8	5.1
Blaenau Gwent	0.0	7.3	-1.7	-1.6	4.0
Torfaen	-0.1	8.7	-1.3	-1.6	5.7
Sir Fynwy	-0.6	7.1	0.6	-1.2	5.9
Casnewydd	-0.1	8.7	-0.7	-1.8	5.1

(Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)

Tabl 6: Newid yn nifer y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg yng Nghymru, yn ôl awdurdod lleol (newid personau), 1981–2021

Awdurdod lleol	Newid personau				1981–2021
	1981–1991	1991–2001	2001–2011	2011–2021	
Ynys Môn	1,918	-2,353	-325	-1,155	-1,915
Gwynedd	170	-873	-846	-3,440	-4,989
Conwy	888	-150	-698	-1,600	-1,560
Sir Ddinbych	-396	890	-1,524	-1,290	-2,320
Sir y Fflint	1,739	2,196	-1,256	-1,915	764
Wrecsam	-466	1,745	-1,446	-706	-873
Powys	1,297	2,044	-1,824	-2,632	-1,115
Ceredigion	863	1,898	-2,954	-3,286	-3,479
Sir Benfro	875	4,238	-1,181	-2,160	1,772
Sir Gaerfyrddin	-4,056	-5,010	-6,148	-5,210	-20,424
Abertawe	-3,496	348	-2,606	-346	-6,100
Castell-nedd Port Talbot	-2,208	-358	-2,706	-2,036	-7,308
Pen-y-bont ar Ogwr	209	3,115	-294	-66	2,964
Bro Morgannwg	1,264	5,320	195	1,548	8,327
Caerdydd	2,358	14,433	4,231	6,022	27,044
Rhondda Cynon Taf	-671	7,911	-167	777	7,850
Merthyr Tudful	-669	1,307	-504	51	185
Caerffili	1,196	8,504	1,014	-1,414	9,300
Blaenau Gwent	-86	4,878	-1,133	-1,249	2,410
Torfaen	-50	7,661	-1,139	-1,275	5,197
Sir Fynwy	-371	6,022	1,092	-928	5,815
Casnewydd	-161	10,258	-133	-1,408	8,556

(Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)

Tabl 9: Nifer a chanran y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg yng Nghymru yn ôl grŵp oedran, 1981–2021

Grŵp oedran	Gallu siarad Cymraeg									
	Nifer					Canran				
	1981	1991	2001	2011	2021	1981	1991	2001	2011	2021
3–4	8,326	12,160	13,239	16,495	11,947	13.3	16.2	18.8	23.3	18.2
5–15	82,713	101,076	171,168	152,255	134,673	18.3	25.9	40.8	40.3	34.3
16–24	55,353	59,539	70,060	80,909	73,738	15.0	17.1	22.2	21.6	22.4
25–44	109,800	113,265	116,715	113,484	118,848	15.6	14.5	15.1	15.0	16.0
45–64	131,414	111,165	112,742	107,941	107,345	20.7	17.4	15.6	13.3	13.0
65+	115,926	110,893	98,444	90,932	91,745	27.4	22.6	19.5	16.2	13.9

(Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)

Tabl 12: Canran y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg yng Nghymru yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl awdurdod lleol a grŵp oedran

Awdurdod lleol	Gallu siarad Cymraeg					
	Canran					
	3–4	5–15	16–24	25–44	45–64	65+
Ynys Môn	53.3	75.6	68.9	60.5	49.2	45.8
Gwynedd	71.0	88.6	60.2	68.2	60.2	54.7
Conwy	23.2	43.8	36.7	27.2	21.1	19.4
Sir Ddinbych	23.2	37.3	28.5	21.6	18.1	18.4
Sir y Fflint	10.7	27.4	17.2	9.8	7.8	6.7
Wrecsam	11.6	27.6	17.4	10.2	6.9	9.1
Powys	17.5	35.5	24.0	15.4	12.0	11.8
Ceredigion	52.2	74.9	37.9	48.3	40.6	39.9
Sir Benfro	18.0	34.0	24.2	15.6	12.2	13.3
Sir Gaerfyrddin	38.3	57.9	45.6	36.0	32.9	40.1
Abertawe	11.0	25.8	13.7	8.6	6.6	9.8
Castell-nedd Port Talbot	13.6	25.8	17.2	12.2	8.9	11.6
Pen-y-bont ar Ogwr	9.0	20.4	14.6	9.4	5.5	4.7
Bro Morgannwg	15.1	29.2	18.1	10.5	6.6	4.9
Caerdydd	13.4	28.4	13.9	10.6	7.5	5.8
Rhondda Cynon Taf	15.9	27.0	20.4	13.9	6.3	4.2
Merthyr Tudful	8.8	21.7	15.5	9.1	4.0	3.2
Caerffili	13.0	28.5	18.8	10.1	4.6	2.6
Blaenau Gwent	6.0	20.4	14.0	5.3	2.0	1.2
Torfaen	9.8	28.2	16.1	6.1	2.5	1.8
Sir Fynwy	11.6	33.1	17.9	5.5	3.6	2.9
Casnewydd	7.1	25.2	13.9	4.6	2.4	1.7

(Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)

Tabl 13: Nifer y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg yng Nghymru yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl awdurdod lleol a grŵp oedran

Awdurdod lleol	Gallu siarad Cymraeg					
	Nifer					
	3–4	5–15	16–24	25–44	45–64	65+
Ynys Môn	757	6,445	3,976	8,428	9,468	8,340
Gwynedd	1,605	12,474	8,588	17,002	18,975	14,918
Conwy	485	5,848	3,416	6,330	6,836	6,085
Sir Ddinbych	467	4,527	2,430	4,334	4,820	4,368
Sir y Fflint	344	5,414	2,386	3,638	3,411	2,235
Wrecsam	344	4,928	2,210	3,424	2,551	2,497
Powys	430	5,288	2,585	4,015	4,645	4,397
Ceredigion	598	5,525	3,977	6,541	7,694	7,343
Sir Benfro	438	5,179	2,543	3,977	4,179	4,310
Sir Gaerfyrddin	1,486	13,518	7,586	14,881	17,124	18,243
Abertawe	530	7,527	4,246	4,930	3,986	4,768
Castell-nedd Port Talbot	417	4,653	2,548	4,173	3,372	3,499
Pen-y-bont ar Ogwr	284	3,798	1,961	3,404	2,180	1,410
Bro Morgannwg	451	5,143	2,088	3,305	2,341	1,407
Caerdydd	1,076	13,332	8,373	10,937	6,018	3,022
Rhondda Cynon Taf	826	8,430	5,094	8,272	3,967	1,967
Merthyr Tudful	125	1,705	885	1,384	624	356
Caerffili	513	6,616	3,128	4,453	2,201	929
Blaenau Gwent	86	1,676	860	883	366	164
Torfaen	207	3,433	1,367	1,411	611	336
Sir Fynwy	196	3,559	1,339	1,063	1,000	693
Casnewydd	284	5,655	2,157	2,063	978	457

(Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)

Tabl 14: Newid yng nghanran y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg yng Nghymru yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl grŵp oedran ac awdurdod lleol (newid pwynt canrannol), 2011–21

Awdurdod lleol	Gallu siarad Cymraeg					
	Newid pwynt canran					
	3–4	5–15	16–24	25–44	45–64	65+
Ynys Môn	-0.8	-4.5	1.7	2.1	-0.7	-3.7
Gwynedd	-2.0	-3.7	1.6	-0.3	0.8	-3.3
Conwy	-8.5	-5.4	3.2	-0.1	0.4	-2.8
Sir Ddinbych	-4.4	-8.6	2.2	-0.6	-0.4	-3.0
Sir y Fflint	-3.7	-8.6	0.5	-0.3	0.5	-1.3
Wrecsam	-3.8	-3.4	2.0	1.7	-1.1	-2.6
Powys	-7.6	-6.8	-1.4	1.4	-0.2	-3.0
Ceredigion	-6.1	-7.1	2.6	1.0	-1.7	-6.5
Sir Benfro	-4.0	-9.6	-0.1	1.8	-1.2	-2.2
Sir Gaerfyrddin	-7.2	-2.1	-0.6	-0.8	-5.2	-8.7
Abertawe	-3.6	-0.2	2.7	1.3	-0.9	-3.1
Castell-nedd Port Talbot	-4.3	-7.1	-1.3	1.5	-1.2	-4.1
Pen-y-bont ar Ogwr	-6.3	-6.7	-0.2	1.8	1.2	-0.5
Bro Morgannwg	-1.6	-2.8	2.5	2.7	1.5	0.0
Caerdydd	-1.7	-0.8	1.5	1.3	1.7	0.8
Rhondda Cynon Taf	-4.4	-5.7	0.9	3.2	1.5	-0.6
Merthyr Tudful	-4.8	-2.8	1.0	2.2	0.5	-1.0
Caerffili	-7.7	-7.8	1.1	1.9	1.2	0.1
Blaenau Gwent	-7.5	-13.6	1.5	1.8	0.1	-0.1
Torfaen	-7.4	-12.1	0.3	1.7	0.3	-0.2
Sir Fynwy	-6.6	-8.9	2.6	1.5	0.3	0.2
Casnewydd	-6.9	-13.4	1.0	1.1	0.2	0.0

(Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)

Tabl 15: Nifer a chanran y plant 3–4 oed mewn aelwydydd un teulu sy'n medru siarad Cymraeg yng Nghymru, yn ôl cyfansoddiad yr aelwyd, 2001–21

	2001			2011		2021	
Cyfansoddiad yr aelwyd		Nifer	Canran	Nifer	Canran	Nifer	Canran
Cartrefi un rhiant	Dim oedolion yn medru siarad Cymraeg	1358	9.8	2012	14.4	1,060	7.2
	Un oedolyn yn medru siarad Cymraeg	1,134	55.1	1,220	53.3	1,240	52.2
	Dau neu fwy o oedolion yn medru siarad Cymraeg	12	70.6	16	61.5	20	50
	Cyfanswm	2504	15.7	3,248	19.9	2,320	13.5
Cartref cwpl	Dim oedolion yn medru siarad Cymraeg	3,244	8.6	4,775	13.2	2,335	7.3
	Un oedolyn yn medru siarad Cymraeg	2,822	39.8	3,668	45.4	2,860	40.4
	Dau neu fwy o oedolion yn medru siarad Cymraeg	3,890	81.8	3,707	82.2	3,615	80.7
	Cyfanswm	9,956	20	12,150	24.8	8,810	20.3
Pob aelwyd un teulu	Cyfanswm	12,460	19	15,398	23.6	11,130	18.4

(Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)

Tabl 16: Canran y plant 3–4 oed mewn aelwydydd un teulu sy'n medru siarad Cymraeg yn awdurdodau lleol Cymru yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl cyfansoddiad yr aelwyd

Awdurdod lleol	Cartref un rhiant		Cartref cwpl		
	Dim oedolion yn medru siarad Cymraeg	Un oedolyn yn medru siarad Cymraeg	Dim oedolion yn medru siarad Cymraeg	Un oedolyn yn medru siarad Cymraeg	Dau neu fwy o oedolion yn medru siarad Cymraeg
Ynys Môn	11.1	65.9	16.7	42.9	81.2
Gwynedd	31.0	77.0	28.6	60.0	88.7
Conwy	8.8	40.9	8.6	32.4	71.4
Sir Ddinbych	11.2	45.0	9.3	40.7	82.5
Sir y Fflint	5.1	37.5	6.1	23.9	76.5
Wrecsam	7.8	43.8	5.1	35.7	68.8
Powys	9.3	50.0	7.6	31.2	75.0
Ceredigion	27.3	77.8	19.6	49.1	83.6
Sir Benfro	7.2	50.0	8.1	40.0	66.7
Sir Gaerfyrddin	15.1	52.6	14.7	52.0	82.6
Abertawe	5.8	50.0	6.5	43.1	68.4
Castell-nedd Port Talbot	6.3	38.9	7.5	37.3	66.7
Pen-y-bont ar Ogwr	4.8	50.0	4.5	27.4	61.5
Bro Morgannwg	7.1	46.2	8.6	40.9	80.0
Caerdydd	5.2	45.8	6.7	48.3	88.9
Rhondda Cynon Taf	7.7	47.2	6.4	43.2	74.3
Merthyr Tudful	-	33.3	5.2	33.3	-
Caerffili	7.6	30.4	7.6	37.2	71.4
Blaenau Gwent	5.7	-	3.8	18.8	-
Torfaen	6.1	45.5	7.3	28.0	60.0
Sir Fynwy	7.3	-	8.1	33.3	80.0
Casnewydd	3.6	22.2	5.9	28.6	62.5

Tabl 17: Newid yng nghanran y plant 3–4 oed mewn aelwydydd un teulu, cartrefi cwpl, sy'n medru siarad Cymraeg, yn ôl cyfansoddiad yr aelwyd, fesul awdurdod lleol (newid pwynt canrannol), 2001–21

Awdurdod lleol	Cartref cwpl								
	Dim oedolion yn medru siarad Cymraeg			Un oedolyn yn medru siarad Cymraeg			Dau neu fwy o oedolion yn medru siarad Cymraeg		
	2001–11	2011–21	2001–21	2001–11	2011–21	2001–21	2001–11	2011–21	2001–21
Ynys Môn	5.1	-3.9	1.2	-1.6	-4.6	-6.2	1.2	1.1	2.3
Gwynedd	0.8	-4.7	-3.8	7.7	-3.4	4.3	0.3	-1.3	-1.0
Conwy	9.4	-10.0	-0.6	1.8	-4.2	-2.4	-1.1	-2.5	-3.7
Sir Ddinbych	7.2	-4.3	2.8	11.4	-0.2	11.2	2.0	0.1	2.1
Sir y Fflint	4.2	-4.6	-0.4	2.7	-4.9	-2.1	2.5	17.4	19.8
Wrecsam	2.9	-5.0	-2.0	14.6	-4.7	9.9	10.6	-11.3	-0.7
Powys	6.9	-8.2	-1.4	5.5	-13.8	-8.3	10.1	-3.8	6.3
Ceredigion	2.5	-8.9	-6.4	5.7	-9.9	-4.2	-4.5	0.3	-4.2
Sir Benfro	2.0	-6.2	-4.2	5.9	0.5	6.4	5.6	-10.0	-4.5
Sir Gaerfyrddin	9.3	-10.4	-1.1	9.1	-5.0	4.1	0.1	-2.3	-2.1
Abertawe	3.1	-3.6	-0.6	7.1	-4.7	2.5	3.0	-7.1	-4.0
Castell-nedd Port Talbot	4.5	-4.2	0.3	-5.6	-5.1	-10.6	-10.7	-5.1	-15.9
Pen-y-bont ar Ogwr	3.5	-5.6	-2.1	5.5	-8.9	-3.4	-1.5	-9.4	-11.0
Bro Morgannwg	2.8	-1.5	1.3	10.0	-3.1	6.9	5.7	-7.3	-1.6
Caerdydd	2.6	-2.1	0.5	8.4	-0.7	7.7	1.1	4.5	5.6
Rhondda Cynon Taf	3.5	-7.3	-3.7	-1.7	-2.5	-4.2	-2.9	7.1	4.2
Merthyr Tudful	2.4	-5.5	-3.0	-5.2	-3.0	-8.1	7.0	-	-
Caerffili	8.1	-9.6	-1.5	10.2	-7.4	2.8	7.3	-1.4	5.9
Blaenau Gwent	5.9	-9.2	-3.3	11.0	-11.5	-0.5	-	-	-
Torfaen	6.3	-8.9	-2.6	4.0	-6.2	-2.2	1.7	-6.7	-5.0
Sir Fynwy	10.4	-7.8	2.6	21.5	-10.7	10.7	-6.2	33.3	27.1
Casnewydd	3.7	-6.6	-2.9	18.9	-9.4	9.5	29.5	-14.4	15.1

(Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)

Tabl 18: Newid yng nghanran y plant 3–4 oed mewn aelwydydd un teulu, cartrefi un rhiant, sy'n medru siarad Cymraeg, yn ôl cyfansoddiad yr aelwyd, feul awdurdod lleol (newid pwynt canrannol), 2001–21

Awdurdod lleol	Cartrefi un rhiant					
	Dim oedolion yn medru siarad Cymraeg			Un oedolyn yn medru siarad Cymraeg		
	2001–11	2011–21	2001–21	2001–11	2011–21	2001–21
Ynys Môn	0.2	-14.3	-14.1	-9.0	5.1	-3.9
Gwynedd	-3.3	-6.6	-10.0	8.1	-4.5	3.6
Conwy	8.9	-12.8	-3.8	-2.9	-5.3	-8.2
Sir Ddinbych	10.3	-8.9	1.5	1.3	-3.1	-1.8
Sir y Fflint	2.5	-5.1	-2.6	5.3	12.5	17.8
Wrecsam	4.2	-1.5	2.6	15.4	0.1	15.5
Powys	11.4	-10.8	0.6	-11.4	10.3	-1.1
Ceredigion	16.8	-23.7	-6.9	-2.7	14.3	11.5
Sir Benfro	6.7	-10.6	-4.0	1.7	1.3	3.0
Sir Gaerfyrddin	7.7	-9.2	-1.5	-4.6	-3.4	-8.1
Abertawe	3.3	-3.4	-0.2	8.0	-4.7	3.3
Castell-nedd Port Talbot	-0.6	-4.3	-4.9	-4.2	-12.7	-16.9
Pen-y-bont ar Ogwr	9.0	-10.2	-1.3	-4.1	-1.7	-5.8
Bro Morgannwg	6.3	-8.2	-1.8	2.3	7.4	9.6
Caerdydd	5.4	-6.4	-1.0	-3.5	7.7	4.2
Rhondda Cynon Taf	0.7	-6.2	-5.6	-11.5	-0.6	-12.0
Merthyr Tudful	2.6	-	-	-5.0	13.3	8.3
Caerffili	2.9	-6.7	-3.8	-11.3	-5.2	-16.5
Blaenau Gwent	0.2	-5.2	-5.1	2.0	-	-
Torfaen	6.5	-8.5	-2.0	-5.0	2.1	-2.8
Sir Fynwy	6.8	-7.2	-0.4	27.1	-	-
Casnewydd	4.9	-9.8	-4.9	-7.5	-12.6	-20.1

(Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)

Tabl 19: Nifer a chanran y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad, deall, darllen ac ysgrifennu Cymraeg yng Nghymru yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl sgîl penodol

Sgîl	Nifer	Canran
Yn medru deall Cymraeg llafar yn unig	156,762	5.2
Yn medru siarad Cymraeg ond heb fedru darllen nac ysgrifennu Cymraeg	68,391	2.3
Yn medru siarad a darllen Cymraeg ond heb fedru ysgrifennu Cymraeg	33,971	1.1
Yn medru siarad, darllen ac ysgrifennu Cymraeg	429,313	14.2
Cyfuniad arall o sgiliau yn y Gymraeg	70,718	2.3
Dim sgiliau	2,259,017	74.9
Cyfanswm	3,018,172	100.0

(Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)

Tabl 20: Cymhariaeth o nifer a chanran y siaradwyr Cymraeg dair oed neu'n hŷn sy'n medru darllen neu ysgrifennu Cymraeg yng Nghymru, 1981–2021

Nifer					Canran				
1981	1991	2001	2011	2021	1981	1991	2001	2011	2021
358,995	369,609	457,946	430,717	429,313	70.6	72.7	78.6	76.6	79.8

(Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)

Tabl 22: Newid yn nifer a chanran y siaradwyr Cymraeg dair oed neu'n hŷn sy'n medru darllen ac ysgrifennu Cymraeg, yn ôl awdurdod lleol (newid pwynt canrannol), 2011–21

Awdurdod lleol	Canran sy'n gallu siarad, darllen ac ysgrifennu			Nifer sy'n gallu siarad, darllen ac ysgrifennu Cymraeg		
	2011	2021	Newid pwynt canran 2011–21	2011	2021	Newid personau 2011–21
Ynys Môn	79.7	81.0	1.3	30,756	30,316	-440
Gwynedd	85.6	86.0	0.4	65,921	63,256	-2,665
Conwy	75.4	77.9	2.5	23,063	22,605	-458
Sir Ddinbych	75.7	78.6	2.9	16,842	16,459	-383
Sir y Fflint	70.6	74.1	3.5	13,650	12,920	-730
Wrecsam	71.2	75.0	3.8	11,867	11,957	90
Powys	73.9	76.1	2.2	17,724	16,256	-1,468
Ceredigion	81.9	82.4	0.5	28,629	26,104	-2,525
Sir Benfro	72.3	75.7	3.4	16,466	15,617	-849
Sir Gaerfyrddin	74.7	77.6	2.9	58,321	56,493	-1,828
Abertawe	70.8	76.8	6.0	18,634	19,951	1,317
Castell-nedd Port Talbot	70.7	75.5	4.8	14,634	14,095	-539
Pen-y-bont ar Ogwr	74.5	78.1	3.6	9,758	10,177	419
Bro Morgannwg	75.9	81.1	5.2	10,013	11,946	1,933
Caerdydd	78.8	83.2	4.4	28,932	35,578	6,646
Rhondda Cynon Taf	78.4	81.8	3.4	21,774	23,345	1,571
Merthyr Tudful	73.7	79.8	6.1	3,706	4,052	346
Caerffili	75.4	81.3	5.9	14,524	14,502	-22
Blaenau Gwent	70.5	75.5	5.0	3,723	3,048	-675
Torfaen	72.3	78.5	6.2	6,250	5,783	-467
Sir Fynwy	72.6	78.1	5.5	6,373	6,133	-240
Casnewydd	70.4	75.2	4.8	9,157	8,717	-440

Tabl 25: Nifer a chanran y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg yng Nghymru yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl grŵp ethnig

Grŵp Ethnig	Cyfanswm preswylwyr arferol 3 blwydd oed a throsodd	Gallu siarad Cymraeg	
		Nifer	Canran
Gwyn	2,835,561	522,261	18.4
Asiaidd, Asiaidd Prydeinig neu Asiaidd Cymreig	86,049	5,536	6.4
Du, Du Prydeinig, Du Cymreig, Caribïaidd neu Affricanaidd	26,282	1,596	6.1
Grwpiau ethnig cymysg neu luosog	45,018	7,405	16.4
Grŵp ethnig arall	25,260	1,498	5.9

(Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)

Tabl 26: Nifer a chanran y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg a'r bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg o grwpiau ethnig (ac eithrio'r grŵp ethnig gwyn) yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl awdurdod lleol

Awdurdod lleol	Nifer y siaradwyr Cymraeg	Canran y siaradwyr Cymraeg	Nifer y siaradwyr Cymraeg o grwpiau ethnig (ac eithrio'r grŵp ethnig gwyn)	Canran y siaradwyr Cymraeg o grwpiau ethnig (ac eithrio'r grŵp ethnig gwyn)
Ynys Môn	37,413	55.8	426	1.1
Gwynedd	73,560	64.4	1,049	1.4
Conwy	29,000	25.9	453	1.6
Sir Ddinbych	20,946	22.5	316	1.5
Sir y Fflint	17,428	11.6	334	1.9
Wrecsam	15,953	12.2	424	2.7
Powys	21,358	16.4	273	1.3
Ceredigion	31,678	45.3	492	1.6
Sir Benfro	20,626	17.2	346	1.7
Sir Gaerfyrddin	72,838	39.9	847	1.2
Abertawe	25,986	11.2	1,217	4.7
Castell-nedd Port Talbot	18,662	13.5	360	1.9
Pen-y-bont ar Ogwr	13,037	9.2	357	2.7
Bro Morgannwg	14,737	11.5	726	4.9
Caerdydd	42,757	12.2	5,132	12.0
Rhondda Cynon Taf	28,556	12.4	658	2.3
Merthyr Tudful	5,079	8.9	116	2.3
Caerffili	17,837	10.4	372	2.1
Blaenau Gwent	4,035	6.2	97	2.4
Torfaen	7,366	8.2	202	2.7
Sir Fynwy	7852	8.7	234	3.0
Casnewydd	11594	7.5	1,598	13.8

(Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)

Tabl 27: Newid yn nifer y bobl dair oed neu'n hŷn sy'n medru siarad Cymraeg o grwpiau ethnig (ac eithrio'r grŵp ethnig gwyn), yn ôl awdurdod lleol, 2011–21

Awdurdod lleol	Nifer y siaradwyr Cymraeg 2021	Nifer y siaradwyr Cymraeg o grwpiau ethnig (ac eithrio'r grŵp ethnig gwyn) 2011	Nifer y siaradwyr Cymraeg o grwpiau ethnig (ac eithrio'r grŵp ethnig gwyn) 2021	Newid nifer
Ynys Môn	37,413	329	426	+97
Gwynedd	73,560	868	1,049	+181
Conwy	29,000	362	453	+91
Sir Ddinbych	20,946	256	316	+60
Sir y Fflint	17,428	184	334	+150
Wrecsam	15,953	250	424	+174
Powys	21,358	237	273	+36
Ceredigion	31,678	435	492	+57
Sir Benfro	20,626	259	346	+87
Sir Gaerfyrddin	72,838	554	847	+293
Abertawe	25,986	818	1,217	+399
Castell-nedd Port Talbot	18,662	249	360	+111
Pen-y-bont ar Ogwr	13,037	268	357	+89
Bro Morgannwg	14,737	391	726	+335
Caerdydd	42,757	3,090	5,132	+2,042
Rhondda Cynon Taf	28,556	398	658	+260
Merthyr Tudful	5,079	95	116	+21
Caerffili	17,837	254	372	+118
Blaenau Gwent	4,035	68	97	+29
Torfaen	7366	204	202	-2
Sir Fynwy	7852	162	234	+72
Casnewydd	11594	1,238	1,598	+360

Tabl 28: Dosbarthiad y siaradwyr Cymraeg yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl grŵp ethnig a grŵp oedran

Grŵp ethnig	Canran fesul grŵp oedran								
	3–4	5–9	10–15	16–24	25–34	35–49	50–64	65–74	75+
Gwyn	95.8	93.0	92.6	96.0	98.3	98.8	99.4	99.6	99.8
Asiaidd, Asiaidd Prydeinig neu Asiaidd Cymreig	0.9	2.3	3.0	1.6	0.4	0.3	0.1	0.1	0.0
Du, Du Prydeinig, Du Cymreig, Caribïaidd neu Affricanaidd	0.4	0.8	0.8	0.4	0.1	0.1	0.1	0.0	0.0
Grwpiau ethnig cymysg neu luosog	2.8	3.4	3.0	1.7	1.0	0.6	0.3	0.2	0.2
Grŵp ethnig arall	0.2	0.6	0.7	0.4	0.2	0.2	0.1	0.1	0.0

(Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)

Tabl 29: Nifer y bobl dair oed neu’n hŷn sy’n medru siarad Cymraeg yn ôl Cyfrifiad 2021, yn ôl grŵp ethnig a grŵp oedran

Grŵp ethnig	Nifer fesul grŵp oedran								
	3–4	5–9	10–15	16–24	25–34	35–49	50–64	65–74	75+
Gwyn	11,438	51,484	73,500	70,753	63,136	80,415	80,075	45,726	45,732
Asiaidd, Asiaidd Prydeinig neu Asiaidd Cymreig	106	1,244	2,343	1,157	273	254	94	44	20
Du, Du Prydeinig, Du Cymreig, Caribiaidd neu Affricanaidd	42	415	597	301	82	76	59	14	9
Grwpiau ethnig cymysg neu luosog	331	1,856	2,369	1,266	669	483	276	85	68
Grŵp ethnig arall	29	329	536	261	94	127	80	32	11

(Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)

Tabl 31: Dosbarthiad y siaradwyr Cymraeg 16 oed a throsodd mewn gwaith yn ystod yr wythnos cyn Cyfrifiad 2021, yn ôl galwedigaeth, fesul awdurdod lleol

Awdurdod lleol	Galwedigaethau								
	Proffesiynol	Proffesiynol a thechnegol cysylltiedig	Crefftau medrus	Gweinyddol ac ysgrifenyddol	Gwerthu a gwasanaethau cwsmeriaid	Elfennol	Rheolwyr, cyfarwyddwyr ac uwch swyddogion	Gweithredwyr prosesau, peirianwaith a pheiriannau	Gofalu, hamdden a galwedigaethau gwasanaethau eraill
Ynys Môn	17.1	10.9	16.5	8.4	7.8	9.6	8.8	6.9	13.9
Gwynedd	17.5	10.2	17.2	7.9	7.3	10.6	8.6	7.0	13.7
Conwy	20.1	13.0	16.4	8.1	7.0	8.1	9.8	5.1	12.3
Sir Ddinbych	22.4	12.5	15.1	8.3	6.0	7.7	10.1	6.4	11.4
Sir y Fflint	24.5	14.1	9.9	9.0	7.5	7.3	9.7	5.7	12.3
Wrecsam	23.8	13.7	10.5	9.4	7.4	8.4	7.9	6.4	12.5
Powys	19.9	11.3	20.5	7.7	5.6	8.5	9.6	5.5	11.4
Ceredigion	17.9	10.8	21.7	8.9	6.3	8.7	9.9	5.4	10.5
Sir Benfro	19.2	9.9	20.2	7.4	6.1	9.0	10.2	5.7	12.3
Sir Gaerfyrddin	20.0	11.5	16.7	8.7	7.1	7.9	9.1	6.7	12.2
Abertawe	28.9	14.1	7.5	10.7	8.6	7.7	8.8	3.6	10.1
Castell-nedd Port Talbot	21.2	13.9	10.8	11.1	7.8	7.2	8.4	6.5	13.0
Pen-y-bont ar Ogwr	27.0	15.1	8.1	9.5	7.5	7.0	9.8	4.1	12.0
Bro Morgannwg	29.9	19.1	5.2	8.4	6.5	5.7	11.8	3.1	10.4
Caerdydd	38.6	19.7	3.9	8.3	6.9	4.7	9.8	1.6	6.6
Rhondda Cynon Taf	24.9	15.2	9.5	9.1	8.1	7.1	8.0	5.1	12.9
Merthyr Tudful	23.3	16.2	8.3	8.9	9.4	8.0	7.5	4.5	13.9
Caerffili	25.0	15.9	8.4	9.4	8.0	7.7	7.9	5.3	12.4
Blaenau Gwent	22.7	13.5	7.0	7.6	8.9	8.6	7.9	6.8	17.1
Torfaen	24.1	13.5	9.0	8.2	9.0	7.8	8.1	4.6	15.6
Sir Fynwy	31.2	15.6	6.5	6.6	7.0	9.6	10.8	2.9	9.8
Casnewydd	28.4	17.4	4.9	10.0	9.5	8.5	7.8	3.1	10.5

(Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)

Tabl 32: Nifer y siaradwyr Cymraeg 16 oed a throsodd mewn gwaith yn ystod yr wythnos cyn Cyfrifiad 2021, yn ôl galwedigaeth, fesul awdurdod lleol

Awdurdod lleol	Galwedigaethau								
	Proffesiynol	Proffesiynol a thechnegol cysylltiedig	Crefftau medrus	Gweinyddol ac ysgrifenyddol	Gwerthu a gwasanaethau cwsmeriaid	Elfennol	Rheolwyr, cyfarwyddwyr ac uwch swyddogion	Gweithredwyr prosesau, peirianwaith a pheiriannau	Gofalu, hamdden a galwedigaethau gwasanaethau eraill
Ynys Môn	2,942	1,871	2,833	1,449	1,347	1,639	1,517	1,178	2,385
Gwynedd	6,193	3,629	6,095	2,796	2,572	3,738	3,061	2,495	4,836
Conwy	2,722	1,765	2,225	1,102	946	1,092	1,331	687	1,665
Sir Ddinbych	2,136	1,196	1,443	796	575	733	963	608	1,084
Sir y Fflint	1,786	1,029	725	654	550	530	705	414	894
Wrecsam	1,454	836	645	577	456	512	486	392	764
Powys	1,846	1,045	1,900	711	521	788	886	513	1,058
Ceredigion	2,673	1,612	3,244	1,328	935	1,307	1,481	801	1,565
Sir Benfro	1,668	864	1,757	648	531	780	884	500	1,073
Sir Gaerfyrddin	6,418	3,704	5,366	2,807	2,273	2,527	2,926	2,144	3,930
Abertawe	2,664	1,301	693	983	791	713	816	331	930
Castell-nedd Port Talbot	1,569	1,031	796	824	575	530	621	484	965
Pen-y-bont ar Ogwr	1,483	830	445	520	412	385	539	225	658
Bro Morgannwg	1,744	1,110	303	489	377	333	685	180	605
Caerdydd	7,038	3,597	706	1,506	1,254	863	1,789	289	1,206
Rhondda Cynon Taf	3,188	1,946	1,219	1,170	1,031	911	1,026	651	1,651
Merthyr Tudful	487	339	173	186	197	168	157	95	290
Caerffili	1,708	1,089	573	644	548	525	542	364	847
Blaenau Gwent	312	185	96	104	122	118	109	94	235
Torfaen	544	304	203	186	204	176	183	104	351
Sir Fynwy	715	358	148	152	161	220	248	66	224
Casnewydd	993	608	173	349	331	296	272	108	367

(Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)

Tabl 33: Dosbarthiad y siaradwyr Cymraeg 16 oed a throsodd mewn gwaith yn ystod yr wythnos cyn Cyfrifiad 2021, yn ôl awdurdod lleol a diwydiant

Awdurdod lleol	Galwedigaethau							
	Gweinyddiaeth gyhoeddus, addysg ac iechyd	Amaethyddiaeth, egni a dŵr	Adeiladu	Dosbarthu, llety a gwasanaethau bwyd	Trafnidiaeth a chyfathrebu	Gweithgareddau ariannol, eiddo tiriog, proffesiynol a gweinyddol	Gweithgynhyrchu	Arall
Ynys Môn	40.9	7.8	10.3	18.3	5.0	8.5	5.4	3.8
Gwynedd	39.2	7.8	10.5	18.8	5.1	8.9	4.7	5.0
Conwy	42.5	8.8	8.3	17.4	4.2	10.2	3.7	4.8
Sir Ddinbych	43.2	8.9	9.1	14.1	4.4	9.7	6.2	4.4
Sir y Fflint	42.7	3.8	6.3	16.5	4.7	11.7	9.6	4.6
Wrecsam	44.0	3.8	6.7	16.4	4.8	10.7	9.2	4.3
Powys	37.5	14.8	8.3	14.4	4.7	9.6	5.6	5.1
Ceredigion	36.9	12.9	9.4	17.0	4.1	9.6	4.0	6.1
Sir Benfro	36.4	12.4	9.4	18.8	4.7	8.7	4.6	5.0
Sir Gaerfyrddin	42.6	8.2	9.7	16.5	4.9	8.3	5.8	4.0
Abertawe	49.3	2.0	5.7	17.2	5.4	11.7	4.3	4.5
Castell-nedd Port Talbot	46.1	2.5	8.6	14.7	5.1	11.0	8.2	3.8
Pen-y-bont ar Ogwr	46.8	1.9	6.3	15.8	5.9	11.1	7.6	4.7
Bro Morgannwg	47.2	1.9	5.0	13.7	7.6	15.0	3.7	6.0
Caerdydd	48.5	1.5	3.5	11.7	9.5	15.8	2.4	7.1
Rhondda Cynon Taf	46.9	2.0	8.2	14.8	5.8	10.7	6.6	4.9
Merthyr Tudful	49.4	3.1	6.9	15.8	6.2	9.7	5.7	3.2
Caerffili	47.6	2.7	7.1	14.5	5.3	11.4	7.2	4.1
Blaenau Gwent	49.7	1.6	6.5	16.0	3.7	9.5	9.0	4.1
Torfaen	48.1	1.6	7.1	17.5	4.5	10.9	5.7	4.6
Sir Fynwy	46.3	3.1	3.4	17.9	6.2	13.0	5.2	4.9
Casnewydd	47.1	1.7	4.0	18.0	5.8	13.5	5.2	4.7

(Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)

Tabl 34: Nifer y siaradwyr Cymraeg 16 oed a throsodd mewn gwaith yn ystod yr wythnos cyn Cyfrifiad 2021, yn ôl awdurdod lleol a diwydiant

Awdurdod lleol	Diwydiant							
	Gweinyddiaeth gyhoeddus, addysg ac iechyd	Amaethyddiaeth, egni a dŵr	Adeiladu	Dosbarthu, llety a gwasanaethau bwyd	Trafnidiaeth a chyfathrebu	Gweithgareddau ariannol, eiddo tiriog, proffesiynol a gweinyddol	Gweithgynhyrchu	Arall
Ynys Môn	7,018	1,336	1,771	3,142	866	1,450	922	653
Gwynedd	13,874	2,760	3,722	6,674	1,805	3,169	1,657	1,754
Conwy	5,758	1,194	1,128	2,353	567	1,384	505	646
Sir Ddinbych	4,121	851	868	1,341	415	928	588	423
Sir y Fflint	3,111	277	460	1,204	346	856	697	336
Wreccsam	2,690	234	413	1,004	295	653	565	266
Powys	3,472	1,375	769	1,334	432	886	523	475
Ceredigion	5,514	1,928	1,405	2,546	617	1,428	602	906
Sir Benfro	3,171	1,076	821	1,633	411	760	400	432
Sir Gaerfyrddin	13,661	2,637	3,127	5,296	1,572	2,656	1,858	1,288
Abertawe	4,543	184	528	1,582	494	1,075	399	417
Castell-nedd Port Talbot	3,407	184	635	1,089	377	811	609	284
Pen-y-bont ar Ogwr	2,570	102	346	869	325	608	420	257
Bro Morgannwg	2,749	108	289	797	445	875	218	347
Caerdydd	8,853	268	647	2,132	1,726	2,888	442	1,293
Rhondda Cynon Taf	6,006	258	1,052	1,889	737	1,375	847	630
Merthyr Tudful	1,035	65	145	331	129	204	120	66
Caerffili	3,257	185	488	991	364	776	493	283
Blaenau Gwent	683	22	89	220	51	130	123	56
Torfaen	1,085	37	159	394	102	245	129	104
Sir Fynwy	1,061	72	78	411	142	297	119	113
Casnewydd	1,650	58	141	631	202	471	182	165

(Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)